

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İÇ VE DIŞ POLİTİKADA MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

EVREN ÇEVİK

EYLÜL 2010

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

İÇ VE DIŞ POLİTİKADA MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİ:
TÜRKİYE ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
EVREN ÇEVİK

Danışman
Doç. Dr. Rasim Özgür Dönmez

BOLU – 2010

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Evren ÇEVİK'e ait “İç ve Dış Politikada Medya ve Siyaset İlişkisi: Türkiye Örneği” adlı çalışma, jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. 30/09/2010

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. Rasim Özgür Dönmez

Üye : Doç. Dr. Elif Yücetürk

Üye : Yrd. Doç Dr. Mehmet Dalar

Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün Onayı

Prof. Dr. Gönül Ülker
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖZET

İÇ VE DIŞ POLİTİKADA MEDYA VE SİYASET İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

EVREN ÇEVİK

Yüksek Lisans Tezi

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Rasim Özgür Dönmez

Eylül 2010, viii + 137 sayfa

Medya, günümüzde bireyi bilgilendirmede önemli bir rol üstlense de kurumsal kapsamı, ilişkileri ve yaratabileceği etkiler göz önüne alındığında toplumun ve siyasal sürecin evrilmesinde de etken bir pozisyonda olduğu söylenebilir. Bu nedenle medyanın siyasi aktörler açısından stratejik bir alan olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada medyanın sahip olduğu dinamikler, siyasi aktörlerle arasındaki ilişkiler ve bu çerçevede siyasal sürecin nasıl şekillendiği üzerinde durulmuştur. Bu ilişki ağının ve siyasal şekillenmenin açıklanmasında tarihten günümüze çeşitli örnekler yer verilmiştir. Bu tez çalışmasının birinci bölümünde basının tarihsel gelişimi dünya siyasetine belli dönemlerde yön vermiş olan İngiltere, Fransa, Sovyet Rusya ve ABD özelinde incelenmiştir. İkinci bölümde ise Türkiye’de medyanın dönüşümü üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda her iki bölümde medya işlenirken iç ve dış politikadaki etkileri incelenmiştir.

Genel olarak medyanın siyasal alanı ve toplumu nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Günümüzde yaşanan siyasal ve toplumsal gelişmeler analiz edilirken medyanın da ayrıca incelenmesi gerektiği bu çalışmada ortaya koyulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Medya, siyaset, propaganda, kimlik, aktör

ABSTRACT**INFLUENCE OF MEDIA ON INTERNAL AND FOREIGN POLITICS:
EXAMPLE OF TURKEY****EVREN ÇEVİK****Master's Degree Thesis****Department of International Relations****Thesis Adviser: Assistant Professor Rasim Özgür Dönmez****September 2010, viii+137 pages**

Although the media undertakes an important role about informing the individual, when consider the institutional scope, its relations and the possible influence, it could be said that media is in effectual position for evolution of society and political process. Therefore, it is possible to say that media is a strategic point for politic actors.

In this study, media's dynamics, relations with political actors and how it is shaped of the political process is given. Definition of political shaping and the mentioned network of the relations are described with several examples from past to this day. In this thesis study's first part includes historical developments of the press on the focus of France, the United Kingdom, Soviet Russia and USA are the states which influenced the global politics. In the second part, it is focused on transformation of the media in Turkey. In this context, internal and external politics are studied while analyzing the media's effects in both of parts.

Generally it is focused on how to media influenced the political field and the society. At the present day, when analyzed existent political and social developments, it is introduced that necessity of analyzing the media in this research.

Key words: Media, politics, propaganda, identity, actor

TEŞEKKÜR

Öncelikle bu tezin hazırlanması sürecinde zamanını ve tecrübesini esirgemeyen tez danışmanım Sayın Rasim Özgür Dönmez'e, sıkıntılı dönemlerde her zaman karşılıksız desteklerini gördüğüm aileme ve ayrıca Arife'ye teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii

GİRİŞ	1
i. Araştırmanın Amacı	1
ii. Araştırmanın Önemi	2
iii. Araştırmanın Kapsamı	2
iv. Araştırmanın Yöntemi	3
v. Başlıca Kavramlar	4
a. Medya	4
b. Kimlik	7
c. Aktör	9
d. Ulus-devlet	10
vi. Literatür Taraması	12
vii. Araştırmanın Planı	16

BÖLÜM I

1. Uluslararası İlişkilerde ve Ulusal Sistemde Medya	18
1.1 Araştırmanın Kuramsal Boyutu	19
1.2 Medyanın Etki Alanı	19
1.2.1 İç ve Dış Politika İlişkisi	22
1.3 Uluslararası İlişkiler Çerçevesinde Medya	23
1.3.1 Dünya Tarihini Değiştiren Süreçlerde Kitle İletişim Araçları ..	24
a. Kutsal Kitaplar	25
b. Fransız İhtilali Sürecinde Yazılı Medya	27
c. Sanayi Devrimi Sürecinde Yazılı Medya	28
d. I. ve II. Dünya Savaşları Sürecinde Yazılı ve İşitsel Medya	32
e. Soğuk Savaş Dönemi'nde Medyanın Şekillenışı	35

1.3.2	Günümüzün Ulusal ve Uluslararası Politikalarında Medya ve Rolleri	39
a.	Enformasyon Ağı Kurmak	42
b.	Kamuoyu Oluşturmak ve Bilgilendirmek	44
c.	Psiko-sosyal Etki Alanı Yaratmak	46
d.	Siyasal Otoriteler İle Kitle Arasında Etkileşim Sağlamak	51
e.	Ekonomik İstikrara Katkı Sunmak	53
f.	Ulusal Siyaset ve Kimlik İnşasına Katkıda Bulunmak	56
1.4	Devlet Rejimlerine Göre İç ve Dış Siyasetlerde Medyanın Konumu ..	58
1.4.1	Totaliter Devletlerde Medya	59
1.4.2	Demokratikleşme Sürecindeki Devletlerde Medya	62
1.4.3	Liberal Demokraside Ulusal Kimlik, Siyaset ve Medya	65
BÖLÜM II		
2.	Türkiye’de Medyanın İç ve Dış Politikadaki Etkileri	69
2.1	Türkiye’de medyanın Gelişim Süreci	69
2.1.1	Osmanlıdan Cumhuriyete kadar dönemde Basın’ın Etkisi	69
2.1.2	1980 Öncesinde Gazetecilik ve Siyasi Alandaki Etkisi	75
2.1.3	1980 Öncesinde Radyoculuk ve TRT’nin Rolü	98
2.1.4	1980-1990 Döneminden Çok Kanallı Medya Sürecine Geçiş	101
2.2	Soğuk Savaş Sonrası Türkiye’de Liberalleşme ve Medyanın Gelişimi	107
2.2.1	Özel Televizyonculuk Döneminde Medya-Sermaye-Siyaset İlişkisi	109
a.	Sermayenin Güçlenişi ve Medyaya Yansımaları	109
b.	Medya – Siyaset İlişkisi Temelinde Devlet Kontrolcülüğü	111
2.2.2	Türkiye’de “Egemen Medya” Oluşumu ve Siyasal Alana Etkisi ..	113
SONUÇ		117
KAYNAKÇA		122

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
ANAP	: Anavatan Partisi
AP	: Adalet Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DYP	: Doğru Yol Partisi
MDP	: Milliyetçi Demokrasi Partisi
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
RP	: Refah Partisi
RTÜK	: Radyo ve Televizyon Üst Kurulu
SCF	: Serbest Cumhuriyet Fırkası
SHP	: Sosyal Demokrat Halkçı Parti
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu

GİRİŞ

i. Araştırmanın Amacı

Bu tezin amacı, toplumsal ve siyasal hayatın önemli bir parçası haline gelen medyanın etki alanını araştırmaktır. Araştırmanın odağında bulunan Türkiye örneği incelenerek medyanın siyasal ve toplumsal hayatı ne ölçüde etkilediğini ortaya koymak temel amaçtır. Dünya siyasetinde yaşanan önemli olaylara ve dönemlere ev sahipliği yapan ülkeler incelenerek geçmişten günümüze medyanın nasıl bir gelişme içinde olduğunu ve iktidarla olan ilişkinin nasıl şekillendiğini inceleyerek Türkiye örneğinin daha iyi anlaşılmasına çalışılacaktır.

Fransa, Birleşik Krallık, Sovyet Rusya ve ABD gibi ülkelerden elde edilen bulgulardan yararlanarak iç ve dış politikaların belirlenmesinde veya değiştirilmesinde medyanın ne kadar etken veya edilgen olabildiğini ortaya çıkararak uluslararası ilişkiler yaklaşımına göre aktör olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği anlaşılmaya çalışılacaktır. Yani medyanın bir bütün olarak hangi alanlarda belirleyici olabildiğini veya siyasal – sosyal değişim denkleminde bir etken olup olmadığını açığa çıkarmak amaçlanmaktadır.

Uluslararası sistemde medyanın gelişim sürecinde sahip olduğu etki gücünün Türkiye’deki medyanın gelişim süreci ile olan bağlantısının ne boyutta olduğunu görebilmek, araştırmanın spesifik amacını oluşturmaktadır. Bir başka deyişle medyanın iç ve dış politikayı etkilemesinin hangi devletlerde ne ölçekte geçerli olduğunu ortaya koymak ve Türkiye’deki gelişmelerle karşılaştırmak bu araştırmanın özünü oluşturmaktadır.

Özetlemek gerekirse medyanın hem toplumdaki etkisi hem de siyasal alandaki etkisini araştırmak temel hedeftir. Bu bağlamda medyanın karar verici mekanizmaları nasıl ve hangi ölçüde etkileyebildiğini görebilmek amaçlanmaktadır.

ii. Araştırmanın Önemi

Medyanın iç ve dış politikadaki etkisini konu alan bu araştırmayı önemli kılan başlıca özelliklerden biri, siyasal alanda güncelliğini korumasıdır. Ayrıca günden güne eklenen yeni verilerin hem akademik açıdan hem de siyasal açıdan tekrar değerlendirmeye muhtaç olması, araştırmayı önemli kılan bir diğer nedendir.

Çok sayıda dinamiğin ayrı ayrı değerlendirilmesini gerektiren ve bu temelde medyanın etki gücünün araştırılmasını önemli kılan bir başka nokta ise farklı bilim çevrelerinden gelen görüşlerin bu araştırma kapsamında bulunabilmesidir. Bir başka deyişle ekonomiden psikolojiye, tarihten iletişim bilimlerine kadar farklı uzmanlık alanlarından yararlanılarak sonraki araştırmalarda çok daha boyutlu analizlerin yapılmasına imkân sağlanabilecektir. Medya, akademik alanda çok işlenen bir konu olmasına rağmen uluslararası ilişkiler disiplini açısından incelenmesi, mevcut literatüre katkı sağlayacaktır.

iii. Araştırmanın Kapsamı

Araştırmanın odağında medya olmasından dolayı, medyanın tarihsel gelişimi, araştırmanın ana çerçevesini oluşturacaktır. Medyanın iç ve dış politika ile olan ilişkisini ortaya koymak için tarihsel boyut ele alınırken yaşanan önemli siyasal ve toplumsal gelişmelerde kitle iletişim araçlarının ne tür roller üstlendiğini vurgulayan örneklerle yer verilecektir.

Tarihsel boyut ele alındıktan sonra medyanın günümüzde üstlendiği roller ve etki alanı üzerinde durularak medyanın toplum üzerindeki etkisi ve bununla bağlantılı olarak siyasal yaşam üzerindeki gücü irdelenecektir. Bu etki gücünün siyasal rejimlere göre değişkenlik göstermesinden dolayı medyanın siyasal rejimlere göre hangi konumda olduğuna da yer verilecektir.

Genel değerlendirmeler ışığında aynı tarihsel perspektifle Türkiye’de medyanın gelişimi üzerinde durulacak ve bu temelde yine örnek olaylara başvurulacaktır. Siyasal yaşamda önemli bir yer tutan ulusal kimlik konusu özelinde

medyanın ve iktidarın nasıl bir ilişki içinde olduğu analiz edilecektir. Bu bölümün içeriğinde medyanın iktidarla olan ilişkisi kadar sermaye ile olan ilişkisine de yer verilerek, siyasal alanın nasıl etkilendiğine vurgu yapılacaktır.

Bu tez çalışmasının sınırlarını oluşturan temel kıstaslardan birisi süreçlerdir. Birinci bölümde sadece dünyanın siyasal akışını değiştiren süreçlere yer verilmektedir. Bu nedenle tek tanrılı dinlerin yayıldığı dönemler, Fransız İhtilali süreci, Sanayi Devrimi süreci, I. ve II. Dünya Savaşları ile Soğuk Savaş süreçlerine yer verilmiştir. Dolayısıyla araştırmaya konu olan ülkeler de bu sürece göre belirlenmiştir. Buna göre birinci bölümde irdelenen ülkeler Fransa, Birleşik Krallık, ABD ve Sovyet Rusya olmaktadır. Bu ülkeler irdelenirken iktidar ve medya ilişkisi ile sermaye ve medya ilişkisi üzerinde durulmuştur. İç ve dış politikalar da bu yaklaşıma göre değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde ise Türkiye özelinde medyanın siyasal alandaki etkisi incelenirken tarihsel süreç Osmanlı'nın meşrutiyet sürecinden başlatılarak günümüzdeki medyanın kurumsal bir hal almasına kadar detaylı araştırılmaktadır. Araştırma, literatür taraması ağırlıklı olmasından dolayı tezde söylem analizi gibi deneysel metotlara konu bağlamında yer verilmemiştir. Ayrıca kişilerden ziyade kurumsal yapılar ve temsil ettikleri fikrîsel akımlar bu araştırmanın merkezine alınmaktadır.

Özetlemek gerekirse, medyanın teorik, tarihsel ve işlevsel boyutları değerlendirilerek medyanın uluslararası ilişkiler disiplini içinde bir aktör olup olmadığı temelinde değerlendirmeler yapılarak medyanın siyasal ve toplumsal hayattaki etki gücü üzerinde durulacaktır.

iv. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın temel yöntemi, niteliksel araştırmadır. TBMM Genel Kurul konuşma tutanakları ve gazeteler birincil kaynak olmak üzere dergi ve kitap gibi ikincil kaynaklardan da yararlanılmıştır. İç ve dış politika konularında medyanın

hangi konumlarda yer aldığını ortaya koymak için çeşitli dönemlerde gerçekleşmiş önemli olaylara yer verilmiştir. Diğer deyişle örnekler üzerinden belirlemeler yapılmıştır.

Araştırmanın çerçevesi belirlenirken medyanın ilişkili olduğu alanlara da yer verme zorunluluğu doğmuştur. Özellikle birbirleriyle doğrudan bağlantılı olayların veya konuların göz ardı edilmemesine dikkat edilmiştir. Tezin bölümlere ayrılmasında araştırmanın teorik boyutu, tarihsel arka planı ve pratik deneyimlerin etkisi ağırlık kazanmıştır. Bu nedenle araştırma konusunun her bölümü yukarıdaki perspektiflere dayalı olarak oluşturulmuştur.

Araştırmanın odağı, tarihsel dönemlere göre değişmektedir. Sanayi devrimi öncesinde gazete, dergi gibi kitle iletişim araçları odaktaiken, teknolojik ve finansal gelişim süreciyle birlikte radyo, televizyon, internet, sinema gibi araçlarla birlikte “medya” kavramı daha geniş bir anlam kazanmıştır ve finansal boyut da göz önünde bulundurularak medya şirketleri ve bu şirketleri kontrol eden kurumlar araştırmanın odağına yerleştirilmiştir. Siyasi aktörler ve toplumsal boyut ise araştırmanın çerçevesini oluşturmaktadır.

v. Başlıca Kavramlar

Başta medya kavramı olmak üzere araştırmada yoğun kullanılan ve netleştirilmeye muhtaç olan terimlerin çeşitli bakış açılarıyla karşılaştırılmasıyla hangi tanımlamanın bu araştırmada daha uygun olabileceği ortaya çıkabilmektedir. Kimlik ve aktör kavramlarının da aynı şekilde değerlendirilmesiyle araştırmada kullanılan bu terimlerin hangi anlamda kullanılmakta olduğu açıklığa kavuşabilmektedir.

a. Medya

Birçok akademisyen medyayı bulundukları tarihsel süreç içerisinde işlevsel, ideolojik ve daha başka yönleriyle değerlendirerek medyanın algılanışına yeni boyutlar kazandırmıştır. Tanımlamalardan bazıları aşağıdaki gibidir;

Aytaç, “Medya” kelimesini etimolojik ve anolojik açıdan ele almıştır. Sözü edilen kavramdan “araçlar” anlamını ortaya çıkarmıştır. Bu araçlar, kâğıttan başlayıp, bilgisayara kadar uzanan geniş bir yelpazeye sahiptir.¹ Nalçaoğlu’na göre batı dünyasında kullanılan ve Latince kökenli “*medium*” veya “*media*” sözcüğünün Türkçe’de “medya” olarak olduğu gibi kullanılması, bahsedilen kavramı tam olarak karşılamamaktadır. Bundan dolayı kapsayıcılık açısından “medya” kelimesi yerine pek çok argümanı içinde barındırabilecek “kitle iletişim araçları” ifadesinin kullanılmasını savunmaktadır ve kavrama bütüncül bir anlam atfedilmesini olanaklı kılacağını ileri sürmektedir.²

Murdoch, medyayı sosyal yapı içerisinde değerlendirmekle birlikte medyanın çağdaş toplumsal düzenin inşasında merkezi rol oynadığını savunmaktadır. Hem büyük şirketlerin hem de devletlerinin etkililiklerini artırdığını savunur. Buradan hareketle coğrafi ve ekonomik imparatorlukların karşılaşılabilecekleri sorunların giderilmesinde kumanda, koordinasyon ve kontrol açısından önemli bir araç olarak tanımlamaktadır.³ Kaya da medyanın toplum üzerindeki etkisini irdeleyerek bir çerçeve çizmeye çalışmıştır. Kaya, medyayı toplum adına belirlemeler yapan bir olgu olarak görmektedir. Yani istenilen ve arzulanan ile arzulananmayan, istenmeyenleri gösterme inisiyatifini elinde bulunduran “belirleyici” mekanizma olarak tanımlamaktadır. Kaya, medyayı ayrıca kapsamı sürekli genişleyen ekonomik bir alan veya sektör olarak da ifade etmektedir.⁴

Geray ise medyayı tanımlarken işlevselliğini irdelemekte ve etkileşim gücünü ön plana koymaktadır. Geray, medyanın etkileşim gücünü açıklamaya çalışırken “klasik” ve “teknolojik” olarak pratik bir sınıflandırmaya başvurmuştur. Yeni iletişim teknolojilerini geleneksel medyalarla karşılaştırırken “etkileşim” boyutunu ön plana çıkarmıştır. İnternet gibi yeni iletişim teknolojilerinin alıcı ile verici arasındaki kanalda etkileşime daha fazla olanak tanıdığının altını çizmektedir. Radyo, gazete ve televizyon gibi geleneksel iletişim araçlarının etkileşim sağlama

¹ Gürsel Aytaç, *Edebiyat ve Medya*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002, s.62

² Halil Nalçaoğlu, *Medya ve Toplum*, İstanbul: İps İletişim Vakfı Yayınları, 2003, s. 9.

³ Graham Murdoch, “*Media, Culture and Modern Times: Social Sciences Investigations.*”, Handbook of Media and Communications Research Methodologies, Der. Klaus Bruhn Jensen, London and New York: Routledge, 2002, s. 41.

⁴ A. Raşit Kaya, *İktidar Yumağı*, Ankara: İmge Yayınevi, 2009, s.32

kapasitesinin daha az olduğunu belirtmekle birlikte satış rakamları, reklam oranları ve izlenme oranları gibi istatistiklerin de etkileşimin bir parçası olduğunu ifade etmektedir.⁵

Medyayı, kitle iletişim araçlarının bir bütünü olarak ele alan Aydın, tanımlama yaparken işlevselliği ön plana çıkarmaktadır. Buna göre toplumsal düzenin sağlanmasına yardımcı olan, ulusal bütünleşmeyi sağlayan, toplumu haberdar eden, toplumu eğiten, çevrenin gözetimine ve uyumuna yardımcı olan, çeşitli diğer toplumsal işlevleri yerine getirmekle bireysel ve toplumsal ilişkilerde rol oynayan kamusal yapılanmadır.⁶ Özsever, özgürlüklerin geliştirilmesinde medyanın rolünü merkeze almaktadır ve o da işlevsel özelliklerine vurgu yapmaktadır. Özsever'e göre basının geniş tanımı olan medya, hem teorik düzeyde hem de işlevsel olarak düşünce özgürlüğüne imkân sağlayacak bir platformdur.⁷

Armstrong ise medyayı sınıfsal açıdan ele almaktadır. Armstrong, kapitalist sistem içinde faaliyet gösteren medyayı kastederek; medyanın yönetici sınıfa hizmet eden ve hatta hükümetle birlikte yönetici sınıf rolünü paylaşan bir kesim olarak tanımlamaktadır.⁸ Medyayı Marksist tarzda ele alan Dursun ise ekonomik düzeydeki sınıfsal çıkarların ve sahiplik/mülkiyet ilişkilerinin üst yapıya yansıtılarak işçi sınıfının devrimci potansiyelinin yok edildiği ve ideolojik egemenliğin bir kanalı olarak tanımlamıştır.⁹ Törenli ise ekonomi-politik bir bakış çerçevesinde medyayı tanımlamıştır. Özellikle 1970'lerden itibaren bilgisayarlarda dâhil olmak üzere yeni iletişim teknolojilerinin tümünü içeren araçları medya olarak tanımlamıştır ve kapitalist sistemin bir olgusu olarak görmüştür.¹⁰

Tanımlamalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde medyanın kamusal alan içinde hem finansal hem de siyasal dinamikler barındıran çok yönlü bir yapı olduğu ifade edilebilir. Başka bir deyişle kitle iletişim araçlarının bir bütün halinde toplumu ve siyasal alanı etkileyebilecek potansiyele sahip mekanizmaların genel

⁵ Haluk Geray, *İletişim ve Teknoloji*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2003, s.18

⁶ Nurullah Aydın, *İnsan Hakları, Demokrasi ve Medya*, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2008, s.156.

⁷ Atilla Özsever, *Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci*, Ankara: İmge Kitabevi, 2004, s.143

⁸ Scott Armstrong, "Sansür Hileleri", *Medya ve Savaş Yalanları*, der. LenoraFoerstel, çev. Ahmet Antmen, İstanbul: Yordam Kitap, 2007, s.28

⁹ Çiler Dursun, *TV Haberlerinde İdeoloji*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001, s.26.

¹⁰ Nurcan Törenli, *Yeni Medya Yeni İletişim Ortamı*, Ankara: Bilim ve Sanat, 2005, s. 177

adlandırılması da denilebilir. Ayrıca medyanın işlevselliği yani etki alanının geniş olması, medyanın hem toplumsal düzende hem de siyasal alanda önemli bir rol oynadığını da göstermektedir. Tanımlamalar ışığında medyanın işlevsel olarak toplumsal kimliği, olaylar karşısından toplumun algılayışını ve gündem konularına göre eğilimlerini şekillendirebilecek kurumsal bir aktör olarak değerlendirilebilir.

b. Kimlik

Keyman'a göre kimlik, uluslararası ilişkiler kuramı açısından dünyayı anlamak ve açıklamak için kültürel temeli oluşturan merkezi bir olgudur. Doğu ile batı, geleneksel ile modern gibi karşıtlık içeren kavramların uluslararası ilişkiler kuramında kullanılmasında ve medeniyetler arası savaş, düşman, öteki olarak İslam, terörist ve kültürel küreselleşme gibi söylemlerin geliştirilmesinde kimlik kavramı, epistemik kurucu öge işlevini görmektedir.¹¹

Smith'e göre kimlik 3 ana kategoride değerlendirilmelidir. Bunlardan birincisi en keskin olan cinsel kimliktir. İkincisi ise toprak aidiyeti olarak tanımlanan ulusal, etnik ve kültürel kimliktir. Üçüncü kategori ise sosyo-ekonomik toplumsal sınıf bakış açısıdır.¹² Cox'a göre Smith'in ikinci sıradaki kategorisi, yani toprak aidiyeti, içinde bulunduğumuz süreçte diğerlerine göre daha ön planda bulunmaktadır.¹³ Bilgin ise kimliğin geçmişe göre daha fazla gündemde bulunmasında küreselleşmenin etkili olduğunu savunmaktadır. Küreselleşmenin dünyadaki farklı değerleri benzeştirmesinin ulusal kimliği ve kültürü sarstığını ekleyen Bilgin, modernleşme adı altında değişim geçiren ülkelerde kimliğin savunulması adına güçlü tepkilerin geliştiğini ileri sürmüştür.¹⁴

Kimliği, geleneksel kültür temelinde ele alan ve medya kültürünün karşıtı olarak değerlendiren Lundby ve Ronning, kimliğin geçmişten gelen birikimlerin bir

¹¹ **E. Fuat Keyman**, "Kimlik ve Demokrasi", Devlet ve Ötesi, Der. Atila Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.219-220

¹² **Anthony D. Smith**, *Milli Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, Çev. Bahadır Sina Şener, 1994, s.18

¹³ **Robert W. Cox**, "Beyond Empire and Terror: Critical Reflections On The Political Economy of World Order", New Political Economy, Vol:9, No:3, 2004, ss.307-323.

¹⁴ **Nuri Bilgin**, *Kimlik İnşası*, Ankara: Aşına Kitaplar, 2007, s.21-22.

sonucu olduğunu savunmuşlardır ve medya kültürü tarafından kuşatılmış olduğunu ileri sürmüşlerdir.¹⁵ Kimliği oluşturan unsurlardan sınıf, ırk, yaş, din ve benzeri bakış açılarının toplumsal kategorileri oluşturduğunu ve “halk” teriminin bu anlamda sabit sosyolojik bir terim olarak nitelenemeyeceğini savunan Fiske, bu halk oluşumlarını kategoriler arasında itaatkâr unsurlar olarak değil, etkin aktörler olarak kabul etmektedir.¹⁶ Diğer bir deyişle kimliklerin bir temsiliyeti ifade ettiğini ve bu temsiliyetlerin klasik iktidar olgusu dışında ayrı bir gücü ifade ettiği söylenebilir.

Kimliğin şekillenmesinde medyanın da etkisi olduğunu savunan Gripsrud, bireyin ve toplumun eğilimlerini, geleneklerini ve olaylara bakış açılarını değiştirmede önemli bir faktör olduğunu savunmaktadır.¹⁷ Edward Said ise insan emeğiyle kurulmuş olan bir sistemde “millet”, “Hristiyanlık” ve “İslam” gibi olguların ayırt edici kimlikler şeklinde toplumsal gerçekliğin bir kısmını ifade ettiklerini belirtmiştir. Bu tür kimliklerde öteki olarak görülen kimliklerin, toplumlar arası algılamışta farklılıklar taşıdığı ve özellikle bazı gündem konularında “batılı” ile “doğulu” çerçevesinde yaklaşımların sergilendiğini savunmuştur.¹⁸

Benzer kimlik algılayışına sahip olan ve Türkiye’de kendisini batının anti-tezi olarak gören doksanlı yılların ortalarında iktidarı elinde bulunduran Refah Partisi’nin hem iç hem de dış politikada Batı karşıtlığı üzerinde geliştirdiği söylemi kimikleştirmesi¹⁹ de çarpıcı bir örnektir. Kimlik inşası çerçevesinde medyadan yararlanıldığı da görülmektedir. Toplumun tüketim kültürünün şekillenmesinde “milli” hassasiyetlerden yararlanıldığı ve bu temelde kot pantolon ve kola gibi ürünlerin toplum tarafından benimsenmesi için ürünlerin “milli” değerlermiş gibi kamuoyuna sunulmaları,²⁰ medyanın da kimliği nasıl şekillendirebileceğine açık bir örnektir.

¹⁵ **Knut Lundby ve Helge Ronning**, “Medya Kültür İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması”, Medya Kültür Siyaset, der. Süleyman İrvan, çev. Nilgün Gürkan, Ankara: Alp Yayınevi, 2002, ss.5-28

¹⁶ **John Fiske**, *Popüler Kültürü Anlamak*, Çev. Süleyman İrvan, Ankara: Ark Yayınları, 1999, s.36

¹⁷ **Jostein Gripsrud**, *Understanding Media Culture*, London: Hodder Arnold Publication, 2002, s.5

¹⁸ **Edward W. Said**, *Medyada İslam*, Çev. Aysun Babacan, İstanbul: Metis Yayınları, 2007, s.119

¹⁹ **İhsan D. Dağı**, *Kimlik Söylem Siyaset*, Ankara: İmge Kitabevi, 1998, s. 23

²⁰ **Nuran Hortaşçu**, *Ben Biz Siz Hepimiz: Toplumsal Kimlik ve Gruplararası İlişkiler*, Ankara: İmge Kitabevi, 2007, s.57

Kimliği anlamlandıran olguların tümü göz önünde bulundurulduğunda bireyden topluma kadar tüm katmanlarda ve sınıflarda tanımlanma ihtiyacının yani bir kimliğe sahip olma çabasının göz ardı edilemeyecek sosyolojik bir faktör olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle bireyin veya toplumun tepkilerini veya algısını medya özelinde incelerken kimlik olgusunun da dikkate alınması gerektiği, bu analizlerden çıkan sonuçlardan yola çıkılarak söylenebilir.

c. Aktör

Realizmin uluslararası ilişkiler ve dış politika anlayışına yönelik ilk eleştiriyi getiren Davranışçı Okul, devleti yine Realist yaklaşım gibi temel aktör olarak kabul etmektedir. Burada karar verme mekanizmasının her iki yaklaşım için de devlet yapılanmasıyla özdeşleşmiş olduğunu söyleyebiliriz.²¹

Gönlübol'a göre günümüzün uluslararası politikalarında devletlerin dışında yeni aktörler oluşmuştur. Uluslararası kuruluşlar, çok uluslu şirketler ve hatta ulusal bağımsızlık örgütleri siyasal siteme katılan yeni aktörler olarak değerlendirmektedir. Bununla birlikte devletin yine de diğer aktörlere göre daha belirleyici olduğunu da kabul etmektedir.²²

Yirminci Yüzyılda yaşanan gelişmelerin uluslar arası politikaların niteliğini değiştirdiğini savunan Arı hükümetleri temsil etmeyen örgütlerin sadece siyasal alanda değil, kültürel, finansal, sosyal ve kültürel alanlarda da etkili güç olmaya başladıklarını savunmaktadır. Bu nedenle uluslararası politika çözümlemelerinde devlet dışındaki aktörlerin de dikkate alınması gerektiğini ileri sürmüştür.²³

Devletlerin günümüzün siyasal sistemindeki egemen konumunu yani birincil aktör pozisyonunu kaybetme süreciyle karşı karşıya olduğunu savunan Giddens, ulus-devletlerin giderek daha az önemli olduğunu belirtmektedir. Giddens

²¹ **M. Fatih Tayfur**, "Dış Politika", Devlet ve Ötesi, Der: Atila Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.81

²² **Mehmet Gönlübol**, *Uluslararası Politika*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000, s.43

²³ **Tayyar Arı**, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1996, s.14

bu düşüncesini İkinci Dünya Savaşı sonrasında ulus-devletlere ait yetkilerin uluslar üstü kurumları tarafından bir kısmının devralınmış olduğu görüşüyle desteklemektedir.²⁴ Strange ise Giddens'ın görüşlerine paralel olarak devletlerin karar verme kapasitesini gösteren otoriteciliğinin büyük veya küçük ayırt edilmeksizin devletlerin tümünün teknolojik ve finansal nedenlerden dolayı zayıflayacağını savunmaktadır.²⁵

Farklı görüşlerden anlaşıldığı üzere aktör kavramı, kontrol altında tutabilme ve değiştirme eylemine haiz karar vericilere veya örgütler için yapılan bir tanımlama olarak ağırlık kazanmaktadır. Günümüzde aktörlerin sadece devletlerin olmadığı ve devletlerin karar verme süreçlerinde etkili olan finansal, siyasal ve sosyal örgütlenmelerin de artık aktör olarak değerlendirilebileceğini ortaya koymaktadır.

d. Ulus-Devlet

Ulus-devlet kavramını barındıran iki olguyu önce ayrı ayrı değerlendirmek gerekirse, ulus kavramı bir şekilde bağımsızlığa, otonomiye ya da bölgesel yönetimlere sahip olmayı amaçlayan, ortak bir kültüre sahip insan topluluğu²⁶ olarak tanımlanabilir. Ulus kavramının siyasal yansıması olan ulusçuluk ise uluslararası politikanın normal kuralları dışında gelişebilen, duygusallığın ve dolayısıyla popülizmin etkisiyle devletler arası savaşa yol açabilen toplumsal yaklaşımdır.²⁷

Gellner de ulusçuluğu devletin varlığına bağlamaktadır ve ulusçuluğun devletin olmadığı bir sistemde ortaya çıkamayacağını savunur. Gellner, bu bağlamda devlet kavramını, belli bir coğrafyada düzenin sağlanmasıyla yükümlü kurum ya da kurumlar dizisi olarak açıklamaktadır. Polis, mahkeme gibi düzen sağlayıcı aygıtların

²⁴ **Anthony Giddens**, *Ulus-Devlet ve Şiddet*, çev. Cumhur Atay, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2008, s.366

²⁵ **Susan Strange**, "The Declining Authority of States" *The Globalization Reader*, Ed. Frank J. Lechner ve John Boli, Oxford ve Victoria: Blackwell Publishing, 2000, s. 234.

²⁶ **Hastings Donnan ve Thomas M. Wilson**, *Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*, çev. Zeki Yaş, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2002, s.20

²⁷ **Mehmet Gönlübol**, A.g.e., s.320

da devletin kendisi olarak görmektedir.²⁸

Oppenheimer ise devleti tanımlarken örgütsel siyasi yapının tek biçimi olarak tanımlamaktadır ve kendine özgü nitelikleri olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda devleti bir “sınıf devleti” olarak değerlendirerek rütbe, mertebe ya da mülk farklılıklarına dayanan üst ve alt toplumsal gruplardan oluşan hiyerarşik bir yapı olarak değerlendirmektedir.²⁹ Yalvaç, uluslararası ilişkiler kuramında devleti değişmeyen, üniter ve rasyonel aktör olarak değerlendirmekle birlikte tarihsel ve sosyolojik bir boyut kazandığını da savunmaktadır.³⁰ Ayrıca devletin toplum ile olan uyumuyla, toplumun devlet ile olan uyumunu ulusallığa dayandıran Yalvaç, bu konumda olan düzende devlet ulusal devlet, ekonomi ulusal ekonomi, toplum da ulusal toplumdur.³¹

Kızılyürek, Kemalizm’i Türkiye’nin ulus-devlet modeli olarak kabul etmiştir. Kızılyürek’e göre cumhuriyetin kurulması sürecinde eski gelenek ve yerel bağılıklardan arındırılmış bir ulusun yaratılmaya çalışıldığı ve devletin bu düzlemde işlediğini savunmuştur.³²

Yukarıda belirtilen “ulus” ve “devlet” kavramları ışığında “ulus-devlet” veya “ulusal devlet” kavramının tanımlanması daha çok devletin niteliğini belirlemekte olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye örneğinden de anlaşılabileceği üzere ulus-devlet sistemi sadece bir yönetim modeli değildir. Aynı zamanda toplumu dönüştürme modelidir.

²⁸ **Ernest Gellner**, *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev. Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Erdoğan, İstanbul: Hil Yayın, 2008, s.74-75

²⁹ **Franz Oppenheimer**, *Devlet*, çev. Alaeddin Şenel ve Yavuz Sabuncu, İstanbul: Engin Yayıncılık, 1997, s.37

³⁰ **Faruk Yalvaç**, “Devlet”, *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Der. Atilla Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.15

³¹ **Faruk Yalvaç**, A.g.e., s.22

³² **Niyazi Kızılyürek**, *Milliyetçilik Kısacasında Kıbrıs*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002, s.169-180

vi. Literatür Taraması

Medya üzerine yapılan çalışmalarda farklı anabilim dallarından araştırmalar yapılmıştır. Sosyoloji, iletişim ve halkla ilişkiler gibi çeşitli anabilim dallarından araştırmacıların, medyanın birey ve toplum üzerindeki etkisi üzerinde durdukları görülmektedir. Araştırma konularının başında kitle iletişim araçlarından özellikle televizyonun üzerinde yoğunlaşıldığı ve bu nedenle medyayı oluşturan unsurlardan sadece biri veya bir kaçı üzerinden analiz yapılmasının medyanın bütünsel boyutunun yeterince işlenmemiş olduğunu ortaya koymuştur.

Medyanın günümüzdeki sermaye ve iktidar ile olan ilişkisinin yanı sıra siyasal ve toplumsal gelişmelerde medyanın ayrı bir aktör olarak değerlendirilmesini konu alan araştırmalar uluslararası ilişkiler alanında spesifik olarak işlenmemiştir. Türkiye’de uluslararası ilişkiler anabilim dalından araştırmacıların medyanın Kıbrıs Sorunu özelinde gündem belirlemedeki rolü, medyanın terörizm ile olan ilişkisi ve psikolojik harpte medyanın rolü gibi konuları işlemesine rağmen medyanın iç ve dış politikada hangi rolleri üstlendiği ve karar vericileri nasıl etkilediği temelinde araştırmalara rastlanmamıştır.

Eleştirel yazarlardan Chomsky ve Herman’ın “Rızanın İmalatı” adlı eserinde medyanın toplumu şekillendirmek üzere iktidar tarafından kontrol edilen bir mekanizma olduğu ileri sürülmektedir. Ayrıca finansal güçlerin kontrolünde ve iktidarla ortak çıkarlar temelinde kamuoyunun şekillendirildiği savunulmaktadır.

Bir diğer eleştirel akademisyen olan Parenti’nin “Kirli Gerçekler” ve “İmparatorluğa Hayır” adlı kitaplarında ABD’nin hegemonyal çıkarları çerçevesinde medyayı kullanarak toplumun doğru bilgiden uzaklaştırıldığını yani dezenformasyona maruz bırakıldığını savunmaktadır. Ayrıca uluslararası müdahalelerde muhalefetin zayıflatılması için medyanın gerekirse yalan ifadelere yer vererek suç işleyebileceğini de eklemektedir.

Meyer’in “Medya Demokrasisi” adlı kitabında ise Parenti ve Chomsk’nin görüşlerinin tersine medyanın siyaseti sömürgeleştirdiği savunulmaktadır. Meyer,

medyanın sahip olduğu güçten dolayı, siyasetçilerin medyanın güdümüne girebileceğini savunmuştur.

Medyayı tarihsel boyutla ele alan Briggs ve Burke’un “Medyanın Toplumsal Tarihi” adlı kitabında medyanın tarihsel gelişimine yer verilmiştir. Daha çok teknolojik gelişmeye bağılı olarak medyanın da kapsamının genişlediğı üzerine vurgu yapılmıştır.

Bir diğerk medya üzerine tarihsel değerkendirme yapan Jeanneney’in “Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi” adlı kitabında Roma İmparatorluğundan bu yana kitle iletişim araçlarının siyasal ve toplumsal etkisi incelenmiş ve işlevsel boyutu üzerinde durulmuştur. Jeanneney, bu tarihsel süreç içinde medyanın ekonomik yapılanmasını da incelemiştir ve günümüz medyasının aşırı kâr odaklı kurumlar olarak nitelemiştir.

Fiske’nin toplumsal algılayış içinde oluşan popüler kültürde medyanın kurduğı iletişim yöntemi “Popüler Kültürü Anlamak” adlı eserleriyle yansıtılmaktadır. Stuart Hall’in “İdeoloji ve İletişim Kuramı” adlı makalesi bu tez çalışmasında yararlanılan bir diğerk kaynaktır.

Bu araştırmada yukarıdaki yabancı akademisyenlerin ve diğerk yazarların kitle iletişim araçlarının tarihsel gelişim süreçleri, ABD’deki ve diğerk batı devletlerindeki medyanın endüstrileşmesi, propaganda aracı olarak kullanılma şekilleri, büyük sermaye sahipleri ile olan bağları, toplum üzerindeki etkileri ve küreselleşme sürecinde oynadığı roller gibi değerkendirmelerinden yararlanılmıştır.

Bu tez çalışmasında Türkiye’den Gülseren Adaklı, Beybin Kejanlıoğlu, A. Raşit Kaya, İlhan Bardakçı, Çiler Dursun, İsmet Bozdağ, Tefvik Çavdar ve Oya Tokgöz gibi akademisyen ve yazarların Türkiye’de medyanın geçirmiş olduğı değışim ve günümüzdeki konumu hakkındaki görüşlerinden yararlanılmıştır. Adaklı’nın “Türkiye’de Medya Endüstrisi” adlı eserinde medyanın dönemler içerisinde Türkiye’de kartelleşmesi ve finansal güçlerle olan bağlantısı işlenmiştir. Kejanlıoğlu’nun “Türkiye’de Medyanın Dönüşümü” adlı kitabında Türkiye’nin yayın kuruluşlarının nitelik açısından analizleri yapılarak günümüzdeki işlevsel

boyutu üzerinde durulmuştur. Kaya'nın "İktidar Yumağı" adlı eserinde Türkiye'deki sermayenin iktidar ile olan ilişkisinde medyayı nasıl kullanmaya çalıştığı üzerinde durulmuştur. Bardakçı'nın "Mukayeseli Devlet, Fikir ve Basın Rejimleri" adlı eserinde medyanın rejimlere göre içinde bulunduğu konum değerlendirilmiş, sonrasında ise Türkiye'deki siyasal sürece göre nasıl şekillendiği üzerinde durulmuştur. Dursun'un "TV Haberlerinde İdeoloji" adlı eserinde medyada söylem ve topluma yansımaları incelenmiştir. Bozdağ'ın "Dünya'da ve Türkiye'de Basın İstibdadı" ile Çavdar'ın "İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler," adlı eserleri Türkiye Cumhuriyeti tarihi ekseninde basının karşılaşmış olduğu sorunlar ortaya koyulmuştur. Tokgöz'ün "Siyasal İletişimi Anlamak" adlı kitabında ise eleştirel iletişim kuramları temeli üzerinden medya-siyaset ilişkisi işlenmektedir.

Yukarıdaki yazarlar ve eserleri göz önüne alındığında her yazarın medya konusunda farklı açılardan inceleme yaptıkları görülmektedir. Bu tez çalışmasında eleştirel ve tarihsel bakış açısı içeren görüşlerden yararlanılmıştır.

Medyanın siyasal ve toplumsal alandaki etkisi üzerine yapılmış akademik çalışmalar şunlardır; Ceyda Elif Çağlayan'ın 2002'de yapmış olduğu "Kanaat oluşturma sürecinde medyanın rolü bir vaka çalışması: Günlük Türk gazetelerinin görüş açısıyla Türkiye-AB ilişkilerinin incelenmesi" adlı yüksek lisans tezinde yazılı basının Türkiye-AB ilişkileri özelinde medyanın kanaat oluşturma gücü incelenmiştir. Ercan Özyiğit'in 2002'de yapmış olduğu "Toplumsal iktidar ve haber medyası: Gazi Mahallesi olaylarının basında sunumu" başlıklı yüksek lisans tezinde Gazi Mahallesi'nde yaşanan olayların medya tarafından algılanışı ve kamuoyuna yansıtılışı araştırılmıştır. Ogün Yıldız'ın 2006'da hazırlamış olduğu "Savaşta barışa geçişte medyanın rolü" adlı yüksek lisans tezinde medyanın toplumu bir siyasal-sosyal süreçten başka bir siyasal-sosyal sürece entegre etmesindeki rolü üzerinde durulmuştur. Zübeyir Yücel'in 2007'de hazırlamış olduğu "Politika oluşturma sürecinde basın: Orman arazilerinin mülkiyet devrine ilişkin tartışmalar" başlıklı yüksek lisans tezinde siyasi iktidarın orman arazileri politikaları üzerinde basının hangi rolleri üstelendiği araştırılmıştır. Cevahir Evren'in 2007'de yapmış olduğu "Türkiye'de futbolun bir kitle sporu olarak endüstrileşmesinde ana akım medyanın ideolojik tutumunun irdelenmesi" yüksek lisans tezinde bir spor alanının

endüstrileşmesinde medyanın ideolojik açıdan sunduğu katkı incelenmiştir. Çiğdem Dirik'in 2007'de tamamlamış olduğu "Küreselleşme çerçevesinde küresel medya-Türk medyası ilişkisi" doktora tezinde medyanın küreselleşmesi ve Türkiye medyasının da bu süreçteki konumu araştırılmıştır. Yener Önder'in 2007 yılında hazırlamış olduğu "AB sürecinde Kıbrıs Sorunu ve medyanın gündem belirlemedeki etkinliği" başlıklı yüksek lisans tezinde Türkiye'de medyanın Kıbrıs Sorunu'nda nasıl gündem belirlediği üzerine bir araştırma yapılmıştır. Nuray Turan'ın 2007 yılında hazırlamış olduğu "Yeni medya ve gazetecilik" başlıklı yüksek lisans tezinde günümüz medyasının yapısı ve gazeteciliğin bu medyadaki yeri incelenmiştir. Şerafettin Baş'ın 2008'de yapmış olduğu "Türkiye'nin AB'ye üyeliği sürecinde basında Türk kültürel kimliği tasarımı (İngiltere örneği)" adlı yüksek lisans tezinde Türkiye basınının yayınlarında toplumsal kimliğin inşa edilmesi üzerinde durulmuştur. İsmail Alper Yalçinkaya'nın 2008'de yaptığı "Medya-terörizm ilişkisi" başlıklı yüksek lisans tez çalışmasında terörizmin medyaya olan ihtiyacı incelenmiştir. Hakan Günaydın'ın 2008'de hazırlamış olduğu "Türkiye'de medya ve dış politika: 2003 tezkere krizi" başlıklı çalışmasında 2003'teki ABD-Irak savaşı öncesinde yaşanan tezkere sürecindeki Türkiye'nin siyasal tutumunda medyanın hem toplum hem de politikacılar üzerindeki etkisi üzerinde çalışılmıştır. Yeşim Yakışır, 2009'da hazırlamış olduğu "Medya ve demokrasi ilişkisi: Medyanın demokratik rolünü yeniden düşünmek" başlıklı yüksek lisans tezinde medyanın toplumsal ve siyasal hayattaki demokratikleşmeye olan katkısı incelemiştir. Yunus Kurtuluş'un 2009'da hazırlamış olduğu "11 Eylül 2001 sonrası İslam'la ilgili medya değerlendirmeleri" başlıklı doktora tezinde Türkiye'de yayımlanan ve farklı eğilimlerden dört gazetenin 11 Eylül öncesi ve sonrasını içeren bir yıllık süreçte yapılan haber ve makalelerde karşılaştırmalar yapılarak gazetelerdeki değişim incelenmiştir. Aysun Eyrek'in 2009'da yapmış olduğu "24 Ocak Kararları'nın ardından, Türk medya sektöründe değişen mülkiyet yapıları ve iktidar ilişkisi" başlıklı yüksek lisans tezinde 1980 sonrasında medyadaki kartelleşme ve iktidar ile olan ilişkisi incelenmiştir. Nigar Değirmenci'nin 2010'da hazırlamış olduğu "Medya ve demokrasi: Türkiye'de siyasal iktidar-toplum ilişkisinde medyanın rolü" başlıklı doktora tezinde medyanın iktidar ile toplum arasındaki ilişkide ne tür roller üstlendiği incelenmiştir. Ahmet Mert Utma'nın 2010'da yapmış olduğu "1980

sonrası Türkiye'sinde medya-siyasi iktidar ilişkisi” başlıklı yüksek lisans tezinde seçim süreçleri özelinde medyanın siyasi kampanyalardaki etkisi ve kamuoyunu yönlendirmesindeki temellerini araştırmıştır.

Yukarıdaki tez çalışmalarına genel olarak bakıldığında medyanın dönüşümü, medyanın gündem oluşturma etkisi, sosyal yaşamın şekillenmesi, AB süreci ve Kıbrıs Sorunu özelinde dış politikayla ilgili siyasal süreçlerde iktidarın medya ile olan ilişkisi ve seçim süreçlerinde medyanın rolü gibi konular işlendiği görülmektedir.

Bu tez çalışmasını, ulaşılmak istenen hedef açısından diğerlerinden ayıran temel nokta, uluslararası ilişkiler yaklaşımı göz önünde tutularak medyanın siyasal süreçlerde etkin bir aktör olup olmadığını ortaya koymasıdır. Dolayısıyla bu tez çalışması, içerik olarak diğer bazı tezlerle benzer konuları işlese de uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde ve tarihsel boyut ile desteklenerek medyanın dinamikleri incelenmiştir. Bu amaç ve yaklaşım doğrultusunda medyanın Türkiye'deki sosyal ve işlevsel konumu üzerinden siyasal alandaki pozisyonu araştırılmıştır.

vii. Araştırmanın Planı

Araştırmanın birinci bölümünde, araştırmanın teorik boyutunu irdelemek üzere kavramların tanımlanmasına, medyanın etki alanının analizine yer verilmiştir. Ayrıca medyanın bağlantılı olduğu iç ve dış politikanın neden birlikte ele alınması gerektiğine dair görüşlere yer verilmiştir. Bölümün ikinci ayağında uluslararası ilişkiler perspektifiyle medyanın gelişim sürecine yer verilmektedir. Dünyanın siyasal ve sosyal dengesinde değişikliğe neden olan dönemlerde kitle iletişim araçlarının ve sonraki süreçlerde medyanın oynamış olduğu ve halen oynamakta olduğu roller üzerinde durulmuştur. İkinci bölümün son kısmında ise siyasal rejimler temel alınarak medyanın bu sistemler içindeki konumuna değinilmiştir. Günümüzde genel olarak liberal ekonomik sistemin egemen olmasından dolayı liberal sistemdeki medyanın pozisyonuna daha fazla ağırlık verilmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümünde ise Türkiye'nin siyasal yapısı merkeze alınarak medyanın konumu işlenmiştir. Yine önceki bölüm gibi tarihsel boyut irdelenerek cumhuriyetin kuruluş sürecinden günümüze kadarki döneme kadar olan tarihsel gelişim ele alınmıştır. 12 Eylül 1980 darbesi süreci ile soğuk savaşın sona erdiği 1990'ların ilk yılları ise Türkiye'de bir geçiş sürecini ifade ettiğinden dolayı bu bölüme daha fazla ağırlık verilmeye çalışılmıştır. Üçüncü bölümün son kısmında ise medyanın kartelleşmesi sonucu "egemen medya" kavramının ortaya çıkması, bu kesimin siyaset – finans ağı içindeki konumu ve siyasal alana etkisi detaylandırılarak irdelenmeye çalışılmıştır.

Sonuç bölümünde ise küresel ve bölgesel değerlendirmeler ışığında medyanın siyasal ve toplumsal alanı nasıl değiştirdiğini ve iç-dış politikaya ne kadar etkide bulunduğu üzerinde durularak genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir.

BÖLÜM I

1. Uluslararası İlişkilerde ve Ulusal Sistemde Medya

Günümüzde hem küresel ölçekte, hem de ulusal ölçekte medyanın güçlenişinin hangi boyutlarda olduğunu algılayabilmek sadece siyasetin değil, toplumsal hayatın da incelenmesini gerektirmektedir. Dolayısıyla geçmişten günümüze kadar medyanın hangi süreçlerden geçerek güç kazandığını irdelemek, bu araştırmanın sonuçlarını daha açık bir şekilde ortaya koyabilecektir. Bu güçlenme sürecinin nedenlerini ve günümüz siyasal koşullarındaki mevcut etkisini algılayabilmek için konuyu önce tarihsel boyutuyla, ardından da ekonomik ve siyasal boyutlarıyla irdelemek makul bir yöntem gibi gözükmektedir.

Tarihsel süreç irdelenirken öncelikle uluslararası ilişkiler disiplininde önemli etkisi olan ve dünya tarihini değiştiren önemli dönemlerde, medyanın kaynağını oluşturan kitle iletişim araçlarının toplumsal düzene ve siyasal yapıya olan etkilerini ortaya koyma gerekliliği bulunmaktadır. Medyanın tarihsel gelişimini objektif bir şekilde ortaya koyabilmek için, uluslararası ilişkiler disiplininin gerektirdiği çok yönlü etkileşim temelindeki yaklaşımları kullanma zorunluluğu da ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle çeşitli kitle iletişim araçlarının zamanla organize ve aktörleşmiş bir medya halini almasında neden – sonuç ilişkisinin yanı sıra küresel siyaset, küresel ekonomi ve sosyolojik gelişimin de medya özelinde analiz edilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Günümüzün uluslararası siyaset arenasında medyanın bir aktör haline gelip gelmediğini ortaya koyabilmek için uluslararası konjonktürün yanında ulusal sistemlerin de analiz edilmesi gerekmektedir. Medyanın farklı rejimler altında nasıl bir boyut kazandığı, nasıl şekillendiği ve nasıl bir gelişim süreci içerisinde olduğu

analiz edilebilirse, uluslararası politikayı belirleyen devletlerin karar verme mekanizması daha rahat anlaşılabilir. Bu çerçevede ulusal siyasal sistemin, ulusal kimliğin ve ulusal dış politikanın gelişiminde medyanın ne gibi rolleri ve etki gücü olduğu konusunda önemli verilere ulaşılabilir.

Medyanın gelişimi ve siyaset üzerindeki etkisi konusunda yayımlanmış çeşitli ulusal ve uluslararası makalelerin bulunmasına rağmen, günümüz siyasal arenasının ve medya dünyasının sahip olduğu dinamiklerin sürekli bir değişim süreci içinde olması, mevcut bilgilerin, varsayımların ve istatistiklerin de sürekli güncellenmesini ve yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, geçmişten günümüze kadar geçen sürede medyayı belli milatlar içerisinde değerlendirmek, medyanın siyasal ve toplumsal etkisini çözümlemede faydalı olacaktır.

1.1. Araştırmanın Kuramsal Boyutu

Araştırmanın teorik açıdan incelenmesini içeren kuramsal bölümde ilk olarak medyanın etki alanı incelenmektedir. Bu bölümde medyanın hangi alanlara nüfuz ettiği, ilişki düzeyi ve bulundurduğu potansiyelin neler olduğu konusunda değerlendirmelere yer verilmektedir.

Uluslararası ilişkiler disiplini çerçevesinde medyanın değerlendirilmesi sırasında iç ve dış politikanın neden birlikte ele alınması gerektiği üzerine kuramsal görüşlere yer verilmektedir. Bu görüşler örneklerle desteklenmektedir.

1.1.1 Medyanın Etki Alanı

Thompson, medyanın etki alanını açıklarken bireyin ve toplumun algılarını merkeze almaktadır. Yani medya, bireyin yer ve geçmiş algısını değiştirmekle birlikte topluma olan aidiyet duygusunu da etkilemektedir. Aidiyet duygusunun bir anlamda zaman ve mekânda ortak tarihi, yeri ve yörüngeyi ifade etmekte olduğunu

belirten Thompson, bu duyguların medya tarafından beslendiğini, toplumun ortak hafıza yaratmasında da önemli bir etken olduğunu açıklamıştır.³³

Rucht ise medyanın toplum hareketleri üzerindeki etkisini irdelenmiştir ve var olan bir hareketi görmezden gelebileceği gibi var olan hareketi 1960'lardaki gibi dikkate alarak siyasal gündeme taşıyabileceğini vurgulamıştır.³⁴ Bir başka deyişle medyanın tutumu ile toplumun algılarının arasında doğrudan bir bağ olduğunu savunmuştur.

Törenli de Thompson ve Rucht'un görüşlerine paralel olarak medyanın yönlendirici gücüne ve gündem belirleyici rolüne vurgu yapmaktadır. Diğer yandan medyanın yeni enstrümanlarından biri olan internet gibi araçların da şirketler tarafından kâr arttırıcı bir alan olduğunun altını çizerek, finansal alanda da medyanın önemli bir etkisi olduğunu belirtmiştir.³⁵

Medyanın siyaset alanındaki etkisi değerlendirildiğinde ise Meyer, siyasetin medya sisteminin etkisi altına girdiğinde değişebildiğine vurgu yapar. Meyer, medya sisteminin mantığının siyaseti sömürgeleştirebileceğini belirtmekle birlikte siyasal sistem mantığının da tam olarak ortadan kalkamayacağını ifade eder. Bunlarla birlikte medya temaları, prosedürleri ve siyasal kararlara varma sürecinde kendisine verilen görece ağırlığı bile yeniden düzenleyebildiğini iddia eder. Meyer, özetle medyanın, siyasal süreci etkileyebildiğini iddia etmektedir.³⁶

Naveh, medyanın politika üzerindeki etkisini anlamak için medyayı bütün politik sistemin ve ikili ülke ilişkilerinin bir parçası olarak görmek gerektiğini savunmuştur. Medyanın dış politika konusunda karar veren siyasetçilerin

³³ John B. Thompson, *Medya ve Modernite*, çev. Serdar Öztürk, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008, s.61

³⁴ Dieter Rucht, "The quadruple 'A': Media strategies of protest movements since the 1960s", *Cyberprotest: New Media Citizens and Social Movements*, ed. Wim van de Donk ve diğerleri, London: Routledge, 2004, s.29-30

³⁵ Nurcan Törenli, A.g.e., s.200-201

³⁶ Thomas Meyer, *Medya Demokrasisi*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Türkiye İş Bankası ve Kültür Yayınları, 2004, s.73

politikalarını belirlerken dikkate aldıkları bir araç olduğunu da vurgulamaktadır.³⁷

Sınıfsal mücadelenin verildiği süreçlerde medya, egemen sınıf ya da sınıfların, kapitalist üretim ilişkilerinin sürdürülmesinden kaynaklanan çıkarlarının korunması için kitlelerin bilinçlerinin şekillendirilmesinde etkin rol oynayabildiği de savunulmaktadır.³⁸

Thomas Meyer, “Medya Demokrasisi” adlı kitabında siyasetin gücünü ve medyanın yönlendirici etkisini şöyle ifade etmektedir;

“Siyaset alanı medya sisteminin etkisi altına girer girmez önemli ölçüde değişir, medya sisteminin kurallarına bağımlı hale gelir. Medya sisteminin mantığı siyaseti sömürgeleştirirken yalnızca siyasalın betimlenme şeklini ya da diğer sistemlerle ilişkisini yeniden yapılandırmaz; siyasal süreci “üretim” düzeyinde, yani siyasal alanın benzersiz bir yaşam biçimi olarak ortaya çıktığı düzeyde etkiler. Medya mantığının kuralları, siyasal mantıktaki kurucu faktörleri, birçok durumda onlara yeni anlamlar vererek ve medya yasalarından alınan yeni öğeler ekleyerek yeniden kalıba döker. Bu anlamda sömürgeleşme, siyasetin medya sisteminin mantığına neredeyse koşulsuz teslim olması demektir...”³⁹

Medyanın, birey üzerinde fikirsel değişiklik yapabilme kapasitesinde olması, toplumsal davranışı da dolaylı olarak etkilemesi sonucunu çıkarmaktadır. Toplumsal algılayışın medya tarafından şekillendirildiği kabul edilirse, siyasal ve finansal gelişmelerde medyanın oldukça önemli bir rolü olduğu görüşü ağırlık kazanmaktadır.

³⁷ Chanan Naveh, “The Role of the Media in Foreign Policy Decision-Making: A Theoretical Framework”, Conflict and Communication Online, Vol.1, No:2, 2002, s.1-12

³⁸ Çiler Dursun, A.g.e., s.26

³⁹ Thomas Meyer, *Medya Demokrasisi, Medya Siyaseti Nasıl Sömürgeleştirir*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2002, s.72

1.1.2 İç ve Dış Politika İlişkisi

Medyanın iç ve dış politikayla olan ilişkisini irdelemeden önce araştırma kapsamının veya çerçevesinin ortaya koyulabilmesi açısından iç ve dış politikanın neden bir arada ele alınması gerektiğinin vurgulanması zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrasında gelişen yeni küresel sistemin hukuksal boyutunda “devletin uluslararasılaşması” süreci önemli bir yer tutmaktadır. Uluslararası anlaşmalar ve bu çerçevede kurulan uluslararası kuruluşlar devletlerin ulusal ekonomilerini ve iç politikalarını düzenleyecek güce erişmişlerdir.⁴⁰

Dünyanın ve hukukun küreselleştiği bir dönemde Avrupa Birliği’ne üye olan devletlerin egemenlik yetkilerinin bir kısmını uluslar üstü bir örgüte devretmiş olması devletler arasındaki bağı önemli bir göstergesidir. AB üyesi devletlerin anayasalarına koydukları hükümler, yasama, yürütme ve yargı organlarının da bu üst kuruma karşı sorumlulukların bulunmasına neden olmuştur.⁴¹ Avrupa Birliği sistemi, ulus-devletler arasındaki iç politikalar ile dış politikaların birbirleri ile olan yoğun ilişkisine önemli bir örnektir.

Uluslararası sistemde birimler arasında merkezi otorite etrafında bir ilişki ağının geliştiğini savunan Gönlübol, uluslararası sistem içindeki bir devletin kendi sınırları dışında gerçekleşen olaylara ne gibi tepkiler vereceğinin tahmin edilemeyeceğini ve kendi iç dinamiklerine bağlı reaksiyonlar geliştirebileceğini belirtmektedir.⁴²

Donnan ve Wilson, kültürün küreselleşmesine, iktisadın ve siyasetin uluslararasılaşmasına vurgu yaparak sermaye, mal, insan ve düşünce hareketlerine sınır getiren devlet kontrollerinin gevşemesinde önemli bir etken olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca uluslararası sınırların yapısında ve fonksiyonlarındaki değişikliklerin hem küresel ölçekte hem de tek bir devlet ölçeğinde dikkate alındığında bile ulus-devlet yapılarının esneyerek devletin dış etkenlere bağlı gelişen

⁴⁰ **Yasemin Özdek**, *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları*, Ankara: Öteki Yayınevi, 2000, s.140

⁴¹ **Sami Selçuk**, *Demokratik Yönetim Özgür Birey*, Ankara: İmge Kitabevi, 2010, s.322-323

⁴² **Mehmet Gönlübol**, A.g.e., s.31-32

ekonomik, sosyal ve siyasal süreçlerde değişim ve dönüşüme tabii kaldıklarını savunmaktadırlar.⁴³

Soros, 11 Eylül'deki terör saldırısından yola çıkarak bir ülkenin iç koşullarının başka ülkeleri de etkilemesinin küreselleşme bağlamında kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır.⁴⁴ Falk, sivil toplumun ve özel sektörün ulus ötesi bir boyut kazanmakta olduğunu savunmaktadır. Ayrıca paranın, fikirlerin, suçların, kısmen de insanların dolaşımı, sınır algısını zayıflatmaktadır. Bu durum devletin önemini, günümüz dünyasında azaltmasa da küreselleşme nedeniyle devletin rolü ve bakış açısı dış etkenlere göre şekillenmektedir.⁴⁵ Küreselleşmenin tehdit ettiği ulus-devlet sisteminde hükümetler, uluslararası antlaşmalardan dolayı halklarının çıkarlarını merkeze alan politikalardan uzaklaşmaktadır.⁴⁶

Başta küreselleşme olmak üzere ulus-devlet sisteminin üzerinde oluşan hukuksal ve siyasal düzen içinde iç politikaların dış politikalardan bağımsız olamayacağı sonucu çıkartılabilir. Bir ülkenin iç politik sorunu, küresel sistemin yaratmış olduğu yoğun etkileşimden dolayı artık başka ülkelerin de iç siyasetini etkilemektedir. Dolayısıyla medyanın iç ve dış politikaya olan etkilerini birbirlerinden ayrı konular olarak değerlendirmenin kapsamlı bir çözümleme yapmayı zorlaştırması kaçınılmaz olacaktır.

1.1. Uluslararası İlişkiler Çerçevesinde Medya

Uluslararası ilişkiler disiplini, bir olguyu veya bir olayı metodolojik olarak açıklamaya çalışırken öncelikle nelerin daha önemli olduğunu ve daha çok nelere bakılması gerektiğini ön plana koyar.⁴⁷ Uluslararası ilişkiler disiplini ve ilgili

⁴³ **Hastings Donnan ve Thomas M. Wilson**, A.g.e, s. 16.

⁴⁴ **George Soros**, *Küreselleşme Üzerine*, Çev. Mert Keçik, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003, s.11

⁴⁵ **Richard Falk**, *Küreselleşme ve Din*, Çev. Hasan Tuncay Başoğlu, İstanbul: Küre Yayınları, 2003, s. 87-88

⁴⁶ **Jeremy Brecher, Tim Costello ve Brendan Smith**, *Aşağıdan Küreselleşme*, çev. Berna Kurt, Zeynep Kutluata ve diğerleri, İstanbul: Aram Yayıncılık, 2002, s.22

⁴⁷ **Mustafa Aydın**, "Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz" , Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C. LI / Sayı 1-4, s.71-114

araştırma kapsamında kullanılan kavramların da hukuk, politika, toplum bilimi, psikoloji ve tarih gibi birçok farklı bilim alanının da konusu olması⁴⁸, medya gibi dinamik ve çok kapsamlı bir olguyu, hangi açılardan analiz etmek gerektiği sorununun ortaya çıkarmaktadır. Bu durumda medyayı incelerken nelerin önemli olduğuna karar vermek gerekmektedir.

Medyanın iç ve dış politikadaki etkisini ortaya çıkarabilecek konuların başında “medyanın tarihsel gelişimi” gelmektedir. Tarihsel gelişimin açıklanmasının ardından günümüz medyasının etki alanları ve neo-liberal yaklaşıma göre medyanın ulusal ve uluslararası arenada bir aktör olup olmadığı daha kolay bir şekilde ortaya koyulabilecektir.

1.2.1 Dünya Tarihini Değiştiren Süreçlerde Kitle İletişim Araçları

Kitle iletişim araçları, dünya tarihinin birçok değişim döneminde önemli roller oynamıştır. İlk kez M.Ö. 3000’li yıllarda Mezopotamya’da Sümerler tarafından kil tabletler sayesinde kullanıldığı kabul edilen yazının⁴⁹, günümüzdeki gazete, dergi, afiş ve billboard gibi kitle iletişim araçlarının esin kaynağı olduğu rahatlıkla savunulabilir. Diğer yandan Sümerler ile başlayan yazılı iletişim teknolojisi, kent yönetimini, kurumsal örgütlenmeyi ve dinsel kontrolü arttırmayı sağlayarak toplumsal bir düzenin oluşturulmasında, yani medeniyetin kurulmasında büyük bir katkı sağlamıştır. Mısırlılar önce çivi yazısıyla, sonrasında papirüslerle yazıyı kullanarak iletişim ağının yaygınlaşmasında önemli katkılarda bulunmuşlardır.⁵⁰ İnsanlığın elde ettiği bu birikim ile Roma İmparatorluğu, devlet kademeleri içerisindeki kurumlar arası yazışmalarda, resmi gazete (acta duirna) çıkarılmasında, ticari faaliyetlerde, hukukun yaşamsallaştırılmasında ve sosyal-edebi hayatın birçok

⁴⁸ Tayyar Arı, A.g.e, s.3

⁴⁹ Haluk Geray, A.g.e., s.8.

⁵⁰ Haluk Geray, A.g.e., s. 8

alanında kâğıdın kullanılması,⁵¹ günümüz medeniyetinin ve devlet sisteminin temelini atmıştır.

Eski çağların temel kitle iletişim aracı haline gelen yazı, mevcut bilgilerin sonraki nesillere sağlıklı şekilde aktarımını sağlamıştır ve hâlâ da sağlamaktadır. Bu nedenle kutsal kitapların dışındaki kitaplar, evrim ve devrim gibi toplumsal şekillenmelerde önemli bir rol üstlenmiş olduğu söylenebilir. Aydınlanma çağının en önemli icadı olan matbaanın kullanımıyla toplumsal baskı kültürünün gelişmesi⁵², sanayi devriminin gerçekleşmesiyle de radyo ve televizyonun toplum hayatına girmesi, ulusal ve uluslararası siyasal sistemlerde derin etkiler yaratmıştır.⁵³ Medyanın günümüzde küresel bir aktör pozisyonuna gelmesini sağlayan tarihsel birikimi ve sürekli güçlenişini açıklayabilmek için aşağıdaki önemli milatlardan kaynak alınabilir;

a. Kutsal Kitaplar

Toplumu sosyolojik, kültürel ve psikolojik açıdan şekillendiren olgulardan birinin de kutsal değerler olduğu fikri, genel bir kanı halini almıştır. İlk olarak İbranice ve Aramice yazılan Tevrat ile Zebur, 27 kitaptan oluşan ve ilk defa Grekçe yazıya dökülen İncil (Yeni Antlaşma)⁵⁴ ve son olarak İslam Dünyası'nın dört halifesinden biri olan Hz. Osman tarafından Arapça olarak kitaplaştırılan Kur'an-ı Kerim de birer yazılı metin olmalarına rağmen içerdiği dinsel ve manevi fikirler nedeniyle diğer yazılı eserlerden belirgin ölçüde ayrılırlar. Bu kitapların ayrıca doktrinsel içeriğe sahip kitle iletişim aracı olmaları özelliğiyle de çoğaltılması ve kaynağından diğer toplumlara aktarılması, diğer kitaplara kıyasla daha etkili olduğu da açıktır. Kutsal kitaplardan Tevrat ve Zebur'un öğretilerini de içinde barındıran ve Hz. İsa tarafından "yeni antlaşma" olarak tabir edilen İncil, dayanıklılığıyla bilinen parşömen kullanımı sayesinde başta Musevilik olmak üzere dönemin diğer

⁵¹ **Harold A. Innis**, İmparatorluk ve İletişim Araçları, (çev: Nurcan Törenli, ed. David Godfery), Ankara: Ütopya Yayınevi, 2006, s.154

⁵² **Asa Briggs ve Peter Burke**, Medyanın Toplumsal Tarihi, çev: İbrahim Şener, İstanbul: İzdüşüm Yayınları, 2004, s.26-27.

⁵³ **Asa Briggs ve Peter Burke**, A.g.e., s.235-236

⁵⁴ Kutsal Kitap, İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2001, Önsöz

inançlarına karşı önemli bir üstünlük sağladı.⁵⁵ Buradan anlaşılmaktadır ki dinlerin yayılmasında ve etkisini arttırmasında kutsal kitapların çoğaltılması ve medyanın temelini oluşturan kâğıt gibi kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması oldukça belirleyici sonuçlar meydana getirmiştir. Din adamlarının özellikle orta çağ döneminde kutsal kitapları referans göstererek toplum ve iktidarlar üzerinde önemli ölçüde etki yaratabilmeleri de bahsedilen sonuca önemli bir örnektir. Günümüzde bile liberal felsefeden uzaklaşan ülkelerde “kitle kültürü ortamı” İncil kadar etkili olamamaktadır.⁵⁶

1450-1456 tarihleri arasında Gutenberg’in Almanya’da icat ettiği tahta baskı makinesi sayesinde her sayfasında 42 satır bulunan ve bu nedenle “42 satırlık İncil” olarak ün yapan ve ilk seri üretim olan bu İnciller, Avrupa’da büyük ilgi uyandırdı. Diğer yandan basım evlerinin hızla artmasıyla yeni bir sektör ve yeni bir toplumsal sınıf şekillenmeye başladı.⁵⁷ Basımevlerinin ve dolayısıyla yayımcılığın artması, uzun vadede toplumsal bilgi birikiminin artmasına önemli bir katkı sunmuştur. Görülmektedir ki Hıristiyanlık inancı, İncil basımının olağanüstü artmasıyla Avrupa’da egemen inanç halini almıştır. Ancak, İncilin içeriğinin anlaşılmasıyla kilisenin siyasal iktidarı büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Özellikle Almanya merkezli Lutherci Reform Hareketi, Avrupa siyaset sahnesini seküler açıdan değiştirmiştir.⁵⁸

Dini kitapların basımevlerince çoğaltılmaları ve topluma sunulmaları, gerek İslam Dünyası’nda gerekse de Hıristiyan Dünyası’nda önemli etkiler yaratmıştır. Dolayısıyla devletlerin ve karar vericilerin dine yaklaşımları da göreceli olarak değişmek zorunda kalmıştır.

⁵⁵ **Harold A. Innis**, A.g.e., s.166

⁵⁶ **Ünsal Oskay**, “Yıkanmak İstemeyen Çocuklar” Olalım, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998, s.372

⁵⁷ **Oya Tokgöz**, *Siyasal İletişimi Anlamak*, Ankara: İmge Yayınevi, 2008, s.38

⁵⁸ **Norman Davies**, *Avrupa Tarihi*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara:İmge Kitabevi Yayınları, 2006, s.525-527

b. Fransız İhtilali Sürecinde Yazılı Medya

1789 Fransız İhtilali'nin modern çağın siyasal mücadelesine yapmış olduğu en önemli katkı, basın araçlarından faydalanılarak uygulamaya konulan siyasal propaganda faaliyetleridir.⁵⁹ Dolayısıyla ihtilal sırasında matbaalar oldukça önemli bir rol oynamıştır. Bu matbaalar sayesinde gazetelerin yanında, enformasyon ağının kurulması amacıyla haber-kâğıtlarının da kullanımı başlamıştır. Fransa'da devrimden önce basın üzerinde çok sıkı bir denetim bulunmaktaydı. Bu nedenle Fransız yazarlar ve fikir adamları, eserlerini Fransa dışında (genellikle Hollanda'da) bastırıp, kitapları yasa dışı yollardan ülkeye sokarlardı. Özellikle Rousseau'nun hiçbir baskıya uğramadan Fransa'da basılmadı.⁶⁰ Jeanneney'e göre Fransız Devrimi dönemlerinde basının rolü sadece siyaset oyununun bir aynası olmak değildi. Aynı zamanda devrimin, merkezi bir aktörü durumundaydı. İhtilal sırasında yaşanan her olay devrim yanlısı basın tarafından sürekli sorgulanmaktaydı ve özgürlük ile esaret veya başarı ile başarısızlık penceresinden olaylara bakılmaktaydı. Dolayısıyla Bastille Hapishanesi'nin alınmasını işleyen basın, normalden daha yüksek bir etkinin yaratılmasına neden olabilmıştır.⁶¹

Fransız İhtilali'nden önceki döneme zıt olarak Fransa basını çok geniş haklara sahip oldu. Basının geniş haklara sahip olmasının en önemli nedeni, ihtilalin başarısında basının önemli rol oynamasıydı. Yoğun baskılar nedeniyle ihtilalden önce sadece 41 gazete bulunan ülkede, Fransa dışından dönen aydınlar ve serbest bırakılanlar sayesinde gazete sayısı devrimden sadece iki ay sonra 1400'e ulaşmıştı. Ancak bir süre sonra egemenliği elinde bulunduran Directoire Meclisi, gazetelerin cumhuriyet karşıtlarının kontrolüne geçmesi riskinden dolayı denetimlerini arttırdı ve gazete miktarını 13'e indirdi.⁶² Özellikle Napolyon döneminde basına yönelik giderek artan baskılar, gazeteleri yeniden Fransa dışına çıkarmaya zorladı. Bu gazetelerden birisi de cumhuriyet karşıtları tarafından Osmanlı İmparatorluğu'nun İzmir kentinde basılan Spectateur Oriental (Doğu Gözlemcisi) adlı gazetedir. Diğer

⁵⁹ Norman Davies, A.g.e., s.102

⁶⁰ Harold A. Innis, A.g.e., s.237

⁶¹ Jean-Noel Jeanneney, *Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi*, Çev. Esra Atuk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998, s. 62

⁶² İlhan Bardakçı, *Mukayeseli Devlet, Fikir ve Basın Rejimleri*, İstanbul: Selçuklu Matbaası, 1977, s.19

yandan Cumhuriyet yanlısı Fransız Hükümeti'nin İstanbul'daki elçiliği de 1795'den itibaren Bulletin Nouvelles (Haberler Bülteni) adlı gazeteyi basmaktaydı. Bu gazete Osmanlı İmparatorluğu topraklarında basılan ilk gazete olma unvanını da taşımaktadır.⁶³

Fransa'da 1871 yılında başlayan Üçüncü Cumhuriyet Dönemi'nin başlarında iki ay ara ile iki Basın Kanunu çıkarıldı. 6 Temmuz 1871 ve 15 Eylül 1871'de yürürlüğe giren her iki kanun da Napolyon diktatörlüğünün fikrî ve siyasal açıdan yeniden ortaya çıkmasını engellemeye yönelikti. Örneğin 24 Mayıs 1873'de Mareşal Mac-Mahon Cumhurbaşkanlığına seçildikten hemen sonra İçişleri Bakanlığına Fransa'da yayın yapmakta olan gazeteler hakkında 4 maddelik bir direktif ilettili. Direktifte muhafazakâr gazetelerin listesi, muhafazakâr olmayan gazetelerin listesi, bu gazetelerin kâr-zarar bilançoları ve son olarak da yönetim ile birlikte çalışmaları için aylık ne miktar tahsisat istedikleri sorulmaktaydı. Kısacası Fransa'nın yaşamış olduğu dönüşümlerde basın kuruluşları bir çeşit katalizör görevi üstlenmekteydi ve olayların içine pek sokulmamakla birlikte, gelişmelerin belli yönlere kanallize edilmesi için kullanılmaya çalışılmaktaydı.⁶⁴

Görülmektedir ki, Fransız İhtilali, fikir gazetelerinin şekillenmesinde önemli katkılar sağlamıştır. Gazetelerin sadece haberlerin değil, yorumların da yer aldığı bir enformasyon aracı haline gelmesi, propagandacılığa da zemin hazırlamıştır. Nitekim Fransız İhtilali'nin en önemli akımlarından biri olan milliyetçilik fikri, Avusturya ve Osmanlı gibi İmparatorluklara gazeteler ve afişler sayesinde ulaşmıştır.⁶⁵ Bu durum, gazeteleri dolaylı da olsa bir yardımcı aktör haline getirmektedir.

c. Sanayi Devrimi Sürecinde Yazılı Medya

Fransız Devrimi'nin ardından dünyanın ulusal ve uluslararası sistemini derinden etkileyen bir gelişme de Sanayi Devrimidir. Birçok yazar da sanayi

⁶³ **Yılmaz Akkılıç**, Dünya'da ve Osmanlı'da İlk Basımevleri, http://www.cgdbursa.org/cgd_bsntarih.asp , 10.07.2008

⁶⁴ **İsmet Bozdağ**, *Dünya'da ve Türkiye'de Basın İstibdadı*, İstanbul: Emre Yayınları, 1992, s.102-104

⁶⁵ **Norman Davies**, *Avrupa Tarihi*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2006, s.763-764

devriminin başlangıç tarihini 1760 olarak kabul eder. Bu dönem, Hindistan'ın İngiltere kontrolü altına girdiği yıllara tekabül eder.⁶⁶ İngiltere, sanayi devriminin alt yapısını sürekli olarak sömürgecilik hareketleriyle geliştirirken, ihtiyaç duyduğu hammaddelerin üretimini sağlamak ve bu hammaddeleri güvenli bir şekilde ulaştırmak için diplomasiden çok genellikle askeri ağırlıklı girişimlerde bulunması gerekiyordu. Sürekli savaş halinde olmanın getirdiği toplumsal psikolojinin, hükümet politikalarıyla tamamen ters düşecek veya tam tersi şekilde sorgusuz taraftarı olabilecek kutuplaştırıcı radikal fikirlerin yayılmasına da zemin hazırlayabilirdi. Ancak İngiltere'de bu riskin azalmasına neden olan en önemli unsurlardan biri, toplumun kitle iletişim araçları ile tanışmasıdır. Sanayi Devrimi'nin ürünü olan ve günümüz dünyasının vazgeçilmezleri haline gelen maliyeti düşük nitelikteki gazete kâğıdı, mikrofön, telefon, telsiz, gramofon ve klavyenin atası olan daktilo gibi araçlar⁶⁷ da enformasyon ağının gelişimine büyük katkılar sunmuştur. Sanayileşme sürecinde gelişen şehirleşmeye paralel olarak iletişim boşluğunu doldurmaya başlayan gazeteler, toplumun politize olmasına ve kitlesel hareketlere yol açmasından dolayı tarihi değiştiren devrimlerde son derece belirgin etkiler yaratmıştır.⁶⁸

Sanayi Devrimi'nin ilk gerçekleştiği ülke olan İngiltere'de günümüzün basın rejiminin temelini atan yayın organı, 1665 yılında faaliyete geçen Oxford Gazette'dir. Bu gazete, 24. sayısından itibaren London Gazette adını alarak 20. Yüzyıl'a dek İngiltere'nin resmi yayın organı olarak yayın hayatını sürdürmüştür. Diğer yandan 1 Ocak 1788 tarihinden itibaren, Sanayi Devrimi'nin en belirginleşmiş döneminden günümüze kadar varlığını koruyan ve kitleler üzerinde önemli bir saygınlığa sahip olan The Times Gazetesi yayın hayatına başladı. Oldukça sert bir muhalefet çizgisi yürüten The Times, bazı yazarlarının farklı dönemlerde hapse atılmasına rağmen hiçbir zaman kapatılmadı.⁶⁹ İngiliz Hükümetleri'nin diğer Avrupa ülkelerine kıyasla oldukça toleranslı denebilecek bu yaklaşımı, zamanla kökleşecek bir gazetecilik geleneğinin de ilk adımlarının atılmasına olanak sağlamıştır.

⁶⁶ **Orhan Hançerlioğlu**, *Felsefe Ansiklopedisi*, Cilt: 6, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979, s.35.

⁶⁷ **Oral Sander**, *Siyasi Tarih (İlk Çağlardan 1918'e)*, Ankara: İmge Yayınevi, 1992, s.212.

⁶⁸ **Oral Sander**, A.g.e., s.216

⁶⁹ **İlhan Bardakçı**, A.g.e., s.60

Diğer yandan 1899-1902 yılları arasında cereyan eden İngiltere'nin Güney Afrika Savaşı'nda basına sansür koyulması tartışmaları, “ulusal güvenlik” kapsamında sürdürülmekteydi. Ancak ne sansür, ne de gönüllü bir oto kontrol mekanizması basın içinde oluşturulması önerileri, basın organları tarafından tereddütsüz reddedildi. Basın çalışanlarının ve yönetimin bu net duruşu, bakanları ve politikacıları, gazetecilerle iyi ilişkiler kurma zorunluluğuna itmekteydi. Ancak, I. Dünya Savaşı'nın yaklaşmasıyla birlikte resmi propagandacılık faaliyetleri, hükümetler tarafından giderek daha zaruri görülmeye başlandı. Özellikle küresel bir imparatorluk haline gelen Britanya Krallığı, yurtseverlik kavramını sık sık işlemeye başlamaktaydı. Bu yurtseverlik propagandası çerçevesinde yapılan bilinçlendirme çalışmalarında okulların, kiliselerin ve yurtsever toplum örgütlerinin yanı sıra basın-yayın kuruluşlarına da sorumluluk yüklenmekteydi. Britanya sosyal propagandacılığında en çok işlenen konulardan biri de Britanya Adaları'nın istila edilmesi tehdidiydi. Bu konuda çok sayıda roman yazıldı. Bunlardan bazıları Erskine Childers'in 1903'de yayınladığı “The Riddle Of The Sands” , William Le Queux'un 1906'da yayınladığı “Invasion Of 1910” ve H.G. Wells'in 1908'de yayınladığı “The War In The Air” adlı eserleridir.⁷⁰

ABD'de ise basın sektörü, serbest piyasacılığın gelişimine paralel olarak güçleniyordu. Yani piyasanın genişlemesi, basının da endüstrileşmesine neden olmaktaydı. Yerel günlük basının ABD'de ortaya çıkışı da 1853-1863 yılları arasında gazeteler üzerindeki cezalandırıcı vergilerin kaldırılmasıyla gerçekleşmiştir. Ancak maliyetlerin yine de yüksek olmasından dolayı gazetelerin büyük kısmı ancak şehir ölçeğinde yayın yapabilmekteydi ve riskli bir sektör olarak görülmekteydi.⁷¹ ABD'nin Kuzey bölgesinde gelişen endüstriye paralel gelişen basın, daha az gelişmiş ve muhafazakâr Güney ile sürtüşmenin nedenlerinden birini oluşturmaktaydı. Ayrıca basında seri baskı tekniğini geliştiren Pulitzer'in desteklediği siyasilerin de bu avantajla iktidara gelmesi sayesinde basın, siyasal açıdan güçlü bir konuma ulaşmaya başladı. Özellikle Theodore Roosevelt'in başkanlık seçimlerinde kâğıt fiyatını

⁷⁰ *International Encyclopedia Of Propaganda*, ed. Robert Cole, Chicago and London: Fitzroy Dearborn Publishers, 1998, s.287

⁷¹ **Edward S. Herman** ve **Noam Chomsky**, *Rızanın İmalatı*, çev. Ender Abadoğlu, İstanbul: Aram Yayıncılık, 2006, s.83-84

indirme karşılığında önemli gazeteler ile iş birliği yapması O'na başkanlık koltuğunu kazandırdı. Diğer yandan Woodrow Wilson'un lideri olduğu Demokrat Parti de aynı işbirliği politikası karşılığında ithal edilen kâğıtta gümrük vergilerinin indirilmesini kabul etti.⁷² Görülmektedir ki kazan-kazan yaklaşımı, ABD'de gazeteler ile siyasiler arasında sıkça başvurulmuş bir politika haline gelmiştir. Bu işbirliği temelindeki etkileşim, günümüzün modern lobicilik faaliyetlerinin de temeli olarak görülebilir.

ABD gazetecilik sektörünün ilk gazetelerinden biri olan Times, 1814'te buhar enerjili baskı makinesini kullanmaya başladığından beri tekel konumunda bulunmaktaydı. 1846'da yayın hayatına girmiş olan News ile 1855'de kurulan Daily Telegraph gazeteleri, 1861'de kâğıt vergisinin kaldırılmasıyla birlikte Times'ın tekel konumunu sarsacak finansal güce erişmişlerdi. Tekelin, Times üzerindeki yozlaştırıcı etkisi de diğer gazeteler için avantajdı. Diğer yandan iç politika haberlerinde de New York Herald'ın siyasi odakları bile baskı altında tutabilecek yayınlar yapması, Times'ın da etkilenmesine yol açtı. Dönemin dış politika konularından biri olan Fransa-Prusya savaşında News ile New York Tribune gazetelerinin yayın politikası açısından ortak yaklaşım sergilemesi, bu gazetelere ABD'de dış politika haberlerinin çerçevesinin belirlenmesi inisiyatifi kazandırdı.⁷³

ABD Gazetelerinin yaşamış olduğu finansal zorluklarının yanında yaygınlaşmama sorunu da endüstri devrimi boyunca gazeteleri siyasal bir güç olmaktan alıkoymuştur. Ancak 1900'lerin başından itibaren ABD'nin dış politika faaliyetlerinin artmasıyla birlikte gazetelerin de okunurluğu ve toplum üzerinde etki yaratma gücü, 1898 İspanya-ABD Savaşı'nda görüldüğü üzere sansasyonel habercilik tekniği sayesinde artmaya başlamıştı.⁷⁴ ABD'de gelişen basın geleneği, mevcut ulusal ve uluslararası sürece çabuk uyum sağlayan, kendi paradigmasını oluşturan ve bu nedenle hem toplumu hem de siyasetçileri etkisi altında tutabilen bir boyut kazanmaktaydı.

Sanayi devriminin gerçekleşmesinden, I. Dünya Savaşı'na kadar geçen süre içerisinde özellikle batı dünyasında hatırı sayılır güce erişmiş bir basın sektörü

⁷² **Harold A. Innis**, A.g.e., s. 241

⁷³ **Harold A. Innis**, A.g.e. , s.239.

⁷⁴ *International Encyclopedia Of Propaganda*, s.820.

bulunmaktaydı. Milliyetçilik akımının ve emperyalist politikaların egemen olduğu ulusal ve uluslararası sistemde basın mesleğinin, hem fikrîsel anlamda hem de ekonomik anlamda rüzgârı arkasına aldığı görülmektedir. Bu nedenle basın sektörü, ulusal politikalarda henüz aktörleşme de toplumu iktidarların istediği şekilde yönlendirme konusunda inisiyatifini eline almaktaydı. Böylece, basının önemli bir bölümü, iktidarların enformasyon ve propaganda aracı haline gelmesine neden olmaktaydı.

d. I. ve II. Dünya Savaşları Sürecinde Yazılı ve İşitsel Medya

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra hükümetlerin ihtiyaç duymaya başladığı propagandacılık çalışmalarında özellikle üç araç büyük önem kazanmaya başladı. Bunlar; Gazete, radyo ve film idi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra gazetecilik, büyüyen sanayi ve rekabetten dolayı sürekli gelişmekte olan reklam pazarı sayesinde finansal bir güç kazanmaya başladı. Diğer yandan radyonun da 1920'de kullanılabilir hale gelmesiyle İngiltere'den başlayan bir enformasyon devriminin gerçekleştiğinden bahsedebiliriz. 1926'da İngiliz hükümeti tarafından kurulan BBC (British Broadcastig Corporation), resmi görüşlerin topluma aktarılması amacıyla kuruldu. "Resmi tekel" olarak da nitelendirilen bu radyo yayın kuruluşu, toplumun bilinçlendirilmesinde önemli bir rol oynadı. BBC, hükümetin toplumu etkilemek için yaptığı ilk propaganda sınavını 1926 genel grevlerinde verdi. 1919 ve 1920'de patlak veren demiryolu grevinde hem hükümet hem de sendika propagandayı ve anti-propagandayı bir arada yürütmektedirler. ABD'den getirilen işçi sınıfı temalı sinema filmleri ile toplum üzerinde ciddi etkiler yaratıldı. Sinema filmlerinin sendikalar tarafından sıkça kullanılması, İngiliz Hükümeti'ni zor durumda bırakmaktaydı. Bu nedenle 1919-1920 grevlerinde sendika, taleplerini hükümete kabul ettirebildiler. Ancak 1926'da BBC Radyosu'nun faaliyete geçmesiyle hükümet propaganda yarışında ve kamuoyu oluşturmada önemli bir avantaj yakaladı. Özellikle BBC'nin canlı yayın özelliği ve toplum üzerindeki psikolojik etkisi, enformasyon kanallarının

büyük oranda hükümet kontrolüne geçmesini sağladı. Bu nedenle grevciler, taleplerini ve fikirlerini topluma daha zor duyurmaya başladılar.⁷⁵

Radyoyu politikada ilk kez kullanan siyasetçi ABD Başkanı Wilson'du. Dönemin lüks araçlarından biri olan ancak uzaklardan gelen bir sesin dinlenmesinden kaynaklanan çekicilik radyoya olan ilgiyi arttırmaktaydı. I. Dünya Savaşı sonunda Versay Barış Antlaşması imzalanmıştı. İmzacı liderlerden birisi de ABD Başkanı Wilson'du. Ancak ABD Senatosu'nda anlaşmanın onaylanmaması yönünde bir eğilimin olduğu görülmektedir. Wilson, büyük radyo şirketlerinin yöneticileriyle anlaşarak radyonun kilit noktada olduğu bir kampanyayı başlattı ve ABD kamuoyu nezdinde Versay'ın onaylanması yönünde olumlu bir etki yarattı. Radyo aracılığıyla kamuoyunun ikna edilmesi politikaları ABD Seçim kampanyalarına da yansımıştı. Wilson'dan sonra Warren Harding, onun ardından da Calvin Coolidge ABD Başkanı seçilmeden önce seçim kampanyalarında radyo konuşmalarına ağırlık verdikleri görülmektedir.⁷⁶

ABD'de 1920'lerde radyo yayıncılığı rekabet halindeydi ve bu durum karmaşaya neden olmaktaydı. Bu nedenle kamu bazı düzenlemelere gitmek durumunda kaldı. 1927'de Radyo Yasası ve 1934'te İletişim Yasası kabul edildi. Bu yasalar frekansların eşit dağıtılmasını ve birbirlerini engellememelerini sağlamak amacıyla yürürlüğe sokuldu. Bu yasalara göre frekansların dağıtılmasını, ruhsatlandırmayı ve ruhsatların feshedilmesini Federal İletişim Komisyonu (FCC) sağlamaktaydı. FCC, bağımsız bir komisyon statüsüne sahipti ve toplam yedi üyeden oluşmaktaydı. Komisyon üyeleri, ABD Senatosu'nun onayıyla Beyaz Saray tarafından seçilmekteydi. İlke olarak yedi kişilik komisyonda dörtten fazla aynı partiden üye bulunamamaktaydı. Komisyon üyelerinin denetim görevleri arasında müstehcenlik, genel ahlak ve çocukların korunmasını kapsamaktaydı. Kuralları ihlal eden radyo kanallarının lisans iptali de FCC inisiyatifindeydi. Komisyon ayrıca eyalet seçimlerinde adayların radyo yayınlarında eşit süreyle katılmalarını da denetlemekteydi. Siyasal reklamcılık halini alan seçim süreçleri, radyoların gelirini arttırmaktaydı. Bu durum, radyoculuğu hem maddi hem de siyasi açıdan

⁷⁵ *International Encyclopedia Of Propaganda*, s.290.

⁷⁶ **Hıfzı Topuz**, *Siyasal Reklamcılık*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1991, s.131-132

güçlendirmektedir. Ancak reklamcılıkta giderek daha fazla para istenmesinin ve siyasal ayrımcılığın eşitsizliğe yol açması kaygısıyla 1972’de Siyasal Kampanya İletişim Reformu Yasası çıkarıldı ve siyasal reklamcılık ücretleri denetim altına sokuldu.⁷⁷

II. Dünya Savaşı yıllarında Birleşik Devletlerin resmi yayın organı olarak faaliyet gösteren VOA, Nazi propagandalarına karşı koyma amacıyla kuruldu. Bu kuruluş, Nazi propagandasının etkisini kırmak için Birleşik Krallık ve ABD işbirliğine dayanan Enformasyon Koordinasyon Ofisi’nce yönetildi. Şubat 1942’de Almanca dilinde kısa dalga radyo yayınları ile kitlelere ulaşmaya çalışan VOA, kısa süre içerisinde İngilizce, Fransızca ve İtalyanca da programlarını yayına koydu. VOA’nın yapımcılarından John Houseman, etkileyici ve heyecanlı sunumuyla dinleyicileri motive etmekteydi. VOA, program içeriklerinde demokrasi ile Nazizm ve Faşizm’in karşılaştırmasını yaparak işgal altında bulunan kitleleri direnmeye çağırıyordu. Özellikle Fransa’daki direnişçilerin güçlenmesi ve motive edilmesi için de ayrıca programlar yapılmıyordu.⁷⁸

Sovyetler Birliği’nin resmi yayın organı Pravda, Bolşevik Devrimi’nden itibaren komünizm propagandası yapan bir enformasyon kuruluşuydu. Nazi saldırısıyla II. Dünya Savaşı’na müttefiklerin yanında katılan Sovyetler Birliği, askeri yayın organı olarak görev yapan Kızıl Yıldız gazetesinin faaliyet alanını genişletti. Kızıl Yıldız da Pravda gibi ideolojik perspektif ağırlıklı yayınları arttırdı. Sovyetler Birliği’nin lideri Josef Stalin, bu iki gazetede Rus yurtseverliğini arttıracak yayınlar yapmasını istiyordu. Nitekim Napolyon’un 1812’deki Ruslar karşısındaki yenilgisi dâhil olmak üzere birçok Rus zaferi, bu gazetelerce gündeme getirildi. Nazi İşgaline karşı verilen mücadelenin “Vatan Savaşı” olarak nitelenmesi, toplum üzerinde oldukça etkileyiciydi. Diğer yandan Sovyet gazete ve radyolarında sloganlara sıkça yer verilmesi de dikkat çekicidir. Bunlardan en çok kullanılanı ise “Ülkemiz ve Stalin İçin!” idi. Alman işgalinin Rusya topraklarında yoğunlaştığı dönemlerde Moskova Radyosu ile Leningrad Radyosu motive edici yayın politikalarıyla âdete bir savaş aracı halini almıştı. Radyolarda propaganda amaçlı

⁷⁷ Haluk Geray, A.g.e., s.50.

⁷⁸ *International Encyclopedia Of Propaganda.*, s.849

şarkılar da yayınlanmaktaydı. Konstantin Simonov'un 1942 tarihli "Rus Halkı" ve "Bekle Beni" adlı dramaları da sıkça yayımlanmaktaydı. Ayrıca savaş süresince Rusya'da 70'den fazla propaganda filmi ve belgesel yapıldı.⁷⁹

Anlaşıldığı üzere Soğuk Savaş öncesinde medya araçları iktidarın kontrolünde bulunan önemli propaganda araçları olarak varlıklarını sürdürüyorlardı. Bu durum güvenliği veya olağanüstü süreçleri içeren konularda medyanın hem iç hem de dış politika alanlarında bir aktör olmaktan çok, iktidarın yönetim-kontrol kademelerine entegre edilmiş "yarı-devlet propaganda aygıtı" işlevi gördüklerini ortaya koymaktadır.

e. Soğuk Savaş Dönemi'nde Medyanın Şekillenışı

Devlet kontrollü yayıncılık anlayışının gelişmesinde II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu sistemin önemli bir etkisi olmuştur. Kendisini "hür dünya" olarak tanımlayan batı ülkeleri, siyasal sosyalist partileri birer tehdit unsuru olarak görmekteydi. Bu nedenle radyo ve televizyon gibi modern ve etkili yayın araçlarının devlet idaresi altında olması, iktidarın kendi istediği şekilde bir kamuoyunun oluşmasına olanak sağlamaktaydı. Medya üzerinde yürütülen denetim, batılı ülkelerde üç farklı şekilde sürdürülmekteydi. Birincisi doğrudan hükümete bağlı olan radyo/televizyon yayıncılığıdır. Buna en net örnek İngiltere'deki BBC'dir. İkinci denetim şekli ise yayın kuruluşlarının devlet kontrolünde olmasıdır. Almanya, Fransa ve İtalya'da bu yöntem kullanılmıştır. Üçüncü yöntem ise düzenleyici kurumların kamu hizmeti adına özel kesimin elindeki yayın organlarını kontrol etmesidir. Bu yöntemi ise ABD kullanmaktadır.⁸⁰

Soğuk Savaş'ın kendisini göstermesiyle birlikte 1942'de yayın hayatına başlayan Amerika'nın Sesi Radyosu da (VOA) 1947'de Rusça yayınlara başladı. Sovyetler Birliği'nin propaganda yayınlarına karşı ABD, Özgür Avrupa Radyosu ile Özgür Asya Radyosunu kurdu. 1946'da VOA'nın 6,9 milyon dolarlık bütçesi varken,

⁷⁹ *International Encyclopedia Of Propaganda*., s.906-907

⁸⁰ **Haluk Geray**, A.g.e., s.48

1953'te bu bütçe 21,7 milyon dolara ulaştı. İdeolojik propaganda savaşına dönüşen bu süreçte iki süper gücün olumsuz ilişkileri daha da içinden çıkılmaz bir hal aldı. VOA, diğer bölgelerde olduğu gibi Latin Amerika'da da ABD imajının olumlu yönde kitleleri etkilemesi için çaba göstermekteydi. VOA, komünist uygulamalar ile demokrasi arasında karşılaştırmalar yaparak toplumu sürekli etki altında tutmayı hedefliyordu.⁸¹ Başta Özgür Avrupa Radyosu olmak üzere bir çok radyo kanalı, ABD istihbarat örgütü CIA tarafından da kullanılmaktaydı. Yayınlar içerisinde belirli saatlerde okunan rakamlar, birer şifreydi ve Sovyetler Birliği kontrolünde bulunan ülkelerde ajanlara bu radyolar aracılığıyla mesajlar iletilmekteydi.⁸²

Görüldüğü üzere ABD ve Sovyetler Birliği merkezli iki kutuplu sistemin yaratmış olduğu gerilim ortamı, çok sayıda tırmanmayı da beraberinde getirdi. Bu tırmanmalar sırasında gazete, radyo ve televizyonlar, tabii oldukları hükümetlerin politikalarını desteklemek için her türlü katkıyı sundular. Bu katkıların başında propaganda faaliyetleri, dezenformasyon, misenformasyon ve yok sayma gibi uygulamalar bulunmaktaydı.⁸³ ABD'de bu uygulamalar daha çok CIA kontrolünde gerçekleştirilmekteydi.⁸⁴

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra küresel konjonktürün iki kutuplu bir hal alması, medyanın yapısını buna paralel olarak şekillendirdi. Özellikle Kapitalizm destekli medyanın kat ettiği yol son derece çarpıcıdır. Tamamen özel sektörün elinde bulunan medya organları, ideolojik açıdan sosyalizmi ve doğu bloğunu dolaylı yâda dolaysız yoldan hedef alarak var oluş nedenlerini tamamen ekonomik sisteme dayandırmaktaydılar. Bu konuda önce televizyon denen kara kutunun ardından da Hollywood merkezli beyaz perdenin üstlenmiş olduğu “toplumsal sorumluluklar” madalyonun iki yüzü gibi farklı sonuçları ortaya koymaktaydı. Kapitalist bloğun önderliğini elinde bulunduran ABD, taraf olduğu savaşlarda medyayı da kullanmıştır. Daha doğrusu medya ile ABD bir çeşit işbirliği yapmışlardır. Nitekim ABD politikaları ile ABD merkezli ve uluslararası boyuta sahip olan medya devlerinin

⁸¹ *International Encyclopedia Of Propaganda*, s.849.

⁸² **Joseph J. Trento**, *CIA'nın Gizli Tarihi*, Çev. Enver Günsel, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2006, s.296.

⁸³ **Michael Parenti**, *İmparatorluğa Hayır*, Çev. Serpil Demirci ve İbrahim Yıldız, Ankara: Ütopya Yayınları, 2002, s.104.

⁸⁴ **Mark Zepezauer**, *CIA'nın Büyük Operasyonları*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996, s.77-78.

amaçları birebir örtüşmekteydi. Serbest piyasayı ve doyumsuz tüketimi bir “yaşam tarzı” haline getiren ve diğer kitlelere bunu özendiren yayınların yapılması, bilinçaltı propaganda savaşının özünü oluşturmaktadır. Diğer yandan ABD medyasının evrilme süreci içerisinde medya organları ile büyük şirketler arasında organik bağlar kurulmaya başlandı ve her bir televizyon kanalı veya gazete dev şirketlerin birer yan kuruluşu haline geldiler.⁸⁵

Doğu Bloğu ise propagandacılıkta oldukça hantaldı ve üzerilerine atılı olan ithamları ya çok dikkate almıyorlardı yâda dışa kapalılıktan dolayı küresel boyutta oluşturulan anti-komünist propagandaların yaratmış olduğu toplumsal psikolojik etkinin farkında değillerdi. Nitekim Çin Halk Cumhuriyeti de “Kültür Devrimi” adına kitle iletişim araçlarını sıkı denetim altına alarak dış müdahaleleri önleyebileceklerini düşünmüşlerdi. Aynı şekilde Doğu Avrupa ülkeleri de hemen hemen aynı politikaları uygulayarak tabiiyetindeki insanların yanlış yönlendirilmelerini engellemiş olacaktı. Ancak kitle iletişimin sahip olduğu potansiyel, devlet kontrolündeki yayın organlarına olan inandırıcılığı azaltmıştı.⁸⁶

Diğer yandan Soğuk Savaş’ın başlamasıyla birlikte batılı sivil toplum örgütleri tarafından kurulan Kültürel Özgürlük Kongresi de CIA tarafından desteklenmekteydi ve buna benzer projelere on milyonlarca dolarlık yardım akıtılmaktaydı. Çeşitli entelektüel kuruluşlarca çok sayıda dergi yayımlandı. Bunlardan en önemlisi 1953 ile 1990 yılları arasında faaliyet gösteren *Encounter* adlı düşünce dergisiydi. Nancy Mitford’un ünlü makalesi “*İngiliz Aristokrasisi*”, David Marquand’ın “*Liberalizm’in Yeniden Doğuşu*” da bu dergide yayımlandı. Ayrıca dönemin önemli düşünürlerinden Isaiah Berlin, Vladimir Nobokov, Irving Howe, Jorge Luis Borges, Richard Ellmann, Arnold Toynbee ve Herbert Read bu derginin önemli yazarlarından sadece bir kaçıydı. *Encounter*, dünyanın hemen her yerinde okuyucu kitlesine sahipti. Derginin temel konusu kültür olmakla birlikte siyaset konusunda üstü kapalı bir anti-komünizm yaklaşımı bulunmaktaydı. Mâli yönden sürekli açık veren bir dergi olmasına rağmen, ABD’li ve İngiliz istihbarat örgütleri tarafından maddi açıdan desteklenmekteydi. *Encounter* gibi siyaset ve kültür içerikli

⁸⁵ Edward S. Herman ve Noam Chomsky, A.g.e., s.88

⁸⁶ Funda Başaran, *İletişim ve Emperyalizm*, Ankara: Ütopya Yayınları, 2000, s.148

yayım alanında faaliyet gösteren anti-komünist dergilerin sayısında artış gözlemlenmektedir. Bunlardan bazıları 1953’de yayım hayatına başlayan *Bilim ve Özgürlük*, 1955’te Walter Laqueur editörlüğünde yayım hayatına giren *Soviet Survey* ise Rusya’yı birçok açıdan inceleyen bir dergi olma özelliğindeydi. İtalya’da ise önce 1954’te *Nuovi Argomenti*, 1956’da ise *Tempo Presente* yayımlanmaya başlandı. Bir birine alternatif gibi görünen ancak ikisinin de özünde anti-komünizm barındıran yayım politikaları, CIA’nin “paralel örgüt” stratejisine göre hareket etmekteydiler. Örneğin *Tempo Presente* dergisinin kadrosunda çok sayıda İtalyan Komünist Partisi’nden ayrılmış isim bulunmaktaydı. Bunlardan bazıları Italo Calvino, Vasco Pratolini ve Libero de Libero’ydu. Bu yazarların çoğu komünist totaliterliği hedef almaktaydı. Avustralya’da ise 1956’dan günümüze kadar yayım hayatını sürdüren *Quadrant* dergisi bulunmaktaydı. James McAuley editörlüğündeki yayımlanmaya başlayan bu dergide komünist olmayan solcu fikir adamlarının makaleleri yer almaktaydı. Bu dergi, Avustralya’da komünizmin zayıflamasında önemli bir rol üstlenmiştir. 1955’te yayım hayatına Hindistan’da başlayan *Quest* ile Japonya’da yayımlanan *Ciyu* adlı dergilerde aynı misyonla kurulmuş dergilerden bazılarıydı.⁸⁷

Özellikle Ronald Reagan yönetiminin Küba, El Salvador, Guatemala, Grenada, Libya ve Nikaragua’daki askeri ve siyasi müdahaleleri, “ABD Halkı’nın güvenliği” söz konusu olmasından dolayı gerçekleştirildiği iddia edilmekteydi. Bu iddiaları topluma kabul ettirmek için birçok yayım organı, bu küçük devletlerin ABD’yi istila edeceği senaryolarını detaylıca işlemekteydi.⁸⁸

Soğuk Savaş’ın son yıllarına doğru medya, finansal ve organizasyonel açıdan önemli bir değişim süreci içerisindeydi. 1970’lerde geleneksel ulusal şirketler dünya pazarlarında mutlak egemen durumundaydı: ABD’nin CBS, ABC ve NBC şirketleri, Almanya’nın ARD’si, İngiltere’nin BBC, Thames ve Granada firmaları, Fransa’nın ZDF’i ve Lüksemburg’un CLT’si dünyanın önde gelen şirketleri arasındaydı. 1980’lerde artan rekabet ve açılan yeni pazarlar sayesinde gruplaşmalar, birleşmeler ve satın almalar gerçekleşmekteydi. Bunun sonucunda ise bugünün

⁸⁷ **Frances Stonor Saunders**, *Parayı Verdi Düdüğü Çaldı*, çev. Ülker İnce, İstanbul: Doğan Kitap, 2004 , s. 179,180, 230,231,232.

⁸⁸ **Michael Parenti**, *Kirli Gerçekler*, çev. Ali Tartanoğlu, Ankara: İmgeKitabevi, 1997, s.80.

dünya iletişim pazarlarında yarışan firmalar tek-uluslu uluslararası firmalar olmaktan çok, çok-uluslu uluslararası firmalar ve tek bir alanda iş yapan firma değil çok alanda iş yapan firmalar haline gelmişlerdir. Kapitalist sistem içerisinde medya yönetimi ve sahipliği karmaşık bir örgütlenmeyi ortaya çıkarmıştır. Bunun en önemli sebepleri arasında farklı sektörlerin birleşmeleri veya satın almaları gösterilebilir. Bunlardan bazı örnekler: Telecommunication Inc. ile Bell Atlantik (1993), Time Inc. ile Warner Brothers (1989), MCA ile Matsushia (1990), RCA ile GE (1986), ABC ile Capital Cities (1985), Viacom ile National Amusements (1987), Mac Millan ile Maxwell Comm (1988). Avrupa ve diğer kıtaların iletişim kuruluşları ve grupları (Fransız Hachette, Alman Bertelsmann, Avusturalya'lı Murdoch'un News Corp., İtalyan Berlusconi imparatorluğunun Fininvest, İngiliz Maxwell ve Saatchi & Saatchi, Japonların Asahi, Nippon, Fuji Telecasting, vb.), dünya ölçeğinde ABD'nin pazar payını daraltmaya başladılar.⁸⁹

Görüldüğü üzere Soğuk Savaş sürecinde medya bir yandan finansal bir güç haline gelirken bir yandan da ideolojik temsiliyetine göre Soğuk Savaş içinde propaganda faaliyetleri yürüterek Batı sisteminin önemli bir parçasını oluşturmuştur. Bu dönemde, medyada kartelleşme gibi temel sorunların ve siyasi odaklar ile olan ilişkilerinin tartışılmaya başlandığı görülmektedir.

Doğu bloğunu oluşturan komünist devletlerde medya kuruluşları üzerinde tam bir hâkimiyetin söz konusu olduğu ve bu nedenle yayınların batı yayıncılığına göre daha az etkili olduğu görülmektedir.

1.2.2 Günümüzün Ulusal ve Uluslararası Politikalarında Medya ve Roller

Teknolojinin gelişmesine ve meydana gelen eko-politik konjonktüre paralel olarak hem maddi hem de siyasi açıdan güçlenen medya, günümüzde daha organize bir yapılanmaya gitmekte ve toplumsal alanda daha etkin bir rol üstlenmektedir.⁹⁰ Bilgiye hızlı ulaşmanın ve bilgi akışını kontrol etmenin artık stratejik bir öneme

⁸⁹ İrfan Erdoğan, "Uluslararası İletişim Düzeni", Bilim ve Ütopya Dergisi, 1995, Sayı 12, s.14-17.

⁹⁰ Asa Briggs ve Peter Burke, A.g.e., s.137

sahip olması, medyanın konumunu daha önemli bir yere taşımıştır. Türkiye’de de “dördüncü kuvvet” olarak tanımlanan medya, hemen her liberal ekonomiye sahip ülkede güçlü bir konum edinmektedir. Başta ABD olmak üzere İngiltere, Fransa, Almanya ve özellikle İtalya’da medyanın güçlü bir konumu bulunmakta ve uluslararası işbirliği veya şirket evlilikleri sayesinde etki alanlarını daha da geliştirmektedirler.⁹¹ Doğrudan öz sermaye ile veya şirket evliliklerinden ve satın almalarla doğan dev medya grupları, bünyelerinde genellikle birden fazla televizyon kanalı, radyo kanalı, haber ajansı, gazete, dergi, yayınevi, dağıtım şirketi ve internet portalı bulundurmaktadır.⁹²

Ayrıca finansal kuruluşlar ve farklı sektörlerde faaliyet gösteren şirketler de medya gruplarına bir şekilde entegre edilmektedirler. Ya da tam tersine medya, finansal şirketlerin bir uydusu haline de gelebilmektedir.⁹³ Örneğin Ford, General Motors, General Electric, Alcoa, Philip Morris, ITT, IBM ve Coca-Cola gibi dev şirketlerin temsilcileri, medya sektörünün yönetim kurullarında yer almaktadırlar.⁹⁴ Medya dışı sektörlerin medya kuruluşlarına yatırım yaptığını gösteren en net örneklerden biri de General Electric’in küresel ölçekte İngilizce yayın yapan NBC’nin bünyesindeki RCA’ye sahip olmasıdır. Ayrıca Westinghouse’un birden fazla televizyon istasyonunu, bir kablolu televizyon şebekesini ve bir radyo istasyonu şebekesinin mülkiyetini elinde bulundurmasıdır. General Electric ve Westinghouse silah üretimi ve nükleer güç gibi çatışmalı alanlarda büyük yatırımları olan ve başka birçok sektörde söz sahibi olan çok uluslu şirketlerdir.⁹⁵ Bu bilgiler ışığında medyanın çok uluslu şirketler lehine çalışan bir sektör haline geldiği söylenebilir. ABD merkezli çok uluslu şirketlerin kontrolünde bulunan ABD medyasının dış politikadaki tutumu ise hükümet çıkarlarına hizmet edecek şekilde düzenlenmiş durumdadır. “Ulusal güvenlik” ve serbest piyasa destekçiliği, medya kurumlarının

⁹¹ A. Raşit Kaya, A.g.e., s. 143

⁹² Selda Bulut, “Medyada Çok Uluslu Şirket Egemenliğine Doğru Evrilme: Tupert Murdoch ve Fox TV”, Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi, der: Selda Bulut, Ankara: Ütopya Yayınları, 2009, s.86

⁹³ Seda Bulut, A.g.e., s.88

⁹⁴ Michael Parenti, A.g.e., s.119

⁹⁵ Edward S. Herman ve Noam Chomsky, A.g.e., s. 93

haber yayıncılığında, çocuk programlarına kadar belirgin haldedir.⁹⁶

Dünya çapında bilinen çok az sayıda yayın kuruluşu sadece gazetecilikle ilgilenmektedir. ABD’de The New York Times ve Washington Post gibi gazete şirketleri, İngiltere’de yayın yapan The Guardian ile Fransa’da yayın yapan sol çizgideki Liberation, güvenilirlik ve imaj yaratma hassasiyetleri nedeniyle basın sektörünün dışında herhangi bir alanda yatırım yapmamaktadırlar.⁹⁷ Tırajlarının genellikle istikrarlı olmasının en önemli nedenlerinden biri de geleneksel bağımsızlıkçı yaklaşımlarıdır.

Ulusal ve uluslararası çapta yayın yapan televizyon ve gazetelerin, gündem oluşturma ve dikkatleri bir yönde yoğunlaştırma gibi önemli etkiler yaratmasından dolayı, siyasi odaklar da gündemin kendi perspektifleri doğrultusunda işlenmesi konusunda yayın kuruluşları ile iyi ilişkiler geliştirme zorunluluğunu hissetmektedirler. Ya da İtalya örneğinde görüldüğü üzere medya kuruluşları, medya patronu olan bir siyasetçinin perspektifleri doğrultusunda gündemi belirlemek zorunda kalabilmektedirler.⁹⁸

Tek taraflı medyanın karşısına çıkan bir El Cezire gerçekliği sadece bir “rakip” olarak algılanmamalı. Küresel ölçekte bilginin doğruluğunun ispatlanması için “turnusol kağıdı” görevi gören El Cezire, bu dönemden itibaren Pentagon’un hedefi haline gelmeye başladı. Dolayısıyla El Cezire kendisine yapılan saldırıları yine haber olarak dünyaya duyurmasıyla birlikte ABD’yi zan altında bırakmayı başardı. El Cezire’nin susturulmaya çalışılmasında yapılan tüm diplomatik girişimler, El Cezire’ye prestij kazandırmakla birlikte “Pan Arabizm” fikrini de güçlendirmeye başladı.⁹⁹

Günümüzün medya-siyaset-sermaye ilişkisi Türkiye’de olduğu gibi birçok ülkede iç içe geçmiş durumdadır. Medyanın tutumu ise bahsedilen diğer iki alan arasında bir denge unsuru olma niteliğindedir. Bu nitelik, medyanın ister istemez

⁹⁶ Michael Parenti, A.g.e, s.123

⁹⁷ Edward S. Herman ve Noam Chomsky, A.g.e., s. 85-86

⁹⁸ Faruk Arhan, Temel Demirer ve diğerleri, *Medya Eleştirisi yâda Hermes’i Sorgulamak*, Ankara: Öteki Yayınevi, 1998, s.52

⁹⁹ Muhammed Zayani, *El-Cezire Olayı*, İstanbul: Versus Kitap, 2005, s. 17

üstlenmiş olduğu rollerden biri olan enformasyon ağı kurma işlevini önemli kılmaktadır. Medyanın üstlenmiş olduğu diğer roller ise; kamuoyu oluşturmak, Psiko-sosyal etki alanı yaratmak ve siyasetçi ile toplum arasında bir iletişim köprüsü görevini yürütmektir. Medyanın bu nedenle hem toplumu hem de siyasi düzeni etkileme potansiyeli bulunmaktadır. Özellikle sermaye bağlantılı medya gruplarının yayın politikaları, sürekli olarak kendi toplum ve siyasetçi profilini yaratma eğiliminde olmaktadır.

a. Enformasyon Ağı Kurmak

Medyanın rollerinden birçoğu enformasyon temeline dayanmaktadır. Bunlardan bazıları siyasetçilerin, baskı gruplarının ve çıkar gruplarının görüşlerini kamuoyuyla paylaşmak için ihtiyaç duyulan platform görevi görür. Diğer yandan toplumun siyasal süreçleri izleyip ve üzerinde konuşmalarının yanı sıra öğrenmeleri, tercih yapmaları ve katılmaları için teşvik edici bir pozisyonudur.¹⁰⁰

Hall, iletişim kurumlarının ve oluşturduğu ağın sosyal alanı tanımladığını savunmaktadır. Toplumsal, siyasal, ekonomik alanların tümünde varlığını koruyan iletişim araçlarının kültür üzerinde hâkim olduğunu da savunmaktadır. İletişim araçları birbirleri arasındaki ilişkilerin inşasına yardımcı olmaktadır.¹⁰¹

Enformasyon ağının siyasal mücadelelerde etkin kullanılmasında verilebilecek net örneklerden biri de Körfez Savaşı tecrübesidir. 1991'deki Körfez Savaşı'nda batı medyasının oluşturmuş olduğu enformasyon ağının ciddi bir üstünlüğü bulunmaktaydı ve Kuveyt'in Irak işgalinden kurtarılması için uluslararası destek oldukça yoğundu. Bu nedenle medyanın konuya ilgisi de aynı oranda yüksekti. Savaşın psikolojik boyutu ve ABD'nin prestiji hükümetçe göz önünde bulundurulduğundan dolayı Körfez Savaşı'ndan kamuoyuna duyurulan haberler ciddi bir filtrelemeden geçmekteydi. Gelen tüm bilgiler bir havuzda toplanmaktaydı ve bu

¹⁰⁰ **Michael Gurevitch ve Jay G. Blumler**, "Political Communication Systems and Democratic Values", *Mass Media and Democracy*, Der. Judith Lichtenberg, New York: Cambridge University Press, 1990, s. 269-289

¹⁰¹ **Stuart Hall**, "İdeoloji ve İletişim Kuramı", *Medya Kültür Siyaset*, Der. Süleyman İrvan, Çev. Ahmet Gürata Ankara: Alp Yayınevi, 1997, s.107-108

havuzdan oluşturulabilecek haberler kamuoyuna duyurulmadan önce ABD Hükümeti'nin havuzdaki haberleri ayıklaması söz konusuydu. Böylece medya, Körfez Savaşı konusunda şekillendirilerek istenilen kamuoyu profili de oluşturulabilmekteydi. Basın veya brifing odalarında Pentagon'dan bir yetkili muhabirlere izin verilen ölçüde açıklama yapar ve askeri kameralardan çekilen başarılı hedef vuruşları muhabirler ile paylaşıldı. Ancak vurulan sivil hedeflerden asla bahsedilmezdi.¹⁰² Bu durum, enformasyon ağının kontrol edilebilirliğini ortaya koymaktadır.

Kısacası, enformasyon ağının son aşaması olan bilginin kamuoyuna duyurulması bölümü, medyanın bilgiyi kontrol altında tutmasına olanak sağlayan stratejik bir süreçtir. Çünkü oluşturulan enformasyon ağı, bir su şebekesinin halka açılan musluğu niteliğindedir. Bu nedenle enformasyon ağının çok kanallı ve çok kaynaklı olması, musluk sayısının artmasına olanak sağlamaktadır. Böylece bilgi tek bir enformasyon ağının tekelinden çıkmış olur. Nitekim dünya politikasını yakından ilgilendiren olaylarda halkın sağlıklı bilinçlendirilmesi açısından farklı haber kaynaklarından faydalanmak son derece hayati bir durumdur. Örneğin 2003 Mart'ında patlak veren Irak Savaşı'nda ABD ve İngiliz medyasının sahip olduğu enformasyon ağı karşısında Arap medyasının enformasyon ağı bulunmaktaydı. Özellikle El Cezire'nin küresel ölçekteki yayınları, savaşın Arap dünyası gözünden takip edilmesine olanak sağlamaktaydı.¹⁰³ Böylece ABD ve İngiliz medyasının savaş sürecindeki dezenformasyon veya misenformasyon uygulamaları boşa çıkmaktaydı. Bundan dolayı çok sayıda ABD ve İngiliz askeri, savaş suçları kapsamında yargılanmak zorunda bırakıldı. Devam eden süreçte ise koalisyon güçlerinin Irak'taki varlığının meşruluğu daha sık tartışılmaya başlandı. Buna neden olan temel etkenin kamuoyuna alternatif bir enformasyon ağının sunulmasıdır.

¹⁰² **Maryan Cusimano Love**, "Global Media and Foreign Policy", Media Power Media Politics, ed. Mark J. Rozell, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 2003, s.252.

¹⁰³ **R. S. Zharna**, "El-Cezire ve Amerikan Kamu Diplomasisi: Kültürlerarası Bir İletişim(sizlik) Dansı", El-Cezire Olayı: Yeni Arap Medyası Üzerine Eleştirel perspektifler, Ed. Muhammed Zayani, Çev. Gamze Erbil, İstanbul: Versus Kitap, 2005, s.201.

b. Kamuoyu Oluşturmak ve Bilgilendirmek

Medyanın oluşturmuş olduğu enformasyon ağının son halkası olan kitlelere ulaşım, oluşturulan yayın akışları ile gerçekleştirilmekte ve toplum, işlenen konular çerçevesinde bilgilendirilmektedir. Medya kuruluşları, kamusal alanın bir parçası olarak değerlendirildiğinde gerek seçim dönemlerinde gerek diğer siyasal konularda toplumun doğru tercihler yapabilmesine olanak sağlamalıdır ve kamuoyu arasında tartışma ortamı yaratılmasına zemin hazırlamalıdır.¹⁰⁴ Yani uygulamada gerek hazırlanan temalı belgeseller gerekse de haber programları ile insanlar yeni şeyler öğrenebilmektedir. İnsanların verilen bilgiler ölçeğinde kolay ve hızlı bilinçlendirilmesi sağlanmaktadır. Özellikle haber bültenlerinde verilen bilgiler çerçevesinde kamuoyu oluşturulabilmektedir. Ancak bir karşıt görüş olarak Meyer, medyanın kanıları birbirine eklemesi sonucunda karşısına alternatif çıkarmanın yararsız olduğu bir bilgi yığını oluşturduğunu, kitleyi yönlendirdiğini, bireyi kamusal tartışma ve düşünce alışverişi imkânından alıkoyduğunu savunur.¹⁰⁵

Kamuoyu kavramını siyaset bilimciler, sosyologlar ve psikologlar sıkça kullanmaktadır. Sanayi toplumunun geliştiği 19. yüzyıldan itibaren gündemde olmaya başlayan bu kavramın çeşitli tanımlamaları yapılmıştır. Doob, Mc Dougal, Childs ve Allport bu kavram üzerinde fikir üreten düşünürlerden bazılarıdır.¹⁰⁶ Jeremy Bentham da kamuoyunu, “startejik bölgeleri” tutmuş bazı gruplar ve örgütler tarafından manipüle edebilecek dış politikayı etkileyen bir olgu olarak kabul etmektedir. Ayrıca günümüzde etkili bir şekilde çalışan halkla ilişkiler örgütlerinin ve lobicilerin kitle iletişim araçlarını kullanarak kamuoyu oluşturmaları, bu konuda yoğun bir şekilde faaliyet göstermeleri, kamuoyunun çok etkin bir güç olduğunu ortaya koymaktadır.¹⁰⁷

Bazen de iktidarlar, gazetelerin kamuoyu oluşturma etkisinden çekinerek basını farklı yollardan kontrol etme zorunluluğu ortaya çıkabilmektedir. Örneğin 1897 yılında Le Matin (Sabah) adlı Fransız gazetesini satın alan iki işadamı Henry

¹⁰⁴ Atilla Özsever, Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci, s.142.

¹⁰⁵ Thomas Meyer, A.g.e., s. 118

¹⁰⁶ Oya Tokgöz, Siyasal İletişimi Anlamak, s.181

¹⁰⁷ Mehmet Gönlübol, A.g.e., s.24.

Poidatz ve Maurice Bunau-Varilla, basında çığır açmaya ve büyük paralar kazanmaya kararlıydılar. Nitekim ikisini de başardılar. Tamamen farklı bir gazetecilik anlayışıyla yükselişe geçen Le Matin Gazetesi'nin dünyanın her tarafında birinci sınıf gazetecileri bulunmaktaydı ve daha sonradan yazarlığıyla ünlenecek olan Gaston Leroux, 1904-1905 yıllarındaki ihtilal mücadelesini takip etmek üzere Rusya'ya gönderilmişti. Genç muhabir Leroux, gazetesine olağanüstü röportajlar ve haberler göndermişti. Ancak muhabirin haberleri ve yorumları Fransa'nın gözünde siyasal açıdan hiç iç açıcı değildi. Anlaşılan oydu ki, Rusya yıkılmak üzereydi. Ancak Le Martin Gazetesi, tarihin haklı çıkardığı muhabirin röportajlarından hiçbirini yayımlamadı. Çünkü tam o yıllarda, Fransa'da toplam 6 milyar Frank değerinde Rus tahvili satılmış ve Rus İmparatorluk hükümeti, topladığı bu parayı Paris Borsası'na yatıracağını açıklamıştı. Fransız Maliye Bakanlığı'nın resmi 'izni' ve büyük bankaların 'inayeti' ile Rus Hazinesi, 'gerçekleri yazmasın' diye Fransız basınına aylık rüşvete bağladı. Rusya ayda 100 bin frank veriyor, Fransız gazeteleri bu parayı aralarında paylaşıyorlardı. Ve tabii, habercilikte devrim yaparak 1.6 milyon tiraja ulaşan Le Matin gazetesi, rüşvetin aslan payını alandı!¹⁰⁸ Basın tarihçisi Patrick Eveno, Historia dergisi için yazdığı ve söz konusu rüşvet olayını anlattığı makalesinde, *"Aynı yöntem, 1913 yılında piyasaya sürülen Osmanlı tahvilleri için de izlendi,"* diyordu.¹⁰⁹

Medya organlarının kitleler ve politika üzerindeki etkisini, siyaset bilimci Richard Fagen, şu şekilde açıklamaktadır; *"Eğer 2000 kişiyi kitle iletişim araçlarında kilit noktalara yerleştirebilecek bir düzenbazlık şebekesi kurabilme imkânı olursa, Amerika'nın tümünü ve dünyanın büyük bir kısmını ABD Başkanı'nın öldüğüne inandırmak işten bile değildir!"*¹¹⁰ Kitle iletişim araçları ya da yaygın kullanımıyla medya böylesine stratejik bir öneme sahiptir. Siyasetin oluşturulmasında ve kamuoyu yaratma çalışmaları açısından medya mekanizmaları büyük önem taşımaktadır.¹¹¹

¹⁰⁸ Mine G. Kırıkkanat, "Basında Namus", Radikal Gazetesi, 22 Ağustos 2003, s.7

¹⁰⁹ Sibel Özbudun, Gökçer Özgür, Temel Demirer, *İmparator'un Soytarısı Egemen Medya*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2007, s.121

¹¹⁰ Richard Fagen, *Communication and Politics*, Boston: Little, Brown and Co., 1966, s.42

¹¹¹ Dr. Abdullah Özkan, "Küreselleşme Sürecinde Medya ve Siyaset: "Medya Gücü" mü, "Gücün Medyası" mı?", Stratejik Araştırmalar Dergisi, TASAM yayınları, 2006, sayı:8, s.6

Medya'nın kamuoyu oluşturma yöntemi, sahip olduğu kitle iletişim araçlarının etkili bir şekilde kullanılmasına bağlı olarak değişmektedir. Yayında ele alınan bir konunun topluma duyurulma şekli, yapılandırılması ve analiz edilmesi sonucunda kitlelere istenen mesaj verilmeye çalışılmaktadır.¹¹²

Medyanın dış politikalar konusunda yaratabileceği kamuoyunun ne ölçüde etkili olduğunu görebilmemiz için 1996'da yaşanan Kardak Kayalıkları Krizi'ni örnek vermek yerinde olacaktır. 26 Ocak 1996'da Kardak Kayalıklarına Yunan Bayrağı'nın dikilmesinden bir gün sonra Hürriyet Gazetesi muhabirlerinin helikopterle kayalıklara inerek Yunan bayrağını indirmesi ve yerine Türk bayrağını dikmesi, hemen sonrasında bu olayı "Bayrak Savaşı" manşetiyle yayımlaması¹¹³ kamuoyu oluşturma çabasına en açık örnektir.

Türkiyeli karar vericilerin, oluşan hassas kamuoyundan dolayı Hürriyet Gazetesi'nin paralelinde bir söylemi geliştirmeleri de kaçınılmaz olmuştur. Dönemin başbakanı Tansu Çiller, krizden kazanç sağlamak amacıyla sürdürdüğü söylem, basında "O Bayrak İnecek" başlıklarıyla yansımaktaydı.¹¹⁴

Medyanın oluşturmuş olduğu kamuoyunun, karar vericilerin nasıl bir tutum sergilemesi gerektiği noktasında yönlendirici bir parametre olduğunu görmekteyiz. Yukarıdaki örneklerden hareketle dış politikanın belirlenmesinde medyanın dolaylı da olsa etken bir rol oynadığı söylenebilir.

c. Psiko-sosyal Etki Alanı Yaratmak

Kitle iletişim araçlarını oluşturan medya ve bunun türevi olan medya kültürünün insanlar üzerindeki algılatma etkisi oldukça yüksektir. Medya, gerçek kültürü kendi perspektifine göre işleyerek yeni bir kültür yaratır. Medya kültürü, gerçek kültürün hem bir izdüşümü hem de yeniden şekillendirilmesi olarak tanımlanabilir. Medya kültürü, ortaya çıkardığı ve temsil ettiği modern gündelik

¹¹² **Stephen K. Medvic ve David A. Dulio**, "The Media and Public Opinion", Media Power Media Politics, ed. Mark J. Rozell, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 2003, s.208-209.

¹¹³ Hürriyet Gazetesi, (28 Ocak 1996), s.1

¹¹⁴ Hürriyet Gazetesi, (30 Ocak 1996), s.1

yaşamın bir aynasıdır. Medya kültürünün bir başka önemli boyutlarından biri de medyanın, modern insanın dünyaya ilişkin imgelerini yaratmasında sunduğu katkıdır. Söz konusu imgeler modern insanın deneyimlerini düzenleme türüne göre meydana gelirler ve sonuç olarak gerçekliğin kurgusallaşmasına yol açar.¹¹⁵ Özellikle çizgi filmler, diziler, filmler ve hatta reklamlar çocukların, gençlerin yaşamlarında ve düşünüş şekillerinde yönlendirici bir rol oynayabilmektedir. Hayali karakterlerin model alınmasıyla oluşan davranışların giderek artması, toplumsal değer ve yargıların sağlıklı bir şekilde değişmesine neden olabilmektedir. Örneğin şiddet içeren çizgi filmlerde ve dizilerde insan öldürme sahneleri, “delikanlı” veya “kahraman” insan karakterleri, gelişim çağındaki bireyler için olumsuz örnekler teşkil edebilmektedir.¹¹⁶ 2000’li yıllardan itibaren okullarda artmaya başlayan ve ölümle sonuçlanan şiddet olaylarında belirgin ölçüde artışın gözlemlenmesinde medya etkisi yadsınamaz bir gerçekliğe ulaşmıştır.

Şiddet ve televizyon yayınları arasındaki bağı ortaya koyan araştırmalardan bazıları şunlardır;

- 1987 yılında Bluman’ın yapmış olduğu araştırma sonucunda son 30 yılda genç nüfusun bulaşıcı hastalıklar yerine şiddet nedeniyle öldükleri sonucuna ulaşıldı.
- Washington Üniversitesi psikiyatristlerinden B. Centerwall’in araştırması sonucunda, Güney Afrika Cumhuriyeti’nde televizyon yayınlarının başlamasıyla birlikte cinayet işlenme oranının 2 katına çıktığı sonucuna ulaşıldı.
- Michigan Üniversitesi psikologlarından Leonard Eron’a göre esas olarak şiddet içerikli programları seyreden çocuklar, dünyayı tehlikelerle dolu, balta girmemiş bir orman gibi algılamakta ve bu dünyada ayakta kalmak için yapılacak tek şeyin saldırmak olduğunu düşünmektedir. Eron’un araştırmasının devamında daha fazla şiddet içerikli televizyon yayını izleyenler daha ciddi suç işlemektedir.

¹¹⁵ Knut Lundby ve Helge Ronning, A.g.m., ss. 5-28

¹¹⁶ Nurullah Aydın, A.g.e., s.223

- İstanbul Üniversitesi öğretim üyesi Nurdoğan Rigel'in araştırmasına göre çocukların %58,51'i anne ve babasından çok TV'ye inanmakta.¹¹⁷

Nitekim resmi bir denetleme kurumu olan RTÜK'ün 2007 yılından itibaren hayata geçirmiş olduğu "akıllı işaretler" uygulaması, köklü bir çözüm getirmese de ilgili resmi kuruluşların birey gelişiminde televizyon yayınlarının etkili olduğunu kabul ettiklerini göstermektedir.

Medyanın Psiko-sosyal etki alanı yaratmasının olumlu yönleri de bulunmaktadır. Bunlardan biri de bazı televizyonlarda yayımlanan bazı filmlerin "güçlü bir eğitim aracı" olması özelliğinden kaynaklanan bireysel ve toplumsal düzeylerde farkındalık yaratabilme özelliğidir.¹¹⁸ Siyasal konular başta olmak üzere sosyal duyarlılığı, çevrenin korunmasını ve kültürel birikimin yansıtılmasını içeren çeşitli yayınlar, bireyden topluma doğru göreceli de olsa ortak bir yaklaşımın belirlenmesini sağlayabilmektedir. Örneğin tüketici hakları konusunda son yıllarda artmaya başlayan yayınlar sayesinde tüketicilerde bir hak arama bilinci oluşmaya başlamıştır. Bireysel ve toplumsal ölçekte tüketicilerin hak arama bilincinin hukuki bir zemine oluşması ise meclis tarafından ancak 8 Eylül 1995'te 4077 Sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun vasıtasıyla sağlanabilmiştir. İlgili kanunun öncesinde tüketici hakları sadece Borçlar Kanunu ile Türk Ticaret Kanunu'nun bazı maddeleri içerisinde ele alınmaktaydı.¹¹⁹ 1995'e kadar tüketicinin korunması noktasında herhangi bir kanuni değişikliğin yapılmamasında toplumsal bir talebin yâda bilincin olmamasının önemli bir etkisi olduğu muhakkaktır. Bu noktada medyanın insanları haberdar etme yoluyla yaratmış olduğu farkındalık olgusu, toplumda böyle bir kanunun yapılması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Tabii ki bu toplumsal talep başta medya aracılığıyla siyasi erklere iletilebilmiştir.

Schiller'e göre medya, zihni şekillendiren bilgi endüstrisinin başta statükocu iktidarlar olmak üzere hükümetler adına zihnin manipüle etme veya zihni fethetme aracıdır. Toplumun, egemenlerin amacına uygun olarak zihinlerinin

¹¹⁷ **Temel Demirer ve Gökçer Özgür ve Sibel Özbudun**, *İmparatorun Soyтарыsı Egemen Medya*, Ankara: Ütopya, 2007, s.234-235

¹¹⁸ **Kurt Lang**, *Kitle İletişim Kuramları*, Der: Erol Mutlu, Ankara: Ütopya, 2005, s.35.

¹¹⁹ <http://www.tukoder.org.tr/index.php?a=69> , 13.06.2009

biçimlendirilmesinde medyanın önemli rolü olduğunu savunmuştur.¹²⁰

Fiske, 1 Mart 1979'da BBC'de okullarla ilgili yayımlanan “Yiyecek ve Nüfus” adlı programı çözümlemiştir. Programı sunan yorumcu temsil ettiği sosyal ve siyasal kesimi kastederek artan nüfus karşısında yeterli yiyeceğin nasıl üretildiğini bildiklerini ancak birçok yerde açlık tehlikesinin bulunduğunu ve bunun nedenini bilimsel çözümlerin uygulanmamakta olduğuna dayandırmaktaydı. Bu yorum sırasında And Dağları eteğinde bulunan bir köydeki ilkel tarım faaliyetleri görüntüleri ile gelişmiş bir sahil şeridi kentinde teknoloji odaklı görüntüler ekrana yansıtılmaktaydı. Bu şekilde izleyicilere bilimsel tarım ve gelensel tarım, piyasa ekonomisi ve geçim ekonomisi, kent ve taşra, gelişme ve döngüsel kültür gibi karşıtlıklar sunularak iki farklı toplum yapısı temelinde “biz ve onlar” söylemi dolaylı yoldan izleyicilere aktarılmıştır.¹²¹

Diğer yandan ABD'nin başta Latin Amerika politikaları olmak üzere dış politika konularında medyanın iktidar lehine toplum algısının şekillendirildiği Herman ve Chomsky tarafından sıkça savunulmaktadır. ABD tarafından desteklenen adayların hedef ülkelerde seçimleri kazanması “demokrasiye doğru atılmış adım” olarak ABD'nin kitle medyası tarafından tanıtılırken, tehdit olarak algılanan adayların seçimleri kazanması durumunda “seçimlerin serbest bir ortamda gerçekleşmediği” anlamına gelen yayınlarla karşılık bulmaktaydı. Nikaragua'daki ABD karşıtı olan Sandinista zaferine karşı medya aynı yaklaşımı sergilemiştir.¹²²

Törenli'ye göre medya, neyin haber ya da neyin haber olmaması gerektiği konusundaki karar alma sürecinde daha çok kendi iç dinamiğini dikkate alır.¹²³ Okuyucu ya da izleyici ise medya grupları arasında seçimlerini yaparak kendi filtresini oluşturur. Dolayısıyla bireyin ve toplumun medya organlarıncı maruz kaldığı psiko-sosyal etki, bireyin eğilimine ve seçimlerine göre de şekillenir.¹²⁴ Bu durum siyasi erklerin de medyanın da yaklaşımlarını dolaylı yoldan da olsa

¹²⁰ **Herbert Schiller**, *Zihin Yönlendirenler*, çev. Cevdet Cerit, İstanbul: Pınar Yayınları, 1993, s.42

¹²¹ **John Fiske**, *İletişim Çalışmalarına Giriş*, çev. Süleyman İrvan, Ankara: Ark Yayınları, 1996, s.214

¹²² **Edward S. Herman ve Noam Chomsky**, A.g.e., s.235-236

¹²³ **Nurcan Törenli**, A.g.e., s.200

¹²⁴ **Edward S. Herman ve Noam Chomsky**, A.g.e., s.100

değiştirebilir. Özellikle gazetelerin kendilerini kitlelere yakınlaştırmak için halka yönelik üslupları ve popüler deyişleri öğrenmek zorunda kalmaktadırlar. Reklamcılar hazırladıkları reklamların diğer reklamlar arasından sıyrılabilmesi için halkın diline ve onların yaratmış olduğu söylemlere başvurmak zorunda kalmaktadırlar.¹²⁵ Türkiye’de bir kokoreççi ile kestanecinin bir internet sağlayıcı şirket üzerine yapmış oldukları diyaloglardan oluşan reklamlar veya tıraş bıçağı reklamı için yaratılan alt ve orta tabakayı temsil eden “Ali Desidero” karakteri ile şirketler ürünlerini belirlemiş oldukları hedef kitlenin yaşam tarzına göre pazarlamışlardır.¹²⁶ Bu yöntem ile medyanın toplumla etkileşim kurmak için söylemde benzeşme yoluna giderek ürünlerini topluma adapte etme imkânı yaratabilmektedir. Ancak reklamlar için kullanılan söylemin halk dilinde olması, medya sektörünün genel yayın politikalarının da aynı yönde şekillendiği anlamını çıkarmamaktadır.

Başta ulusal bilincin veya hassasiyetlerin toplumda benimsetilmesi için yine başta televizyonlar olmak üzere yine medya araçlarından faydalanılmaktadır. Geniş gruptaki yıldönümü davranışlarının uygulanması, belgelenmiş tarihsel olayların anılması veya kutlanması için iktidarın kontrolünde yürütülen seremoniler CNN ve El-Cezire gibi kanallardan internet medyasına kadar çeşitli medya kuruluşlarında dramatik bir şekilde işlenerek toplumda ortak tepki ve hassasiyetlerin geliştirilmesine çalışılmaktadır.¹²⁷

Kısacası medya toplumda ortak yaklaşımların oluşturulması için bireyden, topluma kadar her seviyeyi etkileyebilecek ve şekillendirebilecek bilinçaltına yönelik bir potansiyeli barındırdığı söylenebilir. Diğer yandan pazarlama gibi konularda, hedef kitle temel alınarak mevcut değerlerine ve yaşam tarzlarına müdahale etmeden bir fikir veya ürün benimsetilebilmektedir.

¹²⁵ Şahinde Yavuz, *Reklamları İzlediniz*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2007, s.185

¹²⁶ Şahinde Yavuz, A.g.e., s.234

¹²⁷ Vamık D. Volkan, *Körü Körüne İnanç*, çev. Özgür Karaçam, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2005, s.148

d. Siyasal Otoriteler ile Kitle Arasında Etkileşim Sağlamak

Siyasi partiler, hükümetler ve diğer siyasi aktörler fikirlerini ve icraatlarını kitlelere istedikleri şekilde duyurabilmek için büyük çaba harcamaktadırlar. Kitleler ise ilgi alanlarına giren aktiviteler veya gelişmeler hakkında bilgi sahibi olmak isterler. Her iki kesimin de taleplerini karşılayabilecek yegâne araç medyadır. Bu nedenle Türkiye’de finansal açıdan imkânı olan siyasi partiler dolaylı yollardan kendilerine bağlı yayın organlarını faaliyete geçirmektedirler. Bu yayın organlarının haber bültenlerine bakıldığında haber öncelikleri bağlı oldukları siyasi partinin aktivitelerinden başlamaktadır. Özellikle seçim dönemlerinde bu iddianın daha fazla güçlenmekte olduğu görülmektedir.

1990’lı yılların başında Magic Box kanalının yasa dışı şekilde Türkiye’de yurt dışından yayın yapılmasına ANAP’ın göz yumması, seçim döneminde bu kanalın ANAP lehine haberler yapmasıyla sonuçlanmıştır.¹²⁸ Günümüzde ise iktidar ile kitle arasında Adalet ve Kalkınma Partisi’ne yakınlığıyla bilinen, başbakanın damadının da yönetim kurulunda bulunduğu Çalık Grubu’na bağlı Turkuvaz A.Ş.’nin ATV Televizyonu ve Sabah Gazetesi “yandaş medya” sıfatı yakıştırmasıyla karşı karşıya kalmıştır.¹²⁹

1990’lı yılların başlarından itibaren adı sıkça duyulan Cem Uzan, 10 Temmuz 2002’de Genç Parti’yi kurarak Türkiye siyaset arenasında yerini aldı. Başta Star TV olmak üzere birçok görsel, işitsel ve yazılı kitle iletişim aracıyla propagandasını yapma imkânı buldu. Genç Parti’nin lideri Cem Uzan, 3 Kasım 2002 seçimlerinde ise %7,5 gibi azımsanmayacak oranda bir oy potansiyeli oluşturmayı başardı.¹³⁰ 5 aydan kısa bir süre içerisinde bir siyasi partinin bu kadar yüksek oy almasında etken olan en önemli unsurlardan birinin medya olduğu açıktır.

Ayrıca sonraki bölümlerde görüleceği üzere Cumhuriyet Gazetesi’nin kuruluşundan bu yana CHP paralelinde yayın yapması, İşçi Partisi’nin bilinen yayın organı Ulusal Kanal’ın kitlelere ulaşmak ve siyasi otoriteleriyle etkileşimi

¹²⁸ **Metin Işık**, “Türkiye’deki İletişim Sisteminin Medya Siyaset İlişkilerine Yansımaları”, Medya ve Siyaset İlişkileri Üzerine, Ed. Zülfikar Damlapınar, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005, s.90

¹²⁹ **A. Raşit Kaya**, A.g.e., s. 263-264

¹³⁰ **Vedat Demir**, *Türkiye’de Medya Siyaset İlişkisi*, İstanbul: Beta Basın Yayın, 2007, s.227

geliştirmek için sistemli faaliyet göstermesi diğer spesifik örnekler olarak gösterilebilir. Dolayısıyla medya, siyasi parti ile kitle arasındaki istenen etkileşimi yaratarak üstlenmiş olduğu rolü yerine getirebilmektedir.

Türkiye’de medyanın kitle-siyasetçi ilişkisi arasındaki etkin rolü, dünya tecrübeleri göz önüne getirildiğinde çok yenidir. Siyasetçi ile kitle arasında başlayan doğrudan ve hızlı etkileşim 1920’lerde ABD’de radyo aracılığı ile başladı. Sonrasında ise iktidar ile muhalefetin kitleleri etkilemek için kullandıkları en önemli araçlardan birisi haline geldi. Özellikle Roosevelt’in Kongrede yaptığı konuşma sayısı 15’i geçmemekle birlikte radyodan yaptığı konuşma sayısı çok daha fazladır. Roosevelt demokratların adayı olarak başkan seçildikten sonraki 10 aylık dönemde bile radyodan 84 konuşma yapmıştır. Roosevelt radyoculuğa altın çağını yaşatmıştır ve radyo da demokratların güçlenmesinde başrolü oynamıştır. Roosevelt sonrasında demokratların yeni başkan adayı Harry Truman’dı. Cumhuriyetçilerin adayı ise Thomas Dewey’di. Cumhuriyetçiler seçim kampanyası boyunca yazılı basını arkasına almaktaydı. Truman ise Roosevelt gibi radyoya ağırlık verdi ve seçim kampanyası boyunca radyodan 50 demeç yayınladı. Demokratların seçim kampanyasında radyo yayınları için ayırdıkları bütçe 700.000 dolardı. Cumhuriyetçilerin ise 200.000 dolardı. Gazeteler ve dergiler Dewey yanlısı yayınlarını seçime kadar yoğun şekilde sürdürdüler. Life Dergisi seçimlerden birkaç saat önce yayınlanan sayısında kapak sayfasına Dewey’in resmine yer vererek altına “Yarının Başkanı” yazılmıştı. Dergi, başlık olarak “Amerikalılar Truman’ı uzaklaştırarak büyük çoğunluğun eğilimine uyan Dewey’i seçecekler” yazmıştı. Örneğin Daily Tribune Gazetesi de seçim sonuçları açıklanmadan önce “Dewey Truman’ı Yendi” başlığıyla satışa çıkarılmıştı. Yazılı basının yoğun anti-propagandasına rağmen Truman’ın seçimden zaferle çıkmasına “çağımızın en büyük siyasal sürprizi” denildi ve diğer yandan yazılı basının güvenilirliği sorgulanır oldu. Kitlenin etkilenmesinde radyo, gazeteye üstünlük sağlamış olsa da televizyonların yaygınlaşmasıyla radyo da üstünlüğünü kaybetmiştir.¹³¹

Hitler öncülüğünde Almanya’da gelişen Nazizm’in kitleleri yönlendirmede çeşitli kitle iletişim araçlarına ve yöntemlere başvurulması, bu konuya açık bir örnek

¹³¹ Hıfzı Topuz, A.g.e, s.135

teşkil etmektedir. Doğrudan Göbbels'in başında bulunduğu Propaganda Bakanlığı tarafından hazırlanan filmler ile kitleler motive edilmekteydi. Gençlik için ayrı, kadın için ayrı programları içeren yayın faaliyetleriyle toplum hızlı bir şekilde ırkçılığı benimsemekte ve bu temelde bir yaşam tarzına ayak uydurmaktaydılar.¹³²

Görülmektedir ki iktidar ile kamuoyu arasındaki etkileşim, radyo ve sonrasında televizyonun yaygınlaşmasıyla siyasal propaganda ve iletişim algısı daha kapsamlı bir boyut kazanmıştır.

e. Ekonomik İstikrara Katkı Sunmak

Günümüzde medya hem ulusal ölçekte hem de küresel ölçekte ekonominin önemli ve ayrılmaz parçası durumundadır. Medyanın kapsamı ve etki gücü, gelişen teknoloji ve serbest piyasa rekabeti karşısında yüksek bütçeli bir sektör haline gelmiştir. Yayıncılık, matbaacılık, haber ajansları, reklamcılık ve bilgi-işlem merkezleri gibi yan sektörlerle olan yoğun ilişkisi nedeniyle de medya'nın önemli bir ekonomik alan olduğunu söyleyebiliriz.¹³³

Medya şirketlerinin iki başat mülkiyet biçimi bulunmaktadır. Bunlar devlet ve aile şirketleridir. Medya mülkiyetini küresel ölçekte araştıran bir çalışmaya 21 Afrika ülkesi, 17 Asya ve Pasifik ülkesi, 7 Orta Asya ve Kafkas ülkesi, 16 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi, 11 Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkesi ve 16 Batı Avrupa ülkesi dâhil edilmiştir. Yalnızca gazete ve televizyonları kapsayan bu araştırmaya göre 97 ülkenin medya şirketlerinin %4'ü tabana yayılmış hisselerden oluşmaktadır. %2'den azı diğer mülkiyet yapılarına sahiptir ve %2'si çalışanlara aittir. Bir ailenin kontrolünde bulunan gazetelerin oranı %57, televizyonların oranı %34'tür. Devletin sahip olduğu gazete oranı ise %29, televizyon oranı %60'a ulaşmaktadır. Ayrıca radyoların %72'si de devlet mülkiyetindedir. Bölgesel olarak Afrika ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerinde devlet mülkiyeti en yüksek orana sahiptir. Tirajı en yüksek 5 gazete temel alındığında %61 gibi yüksek bir rakamla karşı karşıya kalınmaktadır.

¹³² Vamık Volkan, A.g.e., s.116-117

¹³³ Vedat Demir, A.g.e., s.8

Televizyonlar için bu oran %85'i bulmaktadır. Diğer yandan Batı Avrupa ve Amerika kıtasındaki ülkelerde medya alanında özel sektörün hâkimiyeti söz konusudur.¹³⁴

Batı dünyasının lokomotifi haline gelen ABD'nin medya devleri de uluslararası şirketler haline gelmişlerdir. Küresel medya gelirleri pastasını da bu niteliklere sahip 24 dev medya şirketi paylaşmaktadır. Büyük medya devlerinin büyük bir kısmının hisselerinin borsalarda işlem görmesine rağmen, bu devlerin üçte ikisi kurucu aile üyelerinin mülkiyeti altındadır. Bankacılık ve enerji gibi diğer sektörlerle de bağlantılı olan bu aileler denetleyici bir görev üstlenmekte ve finansal statükonun sürdürülmesi için ortak yönetim mekanizması geliştirmektedirler.¹³⁵

Kapitalist ekonomi sisteminde kullanılan “tekelleşme” kavramı, medyayı da kapsamaktadır. Tekelleşmiş medyanın bugünkü görünümüyle en olgun biçimine ABD’de ve Batı Avrupa ülkelerinde rastlanmaktadır. İlk dönemlerde basınla başlayan medya tekelleşmesi, günümüzde TV ve diğer kitle iletişim araçlarını da kapsayarak ciddi bir ekonomik boyut kazanmıştır. Uluslararasılaşan sermaye, uluslararası medya tekellerini biçimlendirmiş, medya tekelleri de bu küresel ekonomik düzene göre şekillenmiştir. Bu durum, kitle iletişim araçlarının birkaç elde toplanmasına yol açmıştır. Dolayısıyla toplumun bilgi edinme hakkı tekellerin denetimine girmiştir.¹³⁶

Liberal ekonominin bir parçası haline gelmiş olan ülkelerde özelleştirme politikası, özel sermayeye bağlı medyaya, hedef kitleleri bu konuda “bilinçlendirme” sorumluluğunu yüklemiştir. Çiler Dursun, Türkiye’deki özelleştirme sürecinde medyanın yayınlarını gözden geçirerek toplumun bu süreci benimsemesi için ne gibi söylemlerin üzerinde durulduğunu araştırmıştır. Çalışmada en çok izlenen özel televizyon kanallarının ana haber bültenleri başta olmak üzere, diğer ekonomi programlarında kamu iktisadi kuruluşlarının verimsizliği, yolsuzlukları ve diğer olumsuzlukları işlenerek, özelleştirmenin ne gibi olumlu değişiklikleri ortaya

¹³⁴ **Gülseren Adaklı**, *Türkiye’de Medya Endüstrisi*, Ankara: Ütopya Yayınları, 2006, s.41-42

¹³⁵ **Edward S. Herman ve Noam Chomsky**, A.g.e. , s. 88-89

¹³⁶ **Faruk Arhan, Temel Demirer ve diğerleri**, A.g.e., s.45

çıkarcacağı noktasında yayınlara yer verilmektedir. Diğer yandan demokrasi ile özelleştirme arasında doğrudan bir bağlantı kurmaya çalışarak, ilgili sürecin daha az tartışılarak tamamlanması hedeflenmektedir.¹³⁷

Medya ile iç içe olan reklamcılık sektörü ise ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanması için tüketim toplumunun oluşturulmasına ve sanayi toplumunun da aynı şekilde güçlenmesine imkân vermektedir.¹³⁸ Dolayısıyla ekonomik sektörlerin gelişim stratejilerinde medya tanıtım ve marka yaratma açısından önemli bir faktör olarak kabul edilebilir.

Kısacası medya şirketlerinin çıkarları birbirleri ile doğrudan bağlantılıdır. Hükümetlerle olduğu kadar bankalar, sanayi devleri ve diğer sektörler de dâhil olmak üzere kurmuş oldukları girift ilişki, ortak çıkarlar üzerine kurulmuştur. Bundan dolayı medyanın yayın politikalarını etkileyecek ilk süzgeç bu ilişki boyutu olmaktadır.¹³⁹

Özelleştirmenin ve serbest piyasanın hâkim olduğu ülkelerde medyanın doğrudan sermaye güçleri ile yakın ilişki içinde olması ve hatta sermaye denetimine girmiş olması günümüzde çok da yadırganan bir durum olmamaktadır. Gerek büyük sermaye sahiplerinin devletle yapılan işbirliği projeleri, gerekse de sermayeden bağımsız ve kendi öz gücüyle ayakta durabilen basın kuruluşlarının finansal koşullarının giderek zayıflaması, çok sesliliği ortadan kaldırmakla birlikte, tekelleşmeyi de yanında getirmektedir.

Tekelleşmeye bağlı olarak toplumun bilgilendirilmesi gibi kamu hizmetine giren bu stratejik faaliyetin dar bir çevrenin kontrolüne girmesi, sermaye çevreleri ile medya arasındaki ilişkinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Ancak, sermaye-medya ilişkisi çerçevesinde medyanın toplumu yönlendirmesinde sermaye kesimlerinin dolaylı da olsa önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz.

¹³⁷ Çiler Dursun, A.g.e, s.220

¹³⁸ Şahinde Yavuz, A.g.e, s.61

¹³⁹ Edward S. Herman ve Noam Chomsky, A.g.e. , s. 124

f. Ulusal Siyaset ve Kimlik İnşasında Katkıda Bulunmak

Keyman kimliği toplumsal ve tarihsel boyutları göz önünde tutarak tanımlamıştır. Keyman’a göre kimlik, uluslararası ilişkiler disiplininin tarihsel referansları olarak kabul edilen sömürgecilik, emperyalizm, siyasi yayılmacılık ve küreselleşme süreçlerine eklemlenmiş ontolojik bir gerçekliktir.¹⁴⁰

Ergun’a göre aidiyet duygusu açısından “kimlik” kavramı irdelendiğinde birey düzeyinde kişilerin öne çıkan özellikleriyle kendilerini temsil etmeleri veya temsil edilmeleridir. Uluslardan birine, etnik/kavimsel gruplardan birine, meslek gruplarından birine ait olmak kişinin kimliklerinden her birini oluşturmaktadır. Bu aidiyet duygusu, kişinin kimlik boyutunu ifade etmektedir.¹⁴¹

Din olgusunun hâkim olduğu ortaçağ Avrupa’sında reform hareketleri dinin özelleşmesini sağladı. Din özelleştikçe, devletin kamu alanındaki ahlakiliği, milliyetçilik temeline dayandırıldı. Ulus-devlet anlayışının geliştiği Vestfalya sonrasında bile ulusçuluk, toplumlar üzerinde tam olarak yerleşemedi. Ulus fikri, hem devletin milliyet bahşetme şeklindeki yasal kuvvetini, hem de milliyetin, - ortak tarih, dil, adet ve giyim tarzı tarafından tasdik edildiği üzere – ortak etnik hatıralardan kaynaklanan ilk anlamını içermektedir.¹⁴²

Ulus-devlet sisteminin egemen olduğu çağımızda ulusal siyaset, devletin sahip olduğu egemen kimliğe ve ulusal güce uygun olarak şekillenmektedir. Kışlalı, ulusal gücün en temel öğelerinden birinin yurtseverlikten gelen milliyetçilik akımı olduğunu ileri sürmüştür. Ortak koşullardan dolayı gelişen “biz ve onlar” ayrımı bu kavram içinde anlam bulmaktadır. Dolayısıyla yeni “biz” kavramını karşılayan siyasal kavram artık uluslar olmaktadır. Ulusal devletlerin ise bu yaklaşımı temel alan siyasal milliyetçiliği, ulusal bağımsızlık ve ekonomik milliyetçilik noktasında gelişerek, ulusal siyasetin iskeleti oluşturulmaktadır.¹⁴³

¹⁴⁰ E. Fuat Keyman, *Devlet ve Ötesi*, der. Atilla Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005, s.220

¹⁴¹ Doğan Ergun, *Kimlikler Kıskaçında Ulusal Kişilik*, Ankara: İmge Kitabevi, 2000, s.80

¹⁴² Richard Falk, A.g.e., s.50.

¹⁴³ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1987, s.246-247

Gellner'e göre ulusçuluğun yaratılmasından ziyade yayılmasında iç dinamiklerin yanı sıra kitle iletişim araçlarının da yadsınamaz bir rolü olduğunu savunmaktadır.¹⁴⁴ Ulusal kimliği yaratmada kullanılan “biz ve onlar” söyleminin en net ortaya çıktığı alanlar olan ulusal spor karşılaşmalarında, tarihten gelen aidiyet bilinci medya tarafından daha fazla işlenmektedir. Özellikle Türkiye ve Yunanistan arasında geçen spor müsabakalarında milliyetçi ve askeri söylemler ön plana çıkmaktadır. Hürriyet Gazetesi'nin 29 Mart 1989'da manşetten verdiği haberde, “*Şimdiye kadar hep yendiğimiz Yunanistan'la yine karşı karşıya geliyoruz.*” ifadeleri kullanılmıştı.¹⁴⁵ 9 Eylül 2004 tarihli Hürriyet Gazetesi, Yunanistan'ın Türkiye ile oynanacak futbol maçının Karaiskaki Stadında yapılmasını işleyerek maçın tarihsel bir hesaplaşma ve siyasi bir boyut kazanması için çaba sarf edildiğini belirtmektedir.¹⁴⁶ Çünkü stada adı verilen Karaiskaki, Osmanlı Devleti'ne karşı bağımsızlık mücadelesi veren ancak yenilen bir generaldi. Aynı haberle ilgili Fotomaç adlı spor gazetesi “*Ağır Tahrik*” başlığını kullanarak, bazı gazetelerin “*Dostluk Kazansın*” içerikli yayınlarını eleştirmektedir. “*Onlara soruyoruz: Hangi dostluk?*” diyerek ve maçın oynanacağı stadın adına gönderme yaparak¹⁴⁷ bu maçın milli dava olduğu ve milli duyguların okuyuculara aktarılması çabasında olduğunu görmekteyiz. Diğer yandan aynı gazete Yunan medyasının da “*Türkler ezeli düşmanımız*” şeklinde ifadeler kullandığını da belirterek, gösterilecek tepkileri meşrulaştırmaya çalışmaktadır.

26 Temmuz 2006'da Sabah Gazetesi bu kez Trabzonspor'un bir Kıbrıs Rum takımıyla yapılacak müsabakanın İnönü Stadı'nda oynanacağını altını çizerek ve “*Ayşe Tatile Çıksın*” manşetini atarak¹⁴⁸ aynı milliyetçi ve siyasi söylemi kullanarak, “biz ve onlar” temelinde ulusal kimlik vurgusu yapmaktadır. Dolayısıyla spor, siyasal ve tarihsel olguların merkezine çekilerek, toplumun milliyetçilik temelinde hassaslaştırılması amaçlandığı görülmektedir.

¹⁴⁴ Ernest Gellner, A.g.e., s. 219

¹⁴⁵ Hürriyet Gazetesi, 29 Mart 1989, s.1

¹⁴⁶ Hürriyet Gazetesi, 9 Eylül 2004, s.1

¹⁴⁷ Fotomaç Gazetesi, 8 Eylül 2004, s.1

¹⁴⁸ Sabah Gazetesi, 26 Temmuz 2006, s.1

Ulusal siyasetin ve kimliğin iç içe geçmiş olduğu ülkelerde medyanın da mevcut konjonktürden etkileneceği açıktır. Hatta ticari kaygılardan dolayı popülist bir söylemin kullanılması da bu duruma aykırı olmayacaktır. Oral Çalışlar, ulus-devlet siyasetine sıkı sıkıya bağlı iktidar ögeleri ile medya arasındaki fazla yakın ilişkiyi, popülizmin bir uzantısı olarak görerek, bunu “milli çıkarlar” maskesi altında saklamaya çalıştıklarını ileri sürmüştür.¹⁴⁹

Özetlemek gerekirse medyanın ulusal kimliği ön plana çıkaran yayınlarıyla ulusçuluğun topluma entegre edilmesinde ciddi bir rol oynadığı söylenebilir. Gerek yabancı takımlarla yapılan spor müsabakalarının gerekse de iç politikada kullanılan “biz” söyleminin medya tarafından yoğun bir şekilde işlenmesi bir kimlik inşasının göstergesi olarak kabul edilebilir.

1.3 Devlet Rejimlerine Göre İç ve Dış Siyasetlerde Medyanın Konumu

Parlamente demokrasilerin etkin olduğu ülkelerde hükümetlerin kuruluşunda en önemli süreç, kuşkusuz ki seçim süreçleridir. Seçim sonuçlarına göre belli oranlarda temsil gücü kazanmanın en etkin yolu, kitle iletişim araçlarından yâda bir başka deyişle medya organlarından azami ölçüde faydalanabilmektir. Siyasi partilerin iktidar olabilmek için yürüttükleri kampanyaların büyük kısmında medyanın ağırlığı gözlemlenmektedir.¹⁵⁰ Dolayısıyla seçim dönemlerinde medya ile siyasetçi ilişkisinin oldukça yoğun bir düzeyde olduğu ileri sürülebilir. Cem Uzan örneğinde görüldüğü gibi siyasetçinin karizmasını veya popülerliğini arttırabilmek için medyanın siyasi argümanları koruyan bir araç olarak kullanıldığı da ortaya koyulabilir. Türkiye’deki Uzan örneğinin dışında Avrupa’nın güçlü devletlerinden biri olan İtalya’da medya patronu ve siyasetçi kimlikleriyle tanınan Silvio Berlusconi’nin yeniden iktidara gelmesinden de anlaşılmaktadır ki, yaptığı çok sayıdaki gaflarına rağmen popülaritesi halk bazında çok büyük ölçüde düşmemektedir.

¹⁴⁹ **Oral Çalışlar**, 12 Eylül ve Andıçlanan Gazetecilik, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2006, s.159.

¹⁵⁰ **John B. Thompson**, A.g.e., s. 378

Liberal ekonominin hâkim olduğu ülkelerde medya kuruluşlarının geniş ölçekli ticari kurumlara dönüşmesiyle birlikte ifade özgürlüğü ve bu hakkın kullanımı, devlet veya iktidar partilerin tekelinden çıkmaya başlamıştır. Devlet ve medya arasındaki ilişkilerde belirleyici bir durum haline gelen finansal güç, ifade özgürlüğünün, medya kuruluşları ve bağlı oldukları finansal organizasyonların hareket alanını genişletmiştir.¹⁵¹ Bu nedenle devlet mekanizması, ulusal ve uluslararası ölçekte karar alırken medya ve arkasındaki organizasyonların tepkilerini de dikkate almak zorunda kalabilecektir.

İç ve dış politikaların belirlenmesi sürecinde devlet ile medya arasında gelişen ilişkilerin farklı modellerini görebilmek için, uygulanan rejimin türünün belirleyici durumda olup olmadığını algılamamız gerekmektedir. Bu nedenle birbirlerinden oldukça farklı totaliter rejimle yönetilen devletler ile demokratikleşme sürecinde olan devletlerin politikalarında medyanın etkenliğini veya edilgenliğinin analiz edilmesi yararlı olacaktır.

1.3.1 Totaliter Devletlerde Medya

Totaliter rejimlerde sadece tek bir partinin varlığı söz konusudur. Totaliter rejim, gücünü seçimlerden, dolayısıyla halk iradesinden almaz. Bunun yerine halk iradesini kendi siyasal görüşleri çerçevesinde şekillendirmeyi amaç edinir. Bu rejimin tabiiyetinde olan kitlelerin de sorgulama veya muhalif olma gücü son derece kısıtlıdır. Hitler'in nasyonal sosyalizmi veya Josef Stalin'in Sovyet sistemi, yakın geçmişin en belirgin totaliter rejimlerini oluşturmaktadır.¹⁵² Totaliter sistemin baskıcı bir rejim olmasından dolayı iktidarın diğer kesimlerle paylaşımı imkânsızdır. Kışlalı'ya göre bir ülkenin baskıcı olup olmadığını gösteren ölçüt, ülkedeki diğer siyasi kesimlerin iktidara giden yolunun açık tutulup tutulmadığıyla bağlantılı olduğudur.¹⁵³ Günümüzde ise Afganistan'daki Taliban veya Irak'taki Baas rejimleri, ABD ordusu tarafından resmi anlamda iktidarı kaybetmişlerse de, mevcut

¹⁵¹ John B. Thompson, A.g.e., s.362

¹⁵² Peter Shröder, *Siyasi Stratejiler*, çev. Şeyma Akın, M. Ali Can, Ankara: Liberte Yayınları, 2004, s.289

¹⁵³ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyasal Sistemler*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1991, s.269

güvensizlikten dolayı kitleler üzerindeki totaliter etkide büyük bir azalma görülmediği ortadadır. Diğer yandan Kuzey Kore ve Çin gibi komünist devletler de iktidarın paylaşılmasına imkan vermediklerinden dolayı totaliter devletler statüsünde değerlendirilebilir.

Totaliter devletlerin yirminci yüzyılda geliştirmiş olduğu dış politikada diplomasi, bir iletişim aracı veya pazarlık aracı olmaktan ziyade bir propaganda alanı, tahrik yâda yıldırma yöntemi olarak görülmekteydi. Totaliter ülkelerin hemen her diplomatı, ülkelere karşı yapılan suçlamaları asılsız hale getirebilmek için özel hazırlanmış yayınlarını beraberlerinde getirerek, kendilerini haklı çıkarma mücadelesi verirlerdi. Diğer yandan totaliter karakterli dış politikada konferanslar, fikir alışverişi yapmak yerine propaganda yapma fırsatının yakalandığı etkinlikler olarak görülmekteydi.¹⁵⁴ Böyle bir yaklaşımın egemen olmasında en temel etkenlerden biri de uluslararası konferanslarda medyanın çoğu zaman canlı olarak yaptığı küresel yayınlar aracılığıyla fikirlerin doğrudan kitlelere ulaşmasının sağlanmasıydı.

Kışlalı, totaliter devleti, baskı rejimi olarak tanımlayarak kendi içinde ayrıca bir sınıflandırmaya tabii tutmuştur. Bu sınıflandırma içinde diktatörlükler, Marksist rejimler ve faşist rejimler bulunmaktadır.¹⁵⁵ Yukarıdan, tabana doğru giderek artan bir baskının varlığından bahseden Kışlalı, bir tehdidin veya korkunun, diktatörlüğü giderek beslediğini ifade ederken İspanya'daki Franco'yu, Portekiz'deki Salazar'ı ve Yunanistan'daki Albaylar Cuntası'nı bu alanda en net örnekler olarak göstermektedir. Kısacası sürekli olarak bir düşmanın varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. Marksist rejimde ise proleterya egemenliğinin bürokratik kesim tarafından idare edilmesi, totaliter bir yönetimi ortaya çıkarmaktaydı. Lenin'den sonra bu durumun oluşturulmasında Stalin'in büyük payı olduğunu savunan Kışlalı, Sovyet Marksizm'ini, batı dünyasının esnekliğinden dolayı bir çıkmaz sokak olarak görmekteydi. Dünya'da ilk faşist rejimin 1922'de İtalya'da doğduğunu belirten Kışlalı, faşizmin, Marksizm'in tersine duygulardan beslendiğini ileri sürmektedir. 1933'de Almanya'da, 1927'de Portekiz'de ve 1930'da Japonya'da faşizmin egemen

¹⁵⁴ Mehmet Gönübol, A.g.e., s.124-125

¹⁵⁵ Ahmet Taner Kışlalı, *Siyaset Bilimi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1987, s.297

bir eğilim haline gelmesinde tek partileşme sisteminin etkisi olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu eğilimin gelişmesindeki en önemli etken ise proleterleşmekten korkan orta sınıfın desteğiydi. Diğer yandan orta sınıflar için komünizm ne ölçüde tehlike oluştuyorsa, kapitalist sistemin gelişmesi de o ölçüde istenmeyen bir durumdu. Bu nedenle faşist propaganda, ulusçulukla birlikte, bir ölçüde kapitalizm ve büyük sermaye eleştirisini de içermekteydi. İtalyan Faşizmi'nin önderi olan Mussolini, bu kesimin korkularını gidermek için “*Tek Şef, Tek Örgüt, Tek Devlet*” reçetesini sunmuştu. Bu reçeteyi daha sonra Almanya'nın Führer'i Adolf Hitler de halka sundu ve benimsetmeyi başardı.¹⁵⁶

Bu tür totaliter devletlerde enformasyon ve dolayısıyla basın da tek merkezden yönetilmekteydi. Nazi Almanyası'nın propaganda bakanı Joseph Goebels, 1933'den savaşın sonlarına kadar medya organlarının tümünü devletin propaganda aracı olarak kullandı. Kitlelerin psikolojik baskı altında tutulması açısından iktidara büyük kolaylık kazandırdığı, oluşan koşulsuz destekten de anlaşılmaktaydı. Aynı durum Mussolini İtalya'sı ve Japon Krallığı için de geçerliydi.¹⁵⁷

İsmet Bozdağ, Türkiye'de 1931 yılında çıkarılan Basın Kanunu'nu da totaliter rejimin bir yansıması olarak görerek şöyle demiştir; “*Eğer bir ülkede tek parti, tek şef sistemi varsa, orada tek sesli bir basın olmasından daha normal ne olabilir!*”¹⁵⁸ Dönemin koşulları içerisinde çıkarılan kanunlar ve tek partili rejimden kaynaklanan politik koşullar, çok sesli siyasal ve toplumsal sisteme imkân vermemekte ve devletlerin iç ve dış etkenlere bağlı olarak bazı dönemlerde totaliter bir düzen hayata geçirilebilmektedir.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana “baskıcı rejim” statüsünde değerlendirilebilecek devlet sayısı çok net ortaya koyulmamakla birlikte ABD'nin dış politika gereği duyurduğu “şer eksenini” oluşturan ülkeler, aynı zamanda baskıcı rejimlerin hâkim olduğu ülkeleri de ifade etmekteydi. ABD'nin ve Birleşik Krallığın başta olmak üzere batı dünyasını oluşturan birçok devletin dünya genelinde

¹⁵⁶ **Ahmet Taner Kışlalı**, *Siyasal Sistemler*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1991, s.271-279

¹⁵⁷ *International Encyclopedia Of Propaganda*, s.895.

¹⁵⁸ **İsmet Bozdağ**, A.g.e., s.173

uyguladığı “itibar atfetme” politikasında şer eksenini oluşturan Irak, İran, Kuzey Kore ve bazen de İsrail ile geliştirilen ilişkilere göre Suriye’nin de dâhil edildiği bu grubun “baskıcı rejimler” olarak algılanması, bu ülkelerin güvenlik odaklı yönetim yapılarından dolayı son derece kolaylaşmıştır.¹⁵⁹

Totaliter devletlerde görüldüğü üzere medya bağımsızlığından ve hatta özerkliğinden bahsedilememektedir. Basın kuruluşlarının herhangi bir hareket alanı olmadığı gibi, iktidar tarafından bir propaganda aracı gibi kullanılması, toplumun da bilgiye ulaşımını sınırlandırmakta ve hatta kontrol altında tutulmaktadır. Teknolojinin gelişmesine rağmen, küresel medya yayınlarından halkın soyutlanması için bazı teknik önlemlerin alındığı da yine medya kaynaklarınca bilinmektedir.

Örnek olarak İran, Çin, Suudi Arabistan ve Özbekistan gibi ülkelerde mevcut rejime ve toplumsal tabulara yönelik internet siteleri sıkı denetim altından geçirilerek engellenmekte ve bazı cezai yaptırımlar uygulanmaktadır.¹⁶⁰ Benzer denetim politikası hukuki nedenlerle Türkiye’de de uygulanmaktadır ve bu nedenle YouTube gibi dünyaca ünlü video paylaşım siteleri ve diğer benzeri sitelere erişim engellenmektedir.

1.3.2 Demokratikleşme Sürecindeki Devletlerde Medya

“Demokratik devlet” niteliğini asgari ölçüde oluşturan devletler olsa da, herhangi bir ülkeye “demokratikleşme sürecini tamamlamış” unvanını vermek, çok da gerçekçi bir yaklaşım olmayacaktır. Bahsedilen düzeye göreceli de olsa yakın veya yaklaşmakta olan devletleri bu başlıkta toplamak totaliter devletlerdeki medyayı karşılaştırma açısından analiz yapma imkânı sağlayabilecektir.

Basın mesleğinin doğduğu Avrupa’da enformasyonun, bir ihtiyaç haline gelmesinde Kuzey Avrupa merkezli burjuva sınıfının ve dolayısıyla sermayenin önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Diğer yandan Güney Avrupa’da en güçlü

¹⁵⁹ **Noam Chomsky**, İmparatorluğa Karşı Durmak, çev. Nuri Ersoy, İstanbul: Aram Yayıncılık, 2003, s.58-59

¹⁶⁰ <http://www.ntvmsnbc.com/news/402066.asp> , 17.05.2009

sosyal sınıf olan aristokrasi ise zenginlik, toprakların kontrolü ve edebi eserleri içeren haberlerin bulunduğu gazetelerin çıkmasına olanak tanımaktaydılar ve kiliselerin desteğine ihtiyaç duymaktaydılar. Kısacası başta Yunanistan ve İtalya olmak üzere Güney Avrupa ülkelerinde basın hükümetlerle daha yakın ilişkide olması kronik bir durum haline gelmiştir. Nitekim Yunan ve İtalyan gazetelerinde tirajlar düşük ve fazlasıyla polemik içermektedirler.¹⁶¹

Avrupa'nın siyasal düzenini değiştiren Fransız İhtilali nedeniyle Avrupa basını da evrim sürecine tabii oldu. Avrupa'da egemen sistem haline gelen ulus-devlet anlayışı, basını da fikirsel anlamda köklü bir dönüşüme uğrattı. Bu dönüşümün sağlanmasında her ulus-devletin kendi dilini reforme etmesi, ulusal kiliselerin kurulmasına yönelik çalışmaların yapılması ve ortaklaştırmayı sağlayan ulusal tarihin oluşturulması gibi projelerin payı olduğu ileri sürülmektedir. Massime d'Azeglio'nun, 1861'de Birleşik İtalya Parlamentosu'nun açılışında "Şimdi İtalya'yı yaratmış olduğumuza göre, artık İtalyanları yaratmalıyız."¹⁶² diyerek, ulus-devlet sisteminin kurulmasının ne kadar köklü bir değişim gerektirdiğini ortaya koymuştur. Bu durumdan dolayısıyla basın da etkilenmektedir.

Hallin ve Mancini'ye göre günümüzdeki batı medyası, siyasal kesimler ile medya kuruluşları arasındaki ilişki düzeylerine göre kategorize edilebilir. Bu sınıflandırmada 3 temel ayrım bulunmaktadır.¹⁶³ Birinci grup, Akdenizli veya Kutuplaşmış Çoğulcu Modeldir. Bu modele uyan ülkeler arasında Fransa, Yunanistan, İtalya, Portekiz ve İspanya bulunmaktadır. Bu ülkelerdeki basın incelendiğinde elit merkezli bir basının varlığından söz edilmektedir. Ayrıca tirajları düşüktür. Tiraj düşüklüğünün nedeni ise basın özgürlüğünün ve ticari basının geç gelişmiş olmasıdır. Bu ülkelerde gazetelerin ekonomik geliri düşük olduğundan devlet desteğine ihtiyaç duymaktadırlar. Dolayısıyla basının, hükümetin bir enstrümanı haline geldiği ve bu nedenle parti veya hükümetin sözcülüğünü yaptıkları düşüncesi halk arasında oldukça hâkimdir. Basın organları arasında siyasi paralellik oranı yüksektir ve habercilikte ağırlık merkezini siyasi haberler oluşturmaktadır.

¹⁶¹ **Esra Arsan**, *Avrupa Birliği ve Gazetecilik*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2008, s.61

¹⁶² **Norman Davies**, A.g.e., s.861

¹⁶³ **Daniel C. Hallin ve Paolo Mancini**, *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s.67

Haberler sunulurken yorumlara da ağırlık verilmektedir. Bu durum, gazetecilikte profesyonelleşmeyi engellemektedir ve gazeteciliğin siyasi bir aktivite olarak algılanmasına, gazetecinin bağımsızlığını ortadan kaldırmasına neden olmaktadır. Akdenizli basın modelinde devlet ve medya sahibi, düzenleyici ve kurucu olarak ülke enformasyonunda önemli rol oynamaktadırlar. Ortaya çıkan çıkar ilişkisi nedeniyle hükümetler medya üzerinde etkili bir denetim kurmaktan çekinirler.¹⁶⁴

Hallin ve Mancini'nin ikinci grubunu ise Kuzey-Merkez Avrupa veya Demokratik Korporatist Model oluşturmaktadır. Avusturya, Belçika, Danimarka, Almanya, Finlandiya, Norveç, İsveç, Hollanda ve İsviçre bu grubu oluşturan ülkelerdir. Bu ülkelerde basın erken bir dönemde endüstrileşmiş ve özgürlüklere de erken kavuşmuştur. Gazete tirajları oldukça yüksektir. Geleneksel olarak çok sayıda partizan basın kuruluşu bulunmaktadır ve diğer medya organları ile etkileşim halindedir. Ayrıca kendilerine yakın sosyal gruplarla da ilişkilerini geliştirmeye meyillidirler. Ancak 1970'lerden itibaren politik basının etkisi azalmaktadır. Günümüzde politik basın, köşe yazarlarıyla hayat bulmaktadır. Farklı bakış açılarına yer vererek, tarafsızlıklarını da sergilemekler isterler. Dolayısıyla enformasyon odaklı bir profesyonellik vardır. Medya, bu ülkelerde sosyal bir kurum olarak algılandığı için, devletin düzenleyici ve destekleyici rolü önemsenmektedir.¹⁶⁵

Hallin ve Mancini'nin son grubunu ise Kuzey Atlantik veya Liberal Model oluşturmaktadır. İngiltere, ABD, Kanada ve İrlanda'da hâkim olan bu modelde demokratik korporatist modele benzer şekilde tirajları düşüktür ve ticari basının etkisi fazladır. Bu modeli barındıran ülkelerin yayın organları arasında politik paralellik oranı düşük olmakla birlikte İngiltere haricinde partizanlık bulunmamaktadır. Bu modelde gazetecilik oldukça profesyonelleşmiştir ve ticari kaygılardan dolayı bağımsız gazetecilik zayıflamıştır. İngiltere'de ise gazetecinin bağımsızlığını kaybetmesinde en önemli etken ticari kaygı değil, basının politik enstrüman haline gelmesidir. ABD, Kanada ve İrlanda'da devletin rolü kısıtlıdır ancak, İngiltere'de ulusal kültür çok önemsendiğinden devletin medyayı sahiplenmesi gibi bir durum söz konusudur. Diğer yandan İngiltere'de köşe yazarlığı

¹⁶⁴ Daniel C. Hallin ve Paolo Mancini, A.g.e., s. 68

¹⁶⁵ Daniel C. Hallin ve Paolo Mancini, A.g.e., s.77

popüler bir alanken, bu modelin diğer ülkelerinde enformasyon ağırlıklı gazetecilik, ağırlığını korumaktadır.¹⁶⁶

Kısacası demokratikleşme süreci yaşayan ülkelerde medya, toplumsal ve siyasal değişime paralel olarak değişim süreçlerine uyum sağlamak ve hatta bu değişime ön ayak olabilmektedir. Diğer yandan devletin kontrolcülüğü de medya üzerinde devam etmektedir.

1.3.3 Liberal Demokraside Ulusal Kimlik, Siyaset ve Medya

Fransız Devrimiyle siyasal alanda etkisini gösteren liberal demokrasi, kapitalist sınıfın etkisiyle mutlakıyetçi rejime alternatif olan ve kuvvetler ayrılığına dayanan bir parlamenter sistemi egemen kılmıştır. Böyle bir düzende basın özgürlüğü de olabildiğince gelişmiş ve sadece burjuva sınıfının değil her tabakaya hitap eden yayınlarda büyük gelişme kaydedilmiştir.

Hortaşçu'ya göre kimlik, değişken bir özelliğe sahiptir ve içinde bulunulan koşullara göre şekillenebileceğini savunur. Bu açıdan kimlik, insanların özünü ve benliğini oluşturan bir olgu olmakla birlikte diğer yandan belli amaçlar çerçevesinde bilinçli oluşturulan suni bir araç ve hatta silah olabilmektedir. Ancak üretilen kimlikler zaman içinde tüketilebilmekte ve geçerliliğini kaybedebilmektedir.¹⁶⁷

Liberal demokratik sistemin dayanaklarından biri olan ulus-devlet anlayışının doğduğu Avrupa da dâhil olmak üzere neredeyse tüm dünyada ulusal kimliğin çerçevesini etnik ve ulusal köken belirleyemeyince “ulusal değerler” üzerinden bir kimlik inşası gündeme gelmiştir. Liberal ekonomik ve politik ilkeler çerçevesinde gelişen küreselleşme sürecinde ulus-devletler kadar ulusal kimlik de enternasyonalleşen kültüre paralel olarak evrim geçirmektedir. Ancak bu süreç ulus-devlet anlayışının sona erdiği anlamına da gelmemektedir.¹⁶⁸ Liberal ulus-devlet sistemi içinde medyanın nasıl bir konumda olduğu ve bu düzlemde ulusal siyasetin

¹⁶⁶ Daniel C. Hallin ve Paolo Mancini, A.g.e., s.82

¹⁶⁷ Nuran Hortaşçu, A.g.e., s.63

¹⁶⁸ Mehmet Taş, *Avrupa'da Irkçılık*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999, s.69

nasıl şekillendiğini analiz etmek için ayrı başlıklarda değerlendirme yapmak daha uygun olacaktır.

Hükümeti veya karar vericileri devletle özdeşleştiren dış politika analizcileri, 1970’li yıllardan itibaren hem içerde hem de dışarıda önemli devlet dışı aktörlerin varlığını kabul etmeye başlamışlardı. Bu dönemden itibaren analizciler, devletin rolünü ve yeterliliğini yeniden sorgulamaya başlamıştır. Uluslararası ilişkilerde ve küresel sorunlarda etkin olmaya başlayan bu devlet dışı aktörler, devletlerin uluslararası arenada etkinliğini sınırlandırmaya başlamıştır.¹⁶⁹

Kışlalı, demokratikleşme sürecindeki devletlerin iktidarı paylaşmak zorunda olması nedenini çoğulcu demokrasilere dayandırmaktadır. Çünkü denetlenemeyen ve dengelenemeyen bir iktidarın varlığı, demokrasiyi tehdit eder. Demokratik sistemlerde kamuoyunun etkisi, siyasal kararların alınmasında önemli bir rol oynayacağından dolayı medya, önemli bir görev üstlenmiş olacaktır. Dolayısıyla haber ve bilgi verme kaynaklarının çeşitli olması, hayati bir önem arz eder.¹⁷⁰ Çünkü tek elde toplanmış bir medyanın filtresinden geçen bilgilerin topluma sunuluş şekli, insanları doğal olarak etkileyecektir. Medyanın istediği şekilde oluşan kamuoyu da, siyasal karar verici mekanizmaların yaklaşımlarını doğal olarak etkileyebilecektir.

Nitekim basın yayım teknolojisinin pahalılaşmasıyla birlikte ABD’den Türkiye’ye kadar, hemen her çoğulcu toplumda gazete sayısının azaldığını ve belirli bir tekelleşmeye doğru gidildiğini görüyoruz. Bundan dolayı tekelleşmeye yakın medyalara sahip olan ülkelerin hükümetleri, iç politikada olduğu gibi dış politikalarda da medyanın yaklaşımlarını dikkate alma yoluna gidebilecektir.

Örnek vermek gerekirse Türkiye’nin 1974’te gerçekleştirmiş olduğu Kıbrıs Çıkarması’nda medyanın ciddi bir desteği söz konusuydu ve hemen hemen tüm gazeteler ve radyolar askeri bir müdahalenin yapılması konusunda istekliydiler. Harekât öncesinde radyolardan sık sık “Bir gece ansızın gelebilirim” şarkısının çalınması tesadüf değildir. Doğal olarak medya ve halk desteğini almış bir Ecevit

¹⁶⁹ M. Tahir Tayfur, A.g.m., s.96

¹⁷⁰ A. Taner Kışlalı, A.g.e., s.211-212

Hükümeti'nin Kıbrıs Sorunu'nda taviz vermemesi, ABD ve İngiltere'ye karşı radikal sayılabilecek bir diplomasinin yürütülmesine olanak sağlamıştır.¹⁷¹

ABD'nin Komünizmle mücadele adına yürüttüğü Vietnam Savaşı'nda önce güçlü bir medya desteği bulunmaktaydı. Hatta Soğuk Savaş döneminde “ilk televizyon savaşı” olarak tarihe geçen Vietnam Savaşı'nda gizlilik ve dezenformasyon da yoğun bir şekilde medya desteğiyle uygulanmıştır.¹⁷² 1961 ve 1962'de Güney Vietnam'ın kırsal bölgeleri ABD uçaklarınca bombardıman edilmeye başlanınca, ABD gazeteleri ve medyası, hükümetin dış politikasına uygun yayınlar hazırlamaya koyulmuşlardı. Dönemin BM'deki ABD Elçisi Adlai Stevenson Vietnamlıların, ABD'ye saldırısına karşı kendilerini savunduklarını iddia ediyordu. Vietnam Savaşı, ABD'nin aleyhine gelişmeye başlayınca ve sermaye sahipleri bile desteğini çekmeye başlayınca medyadan da eleştirel sesler çıkmaya başladı. ABD medyası, savaşın ilk yıllarında ABD'nin müdahalesini yardımsever ve iyi kalpli bir girişim olarak nitelendirmekteydi. Bu yaklaşımı bazı akademisyenlerin bile savunması oldukça ilgi çekiciydi. Bunlardan en ilginç örnek ise Amerikan Tarih Topluluğu'nun başkanı ve Harvard'da profesör olan John K. Fairban'dı. 1969'da ise New York Times'da yayınlanan bir makalede Walter Mondale ve Gaty Hart, Vietnam'a olan yaklaşımlarının farklılıklarını değerlendirirken yaşanan savaş, Rusların desteklediği bir çatışma olduğunu düşünüyorlardı. Ancak Mondale, bu fikrinin abartı olduğunu ve bunu yeni keşfettiğini de yazısında itiraf etmekteydi. 1982'ye gelindiğinde Gallup Araştırma Şirketi “Sizce Vietnam Savaşı bir hata mıydı ya da temelden yanlış bir girişim miydi?” sorusunu ABD'lilere yönelttiğinde “temelden yanlıştı” diyenlerin oranı %72'yi bulmuştu.¹⁷³

Uluslararası ilişkiler alanı, basın açısından önemli bir çalışma alanı olmakla birlikte, “dost” veya “düşman” kavramları, kamuoyunu seferber etmek açısından sıkça kullanılmaktadır.¹⁷⁴ Uluslararası toplumu etkilemek açısından sıkça uygulanmaya başlanan dezenformasyon ise Vietnam Savaşı'ndan bu yana ABD ordusunun halkla ilişkiler çalışmalarında baş rolü oynamıştır. Ancak ABD

¹⁷¹ **Süha Bölükbaşı**, *Barışçı Çözumsuzlük*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001, 216-217

¹⁷² **Oya Tokgöz**, A.g.e., s.391

¹⁷³ **Noam Chomsky**, *Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2001, s.33-41

¹⁷⁴ **Oya Tokgöz**, A.g.e., s.378

askerlerinin geri çekilmesiyle birlikte Vietnam'da yaşanan dramatik olayların ve insanlık dışı uygulamaların sorumluluğu Amerikan ordusuyla birlikte, bu durumu bütün şiddet ve vahşetiyle ana haber bültenlerinde haber olarak veren medyaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Dolayısıyla, bu savaştan medya da mağlup ayrılmıştır. Bu gelişmelerle birlikte uluslararası siyaset arenasında güçlü bir savaş karşıtlığı yaklaşımı da yerini almıştır. Özellikle 68 kuşağı denilen gençlik hareketi, küresel bir etki alanı oluşturmuştur. Gelişen bu akıma karşı 1980'lerden itibaren Ronald Reagan ve George Bush kendi askeri halkla ilişkiler yöntemlerini devreye sokmuşlardır. ABD medyasının dış politika konusunda sağ akıma kapılması bu şekilde sağlanmıştır.¹⁷⁵

¹⁷⁵ Oya Tokgöz, A.g.e., s.392

BÖLÜM II

2. Türkiye’de Medyanın İç ve Dış Politikadaki Etkileri

2.1 Türkiye’de Medyanın Gelişim Süreci

Türkiye’de medyanın kurumsal, siyasal ve finansal boyutta gelişimini incelemeden önce Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş yıllarını kapsayan dönem ile Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulma aşamasındaki dönemde basın toplumsal ve siyasal hayattaki etkisinin göz önünde tutulması yararlı olacaktır. Osmanlı İmparatorluğu’ndan Cumhuriyete geçiş süreci ile Cumhuriyetin kurulması sonrasında medyanın yapılanması ve siyasi aktörlerle olan ilişkisi de bu bölümün alt başlıklarında yer almaktadır. Son olarak 12 Eylül 1980 Darbesi sürecinden soğuk savaşın bittiği 1990’lı yılların başına kadar olan dönemi “geçiş süreci” olarak değerlendirmenin, medyanın da değişim ve gelişim sürecine tekabül etmesinden dolayı ayrı bir alt başlık olarak değerlendirmek faydalı bir analiz yapmaya imkân verebilecektir.

2.1.1 Osmanlıdan Cumhuriyete kadar dönemde Basının Etkisi

Gazete, dergi ve benzer iletişim araçlarının 16. Yüzyıldan itibaren Avrupa’da yaygın olarak kullanılmasına rağmen, Osmanlı İmparatorluğu’nun Osmanlıca gazeteyle ilk tanışması II. Mahmut döneminde gerçekleşmiştir. Osmanlıların ilk gazetesi olarak kabul edilen Takvim-i Vakayi Gazetesi Islahat Hareketi’nin bir parçası olarak değerlendirilmiştir ve gazetenin ismini de bizzat II.

Mahmut koymuştur. 1831’de kurulan gazetenin haftalık çıkarılması planlanmışsa da hiçbir zaman düzenli olarak çıkmamıştır. 1860’tan sonra bir çeşit “resmi gazete” statüsüne getirilmeye çalışılmıştır ancak bu gerçekleşmemiştir. 1879’da bir dizgi hatası nedeniyle kapatıldı ve 12 yıl boyunca faaliyete geçirilmedi. 1891’de yeniden yayına başlayan Takvim-i Vakayi bir yıl geçmeden tekrar kapatıldı. II. Meşrutiyetin ardından “Resmi Gazete” niteliğinde İstanbul Hükümeti’nin yayın organı haline geldi. Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküşüyle birlikte 4 Kasım 1922’de tamamen kapatıldı.¹⁷⁶

Osmanlı İmparatorluğu’nda matbaaya karşı bir önyargı bulunmaktaydı. Özellikle İstanbul ve İzmir’de bulunan Ermeni ve Rum toplumları ile ticari faaliyetler amacıyla bölgede bulunan Fransızlar ve İngilizler kendi gazetelerini basabiliyorlardı. Osmanlı İmparatorluğu’nda Müslüman Osmanlı yurttaşları tarafından yayımlanan ilk özel gazete ise Tercüman-ı Ahval (Durumların yansıtıcısı) adını taşır. 21 Ekim 1860’ta birinci sayısı baskıdan çıkan bu gazetenin sahibi, devletin görevli memuru olarak Paris’te bulunduğu sırada, basın, toplumların gelişmesindeki önemli katkısını kavrayan Osmanlı aydını Agâh Efendi’dir. Fransa’dan döndükten sonra, kendi ülkesinde yalnızca yabancılarla gayrimüslimlere ve devlete basın yayın olanağı tanınmasına karşı mücadeleye girişen Agâh Efendi, bu durumun değiştirilmesi için verdiği ilginç dilekçesinde, "yabancıların bile gazete yayımlayabildikleri bir ülkede, kendi yurttaşlarına gazete çıkarma hakkının neden tanınmadığını" sormaktaydı.¹⁷⁷

Bardakçı’ya göre Osmanlı Devleti’nde dinsel, siyasal, ekonomik ve askeri gücün tek bir otorite tarafından kontrol edilmesi, basının gelişmesini büyük oranda engellemiştir. Meşrutiyet’in ilanı sonrasında hızlı bir gelişme kaydetse de, hükümetlerin de basını baskı altında tutması, basının gelişim sürecini yine sekteye uğratmıştır. Ayrıca Avrupa örneğinde görüldüğü gibi basının barındırdığı potansiyelden de yararlanmak isteyen iktidarlar, mevcut gazeteleri kendi yayın araçları haline getirmek için çaba harcamışlardır. Nitekim bazı gazeteler açık açık iktidar yanlısı olduğundan dolayı halk bu gazeteleri “sarı basın” olarak

¹⁷⁶ **Tevfik Çavdar**, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler*, Ankara: İmge Kitabevi, 2007, s.15-16

¹⁷⁷ **Yılmaz Akkılıç**, http://www.cgdbursa.org/cgd_bsntarih.asp, 10.07.2008

tanımlamaktaydı. Muhalif çizgi yürüten Namık Kemal gibi gazeteci ve yazarlar da sürgün edilmektedirler.¹⁷⁸ Genellikle şair olarak bilinen Namık Kemal'in birçok gazetede ve özellikle İbret adlı gazetede yazdığı yazılar vatana hizmet perspektifiyle yazılmış ve toplumun vatanseverlik duygularında önemli bir etki bırakmıştır.¹⁷⁹

Osmanlı İmparatorluğu'nun gerileme sürecinde ümmetçilik ve şariat yanlısı basın (Volkan, İkdam, Mizan, Osmanlı ve Serbesti) meşrutiyete dayalı siyasal sisteme karşı çıkmakla birlikte, meydana gelen şariat yanlısı ayaklanmalarda da kışkırtıcı ve destekleyici yayınlar yaparak çatışma süreçlerinde rol oynamışlardır. Önce 6 Nisan 1909'da meşrutiyet yanlısı Serbesti Başyazarı Hasan Fehmi Bey öldürüldü. Hemen sonrasında 13 Nisan 1909'da "31 Mart Olayı" olarak bilinen şariat yanlısı isyan sırasında koyu muhafazakâr gazeteler destek yayınları yaparken, diğer yandan da isyancılar, şariat karşıtı bilinen bazı ittihatçı gazetelerin (Şûra-yı Ümmet ve Tanin) yönetim merkezleri isyancı kitleler tarafından yağmaya maruz kaldı. İsyandan 7 gün sonra Hareket Ordusu'nun İstanbul'a girmesiyle ittihatçılar kontrolü yeniden ele aldılar. 31 Mart Olayı'nda kışkırtıcılık yaptığı iddiasıyla Volkan Gazetesi'nin sahibi Derviş Vahdeti de diğer isyan yandaşlarıyla birlikte asılarak idam edildi.¹⁸⁰

16 Temmuz 1909'da gazetelerin yayın haklarını düzenleyen Matbuat Kanunu yürürlüğe girdi. Bu kanuna göre devletin güvenliğini bozacak ve ayaklanmaya kışkırtacak yolda yayında bulunan gazeteler, açılacak dava sonuçlanan kadar hükümetçe kapatılabilecekti. Davanın gazete lehine sonuçlanması durumunda gazetenin tazminat alma hakkı bulunmaktaydı. 31 Mart Sonrası oluşturulan sıkıyönetim, ordunun İttihat ve Terakki Cemiyeti içinde hâkim olmasına yol açtı ve bu nedenle eleştirilere kapalı bir yönetim bulunmaktaydı. İttihatçılar, birçok cinayetle suçlanmaktaydılar. Bunlardan en çok göze çarpanı ise, ordu hâkimiyetini eleştiren ama meşrutiyeti de savunan Sada-yı Millet Gazetesi Başyazarı Ahmed Samim'in suikast sonucu öldürülmesiydi.¹⁸¹

¹⁷⁸ İlhan Bardakçı, A.g.e., s. 84-96

¹⁷⁹ İsmet Bozdağ, A.g.e., s. 142

¹⁸⁰ Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, s. 71

¹⁸¹ Alpay Kabacalı, A.g.e., s.72

II. Meşrutiyet'in ittihatçılar öncülüğünde Osmanlı İmparatorluğu içinde kök salmasıyla birlikte üç ana ideolojik akım (Batıcılık, İslamcılık ve Türkçülük) siyasetçiler ve basın arasında tartışmalara neden olmaktaydı.¹⁸² İdeolojik akımları savunan çeşitli dernekler ve derneklere bağlı yayın organları kurulmaya başlanmıştı. Rusya'dan gelen aydınların girişimleriyle açılan ilk dernek, İstanbul'da Yusuf Akçura'nın öncülüğünde kurulan Türk Derneği'dir. Türk Derneği 1911 yılında Türk Derneği Dergisi'ni çıkarmaya başlamıştır. Türk Derneği Beyannamesi, Türk Derneği Dergisi'nin ilk sayısında yayınlanmıştır. Beyannameye göre Türk Derneği, Türkçeyi sevdirmek ve yaymayı hedeflemektedir. Ayrıca ülkenin Türkçe konuşulmayan yörelerinde Türkçeyi hâkim kılmayı amaçlamaktadır. Ayrıca Selanik merkezli Genç Kalemler Dergisi de dönemin siyasal sürecine, yani Türk milliyetçiliğinin yükselişinde fikirsel gelişimin merkezlerinden birisi haline gelmiştir. Genç Kalemler Dergisi'nin imtiyaz sahibi, İttihat ve Terakki Partisi'nin Genel Merkezi kâtibi olan Nesimi Sarım'ın olması,¹⁸³ derginin siyasal yapıyla olan ilişkisini ortaya koymaktadır.

Meşrutiyet sürecinde ideolojik akımlara dayalı kurumların ve kurumlara dolaylı yâda dolaysız bağlı yayınların gelişmesiyle birlikte siyasal mücadelelerin de boyutlandığı söylenebilir. Gazetelerin, toplumsal ayaklanmalarda etkin olduğunu ve yine toplumsal ayaklanmaların veya ideolojilerin zayıflatılması için basının önde gelen isimlerinin hedef alındığını görmekteyiz.

Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesiyle egemenliğini fiilen işgal kuvvetlerine devretmesi, bu kez de manda ve himaye yanlısı yayınların işgal altındaki büyük kentlerde artışına sebep olmuştur. Diğer yandan Anadolu'da başlayan yerel direnişleri ve kurtuluş mücadelesini destekleyen bir basın grubunun da güçlenmeye başladığı görülmektedir. Kurtuluş mücadelesi sürecinde Ankara'da iki gazete bulunmaktaydı ve meclis çalışmalarının halka doğrudan yansıtılması ve halk desteğinin sağlanması için bu gazetelere sansür uygulanmamaktaydı. Bu

¹⁸² **Alpay Kabacalı**, A.g.e., s.86

¹⁸³ **Doç. Dr. Ali Engin Oba**, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1995, s.210-211

gazetelerden biri olan Hakimiyet-i Milliye'nin gazetecilerinden Nizamettin Nafiz Tepedelenlioğlu kurtuluş mücadelesinin basın ayağını şöyle anlatmaktaydı:

“Meclisten çıkardık ve şimdi eski Ankara Palas Oteli'nin yerinde bulunan kahveye ve bahçeye giderdik. Bütün milletvekilleri oraya gelirlerdi. Zaman zaman Atatürk de uğrardı. Birçok yabancı memleketleri görmüş ve basınlarını incelemiştim. Kalp rahatlığı içinde söylemek isterim ki, dünyanın hiçbir başka demokratik memleketinde Ankara'nın o zamanki havasına yakışan hür bir basın meydana gelmiş değildi. Meclisin o günkü oturumu hakkında yorumlar yapılır, haberler yayılır ve gazeteciler bunları kimseye sormadan gazetelerine aktarırlardı. Gazete ile parlamento tek bir kalp halinde çalışmaktaydı. Gazeteler halkın azabını ve sıkıntısını dile getirirlerdi ve gazeteler her şeyden evvel halkın tam ve münakaşasız temsilcisi haline gelmişlerdi.”¹⁸⁴

Doğal olarak tüm ülke basını aynı görüşleri paylaşmamaktaydı. 1920'li yılların başlarında cumhuriyete karşı muhalefetin, eski saltanatın başkenti olan İstanbul'da etkili hale gelmesinde İstanbul basınının önemli rolü olduğu söylenebilir. İstanbul basını, cumhuriyeti eleştiren yazıların çıkmasının yanı sıra açık açık hilafet propagandası da yapmaktaydılar. Bu koşullar altında M. Kemal Atatürk tarafından doğrudan desteklenen Yeni Gün Gazetesi yazarı Yunus Nadi, Matbuat Umum Müdürü Zekeriya Sertel ve Trabzon Mebusu Nebizade Hamdi İstanbul'da İttihat Terakki'nin Cağaloğlu'ndaki eski genel merkezi olarak bilinen “Kırmızı Konak”ta (Atatürk'ün Yunus Nadi'ye hediye ettiği konak) Cumhuriyet Gazetesi'nin kurulması için çalışmaya başladılar. Cumhuriyet Gazetesi 7 Mayıs 1924'te cumhuriyet rejimini topluma anlatmak ve cumhuriyeti benimsetmek amacıyla resmen kurulmuş oldu.¹⁸⁵

Cumhuriyet Gazetesi'nin isim babası olan M. Kemal Atatürk, Yunus Nadi'yi açıkça, hilafet yanlısı basını etkisizleştirmek için görevlendirmişti. Çünkü Hüseyin Cahit Yalçın'ın başında bulunduğu Tanin Gazetesi, Velid Ebuzziya'nın

¹⁸⁴ İlhan Bardakçı, A.g.e., s.104-105

¹⁸⁵ Aysun Köktener, *Bir Gazetenin Tarihi; Cumhuriyet*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004, s.13

başında bulunduğu Tasvir-i Efkâr Gazetesi ve Ahmet Emin Yalman'ın başında bulunduğu Vatan Gazetesi Mustafa Kemal'in diktatörlük kuracağına dair imalarda bulunmaktaydılar.¹⁸⁶

Kurtuluş Savaşı'nın hemen sonrasında 1925'de meydana gelen Şeyh Sait Ayaklanması, yeni cumhuriyetin Takrir-i Sükûn Yasası'nı çıkarmasına neden olmuştu. Bu yasa ile birlikte hükümetin basın üzerinde etkin bir denetimi başlamıştı. Bu yoğun denetim 1929'a kadar devam etti. 1931'de çıkarılan Matbuat Kanunu (Basın Yasası) ile gazete ve dergilerin yayınlanması konusunda hükümete önemli kontrol olanakları verilmekteydi. Gazete ve dergi yayını 1909 Tarihli Matbuat Kanunu'nda olduğu gibi beyanname esasına bağlanmaktaydı. "Ülke güvenliğini" ilgilendiren durumlarda Bakanlar Kurulu'na gazete ve dergileri geçici kapatma yetkisi tanınmaktaydı.¹⁸⁷

Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk'da İstanbul basınının Ankara Hükümeti'ne karşı yaptığı yayınları aktardıktan sonra, cumhuriyete ve yeniliğe karşı gelişen fikirler nedeniyle Takrir-i Sükûn Yasası'nın zorunluluk teşkil ettiğini belirtmektedir.¹⁸⁸ Kazım Karabekir ise TBMM'de yaptığı konuşmada Takrir-i Sükûn Yasası'na karşı olduğunu ve bu yasayla basının tamamen bağlanmış olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁹

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında basının hareket alanının geniş olduğu ve toplumun sürekli enforme edilmesi için yeni kurulan hükümetin gazetecilere imkân ve hoşgörü tanıdığı anlaşılmaktadır. Basının ve siyasi erkin aynı fikirlerle ve amaçla kendi alanlarında mücadele vermesi, aralarında doğal bir ittifakın olduğu fikrini güçlendirmektedir. Diğer yandan 1925 Şeyh Sait Ayaklanması gibi iktidara yönelik eylemler sonucunda basının hükümet politikalarına zarar vermemesi için gerektiğinde gazete kapatma yetkisine sahip olmuştur.

¹⁸⁶ Aysun Köktener, A.g.e. s.16-17

¹⁸⁷ Korkmaz Alemdar, "Basında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketi ile İlgili Bazı Görüşler", Kadro, Ed. Doç. Dr. Cem Alpar, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1978, s.23-24

¹⁸⁸ Nutuk, Cilt 2, s.653, 1966

¹⁸⁹ TBMM Zabıt Ceridesi, cilt 15, s.146

2.1.2 1980 Öncesinde Gazetecilik ve Siyasi Alandaki Etkisi

Çok partili siyasal sisteme geçilmeden hemen önceki yıllarda Cumhuriyet Gazetesi, Hâkimiyet-i Milliye, Yeni Asır, Tan Gazetesi ve Ulus Gazetesi'nin hatırı sayılır bir okuyucu kitlesi bulunmaktaydı. Özellikle Tan Gazetesi ile Cumhuriyet Gazetesi arasında II. Dünya Savaşı öncesinde başlayan kutuplaşmaya paralel olarak siyasi bir ayrışmanın varlığından söz edilebilmektedir. Diğer yandan Cumhuriyet Halk Fırkası önderliğinde yürütülen batılılaşma hareketine karşı muhafazakâr bir toplum ve muhafazakâr bir İstanbul basını da bulunmaktaydı.

Diğer yandan tek partili dönemde Cumhuriyet Halk Fırkası'nın aslında bir türevi olan Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulduktan sonra hangi partinin sol veya sağ siyaseti temsil ettiği, hangi partinin daha ilerici olduğu yönünde gazeteler gündem oluşturmaya başlamıştı. Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) Lideri Fethi Bey, Ege gezisinin Akhisar ayağında siyah bez üzerinde Arapça harflerle “La ilahe illallah” yazılı bayrakla karşılanınca, SCF karşıtı olan gazeteler Fethi Bey'i irticacılıkla suçlayan haberler yapmaya başladılar. Bu gelişmenin ardından Yeni Asır Gazetesi'nden Behzat Arif (Bilgin) ve yazı işleri müdürü Abdullah Abidin, Hizmet Gazetesi Başyazarı Zeynel Besim (Sun) ve yazı işlerinden Kadızade Bedri Beyler “hükümetin manevi kişiliğini aşağılamak ve halkta heyecan uyandıracak haber yayımlamak” suçlarını işledikleri gerekçesiyle tutuklandılar ve hapis cezasına çarptırıldılar.¹⁹⁰ CHF geleneğinden gelen ve CHF yönetiminin gözetiminde kurulan SCF'nın lideri Fethi Bey ve arkadaşlarına karşı İstanbul basını tarafından yürütülen kampanyaya karşı çok hızlı ve etkili bir reaksiyon göstermiş ve basının toplum karşısında SCF'ni şeriat destekçisi bir partiymiş gibi gösterilmesini engellemiştir.

Cumhuriyet'in kuruluşundan II. Dünya Savaşı'na kadarki dönemde Mustafa Kemal Atatürk birçok alanda toplumsal devrimi gerçekleştirmek için kapsamlı projeler geliştirmekteydi ve uygulamaktaydı.¹⁹¹ Gerçekleştirilen devrimlerin, topluma aktarılmasında ve benimsetilmesinde basına önemli görevler düşmekteydi. Özellikle Cumhuriyet Gazetesi, topluma devrimlerin benimsetilmesi için özel çaba

¹⁹⁰ **Alpay Kabacalı**, A.g.e., s.147-148

¹⁹¹ **Hüsni Erkan**, *Bilgi Uygarlığı İçin Yeniden Yapılanma*, Ankara, İmge Yayınevi, 2000, s.52

harcamaktaydı. 18 Ağustos 1928'den itibaren Cumhuriyet Gazetesi, kademeli olarak Arap alfabesinden Latin alfabesine geçişi gerçekleştirdi.

Belçika'da yayımlanan Etuval Belj Gazetesi tarafından Cumhuriyet Gazetesi başyazarı Yunus Nadi ile yapılan röportaj, 7 Ekim 1928'de Cumhuriyet Gazetesi'nde de yayımlandı. Etuval Belj, Yunus Nadi'yi tanıtırken şu ifadelerle yer vermektedir;

“... Hayatının büyük kısmını faaliyetle geçirmiş, bu son senelerin vukuatına iştirak etmiş, Türkiye'yi altüst eden hadiselerle karşı ibtila göstermiş¹⁹² ve siyaset âleminde ehemmiyetli bir yer işgal eylemiştir. Gazeteci olmak itibari ile Mustafa Kemal Paşa'nın siyasetini müdafaa eden Cumhuriyet Fırkası'nın vasıtai neşri efkârî “Cumhuriyet” gazetesini idare etmektedir.”¹⁹³

Bu tanımlamayla Cumhuriyet Gazetesi'nin sadece bir gazete olmadığı aynı zamanda siyasal alanda kullanılan bir araç olduğu, Yunus Nadi'nin de bu aracın operatörü olduğu sonucuna varılabilmektedir. Yeni kurulan cumhuriyeti ulus-devlet modeline göre şekillendirmeye çalışan iktidarın, batılı değerlerle uyumlu bir Türk kimliğini toplum arasında egemen kılmak için Cumhuriyet Gazetesi'ne de bir rol biçtiği görülmektedir.

Cumhuriyet Gazetesi'nin 24 Ekim 1928 tarihli sayısında ilk sayfadan yayımlanan makalede Türk kimliğine sahip çıkılması gerektiği, 15-20 yıl öncesine kadar “Türk” kelimesinin “tahkir” kelimesi ile eş görüldüğü ifade edilmektedir. Türk'ün Türklüğünü öğrenene kadar başından çok musibetler geçtiğini ve aslında Türklerin, milletlerin en asili olduğu, en âlicenap ve insancıl olduğu ve Türk olmanın ne büyük bir şeref olduğu¹⁹⁴ ifade edilerek toplumun Türk kimliğini benimsemesi için özel bir çaba gösterildiği söylenebilir.

5 Kasım 1928'de Cumhuriyet Gazetesi'nin birinci sayfasından yayımlanan “Türkiye'nin Fiziyonomisi” başlıklı makalesinde “eski Türkiye” ve “yeni Türkiye”

¹⁹² İbtıla: İnsanın iyiliğini, kötülüğünü ve kemâl derecesini meydana çıkaran imtihan, tecrübe

¹⁹³ Cumhuriyet Gazetesi (7 Ekim 1928), s.1

¹⁹⁴ “Ben Türküm”, Cumhuriyet Gazetesi (24 Ekim 1928),s.1

karşılaştırması yapılmakta ve toplumdaki değişim süreci açıklanmaya çalışılmaktadır. Makalede toplum, eskiyen ve yıkılmaya yüz tutan bir eve benzetilmiştir. Garp (batı) kültürü ile temaslar arttıkça evi oluşturan taşların yerini yavaş yavaş tuğlaların aldığını ancak bu değişimin ve tadilatın bir anda olmadığını, zamanla yayılmakta olduğu belirtilmiştir. Avrupalıların “eski ev” olarak nitelendirdiği “Sultanlar Türkiye’si’ni” gördükten sonra şimdi gelenlerin bambaşka bir Türkiye ile karşılaştıkları ifade edilmiş, tesettürdeki değişim örnek gösterilmiştir. Çarşafli kadınların bile modaya ayak uydurarak yüzlerini, saçlarını ve göğüslerini açmaya başladıkları, misafirliklerde artık kadınların ve erkeklerin bir arada oturdukları ve eğlendikleri belirtilerek oluşan bu durumun, içinde bulunulan zamanın bir sonucu olduğu ileri sürülmüştür. Makale “*İşte bu suretle Türk eski fiziyonominin maskesi altında bugünkü hayata hazırlanılıyordu.*”¹⁹⁵ cümlesiyle sonlandırılarak, sosyal ilişkilerin ve toplumsal algının “batılılaşmakta” olduğuna dair bir görüş ortaya atılmıştır.

1 Aralık 1928’de tamamen Latin alfabesiyle yayın yapmaya başlayan Cumhuriyet’in başyazarı Yunus Nadi, yeni kullanılmaya başlanan alfabeyi “Türk alfabesi” olarak tanımlamaktaydı. Yunus Nadi, 12 Kasım’da birinci sayfadan yayımlanan yazısında Latin alfabesine geçmeyenlerin, toplumun gerisinde kalacağını¹⁹⁶ ileri sürerek Atatürk’ün devrimlerine sahip çıkılmaktaydı.

Ayrıca 1 Aralık 1928’de tamamen yeni alfabeye geçen Cumhuriyet Gazetesi ilk kez yayım sloganı kullanmaya başladı. Logonun hemen altında “Her gün sabahları çıkar, Siyasi Türk Gazetesi” ibaresi yer almaya başladı.¹⁹⁷ Bu sloganla Cumhuriyet Gazetesi’nin Türk kimliğini temsil ettiğini duyurmak istediği söylenebilir. Bir başka yenilik ise Avrupa yoğunluklu haberleri içeren “dış haberler servisi” her gün haber yayımlamaya başladı. Dış haberlerde ilk ay genellikle Mussolini İtalya’sı ile Türkiye arasında gelişen dostluk ilişkileri ön plana çıkarılmaktaydı. 6, 7, 8, 12, 18 ve 19 Aralık 1928 tarihli Cumhuriyet Gazetelerinde Türkiye ile İtalya arasında iyi ilişkilerin kurulmakta olduğu ve işbirliği yapıldığına

¹⁹⁵ “Türkiye’nin Fiziyonomisi”, Cumhuriyet Gazetesi (5 Kasım 1928), s.1

¹⁹⁶ **Yunus Nadi**, “Türk Harfleri”, Cumhuriyet Gazetesi (12 Kasım 1928), s.1

¹⁹⁷ Cumhuriyet Gazetesi (1 Aralık 1928), s.1

dair destekleyici bir söylemle haberlere yer verilmekteydi.

22 Aralık 1928 tarihli Cumhuriyet Gazetesinin üçüncü sayfasında yer alan “En Eski Türk Kabilesi” başlıklı fotoğraflı haberde Sovyetler Birliği toprakları içerisinde bulunan Volga Havzası’nda yaşayan Çuvaş Türkleri, “*Slav, Moğol ve diğer işgalci kavimlerin kanının karışmadığı yegâne halis Türk Kabilesi*” olarak tanıtılmaktadır. Avrupa Türkiyat uzmanlarına dayandırılan haberde saf Türkçeyi Çuvaşların konuştuğuna yer verilmektedir.¹⁹⁸ Türkiye dışında yaşayan Türkler hakkında ve benzer ırka dayalı haberler yapılarak, toplumdaki Türklük kavramının dış politika alanında şekillendirilmesine de çalışılmakta olduğunu görmekteyiz.

Gerek yazılı iletişimde gerekse de sözlü iletişimde Türkçenin güçlendirilmesi ve yabancı kelimelerden arındırılması için 1928’de başlatılan Türk alfabesinin oluşturulması çalışmaları yanında 1935’te Güneş Dil Teorisi çalışmalarına başlandı. Kvergic adındaki Avusturyalı “doğubilimcisi” tarafından geliştirilen bu kuram, M. Kemal Atatürk tarafından da destekledi. Bu teoriye göre bütün dillerin kökeninin tek bir dilden Orta Asya’ya dayandığı ve buradan tüm dünyaya yayıldığı iddia edilmekteydi ve Türkçe bu kökene en yakın dil olarak kabul edilmekteydi. Bu teoriye dayanılarak yabancı kabul edilen kelimelerin Türkçeden çıkartılması yerine “ulusallaştırılması” yoluna gidildi. Bu temelde Ankara Üniversitesi’nde Güneş Dil Teorisi’ni desteklemek amacıyla bölümler kuruldu. Ancak, bilimsel olarak desteklenemeyen bu teori M. Kemal’in ölümünden sonra hükümetler tarafından ilgi görmedi.¹⁹⁹

Cumhuriyet Gazetesi de iktidarın yaklaşımlarıyla paralel olarak toplumsal hayata etkide bulunmaktaydı. Gazete’nin bu yönlü ilk kampanyası hükümetin hedeflerinden biri olan Arap alfabesinin toplum üzerindeki etkisini kırmak amacıyla başlatıldı. Latin alfabesine geçmiş olan Cumhuriyet Gazetesi, ucuzluk kuponlarıyla gazeteye olan ilgiyi arttırmaya başladı. Anlaşmalı kuruluşlarla yapılan sözleşme gereği kuponlarla %10 indirimli alışveriş yapılabilmekteydi. Bu kampanya kuponlarında hayat pahalılığını sembolize eden 7 başlı ejder ile ejdere karşı

¹⁹⁸ “En Eski Türk Kabilesi”, Cumhuriyet Gazetesi (22 Aralık 1928), s.3

¹⁹⁹ **Erik Jan Zürcher**, *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*, çev. Yasemin Sener, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995, s.281

mücadeleye girişen eli kılıklı Yunus Nadi'nin bir karikatürü de bulunmaktaydı. Bir başka kampanyada ise "Türk kadınının modernleşmesi" esas alınmaktaydı. Bu amaçla Cumhuriyet Gazetesi başyazarı Yunus Nadi 14 Şubat 1929'da Cumhuriyet Gazetesi tarafından organize edilecek bir güzellik yarışmasının duyurusunu yaptı. Başyazıda şimdiden gelecek olan tepkilere karşı bir ön savunma yaparak Avrupa ve Amerika'da gerçekleştirilen güzellik yarışmalarında hiçbir gayri ahlaki olayın cereyan etmediğini belirtmiştir. Son olarak da memleket adına dünya güzellik yarışmalarında Türkiye'nin de temsil edilmesinin şeref verici bir durum olduğunu da ekleyerek²⁰⁰ gazetenin rejime bağlı olarak teşvik ettiği "Cumhuriyet kadını" veya "modern kadın" profilini yaratmak için ayrıca çaba harcadığını söyleyebiliriz.

1930'ların Avrupa'sında olduğu gibi Türkiye'de de milliyetçilik yükselişeydi. Uluslararası yarışmalarda Türkiye adına elde edilen herhangi bir başarı, Türk ırkının bir başarısı olarak gazetelerde ve siyasi alanda işlendiğini görmekteyiz. 1932'de düzenlenen dünya güzellik yarışmasına Türkiye adına katılan Keriman Halis birincilik gibi önemli bir başarı elde edince tüm ulusal ve yerel gazeteler haberi manşetten verdiler. Gazetelerin de satış rakamları yükselmekle birlikte toplumu yönlendirmek için yeni bir sembol daha devreye girmiş oldu. 1 Ağustos 1932 günü elde edilen başarının hemen ardından M. Kemal Atatürk de Yunus Nadi'ye bir telgraf göndermiş ve başarıdan ötürü şu mesajı kamuoyuyla paylaşmıştır;

*"Cumhuriyet Gazetesi, güzellik müsabakası tertibinde Türk ırkının diğer dünya milletleri içinde mümtaz olan asil güzelliğini göstermek teşebbüsünü takip etmiş ve bunu dünya nazarında muvaffakiyetle intaç eylemiştir. Ondan dolayı bittabi bu vesileyle de takdir ve tebriklerimize hak kazanmıştır."*²⁰¹

M. Kemal Atatürk'ün bu mesajında daha çok Cumhuriyet Gazetesi'nin girişimiyle ortaya çıkan bu organizasyonun ve sonrasında elde edilen uluslararası

²⁰⁰ Aysun Köktener, A.g.e., s.35-36

²⁰¹ Aysun Köktener, A.g.e. s.38

başarının hem iç politikada hem de dış politikada iktidarın politikasını güçlendirdiği ve bundan dolayı Yunus Nadi'ye ayrıca teşekkür ettiği görülmektedir.

İsmet İnönü'nün Mayıs 1934'te yaptığı İtalya ziyaretinin ardından 22 Mayıs 1932'de Cumhuriyet Gazetesi "*Kemalist Türkiye'den Faşist İtalya'ya Selam*" başlığıyla birinci sayfadan haber yapması, Cumhuriyet Gazetesi'nin de bu dış politikayı onayladığını göstermekteydi.²⁰² İtalya'da "faşizm" teriminin karşılığı "birlik" anlamını taşıdığından dolayı II. Dünya Savaşı öncesinde İtalyan faşizminin agresif politikalarına rağmen ideolojik boyutlu uluslararası negatif bir reaksiyonun gelişmediğini de belirtmekte yarar var.

Cumhuriyet Gazetesi, özellikle dış politika haberlerinden dolayı bir uyarı cezası olarak Bakanlar Kurulu kararıyla 29 Ekim 1934'te 10 günlük kapatma cezası aldı. İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı yıllarda da Cumhuriyet Gazetesi'nin Almanya Nazizm'ini ve İtalyan Faşizm'ini destekleyen yayınlar yapmaya devam etmesi sonucunda tarihinin en uzun kapatma cezasını aldı. "Devletin genel politikasına aykırı yayın yapmak" gerekçesiyle 1940 yılında 11 Ağustos'tan 8 Kasım'a kadar toplam 90 günlük kapatma cezası verildi. Cumhuriyet gazetesi, 1942 başlarına kadar benzer nedenlerle birkaç kez daha kapatılma cezası aldı.²⁰³

Son Posta Gazetesi, Cumhuriyet Gazetesi'nden farklı bir yayın anlayışıyla kamuoyuyla haberleri ve görüşlerini paylaşmaktaydı. Takrir-i Sükûn yasasının kalkmasından sonra yayın hayatına başlayan gazetenin kurucusu sol eğilimli olarak bilinen Selim Ragıp Emeç'tir. Sol eğilimli gazete olarak adını duyuran Son Posta'nın diğer yazarları arasında M. Zekeriya Sertel, eşi Sabiha Sertel ve takma isimlerle yazı gönderen Nazım Hikmet bulunmaktaydı. Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın faaliyette bulunduğu dönemde Ahmet Ağaoğlu da bu gazetede yazmaktaydı. Son Posta Gazetesi, CHF'ye muhalif olan SCF'nin politikalarını destekleyen bir yayın anlayışıyla çalışmalarını yürütmüştür. Sertellerin Tan Gazetesi'ne geçmesiyle eski

²⁰² Cumhuriyet Gazetesi (22 Mayıs 1934), s.1

²⁰³ Aysun Köktener, A.g.e. s.35

popülerliğini kaybetmiştir.²⁰⁴ Ancak çok partili sisteme geçiş denemesinde çok sesli ve özgürlükçü basın deneyimini yaşatarak önemli bir rol üstlenmiştir.

Tan Gazetesi, II. Dünya Savaşı öncesinde ve sırasında Cumhuriyet Gazetesi'nin yayın politikasını en çok eleştiren gazetelerden biri olarak ön plana çıkmaktaydı. Tan Gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman'ın 1 Eylül 1937'de kaleme aldığı yazıda Cumhuriyet Gazetesi'nin Sovyetler Birliği'ni Türkiye karasularındaki gemileri denizaltılarla batırmakla ilgili yaptığı haberlerden dolayı suçlamaktaydı. Ayrıca bu suçlamalara cevap olarak Pravda ve Izvetsiya gazetelerinin de Cumhuriyet Gazetesini ağır bir şekilde eleştirdiğini ekleyerek Rusya'dan İspanya'ya yük taşıyan gemilerin yine Rusya tarafından batırılması iddiasını Yalman da kabul etmediğini belirtmiştir. Bununla birlikte Cumhuriyet Gazetesi'ni ve diğer iki Sovyet gazetesinin Sovyet-Türk dostluk ilişkilerine yakışır bir şekilde durumu yeniden değerlendirmelerini tavsiye etmektedir. Son olarak Türkiye ile Sovyetlerin iyi ilişkiler içinde olduğunu vurgulayarak her iki ülkenin de dış politikalarının barış üzerine inşa edildiğini ifade etmiştir.²⁰⁵ Burada Tan Gazetesi'nin Cumhuriyet Gazetesi'nin aksine Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki ilişkilerin gelişmesine önem verdiği görülmektedir. Dış politikada gazetelerin hükümeti ve toplumun yönlendirilmesinde farklı görüşlere sahip oldukları sonucu çıkarılabilir.

Cumhuriyet Halk Partisi 1935'de gerçekleştirdiği 4. Kurultayında programını “tek ulus, tek şef, tek parti” anlayışıyla²⁰⁶ ülke siyasetinde katı bir ulus-devlet stratejisinin hâkim olacağını sinyali verilmekteydi. Diğer yandan aynı yıl içinde Basın Kurultayı, hükümetin girişimiyle organize edildi. İçişleri Bakanlığı'na bağlı Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından gazete sahipleri ve temsilcilerinin yanında ilgili bakanlıkların temsilcileri de davet edildi. 25 Mayıs 1935'de gerçekleştirilen kurultayda İçişleri Bakanı Şükrü Kaya'dan sonra söz alan Basın Genel Direktörü Vedat Nedim Tör kurumunun amaçlarının ulusal basının devrim prensiplerine devlet siyasasına ve ulus ihtiyaçlarına uygun hareket etmesini sağlamak olduğunu belirtmiştir. Tör, basının görevleri arasında şunları saymıştır;

²⁰⁴ Tevfik Çavdar, A.g.e., s.417

²⁰⁵ Ahmet Emin Yalman, “Günün Meseleleri”, Tan Gazetesi (1 Eylül 1937), s.1

²⁰⁶ Tevfik Çavdar, A.g.e., s.459

“Devrim Prensipli ve ideallerinin geniş halk yığınları içinde yayılması için en kuvvetli propaganda organı,

Devrim fütühatının kayıtlığı – irticaa – karşı en uyanık bir müdafaa aracı,

Devrimci hükümetin yaptığı işlerde en samimi bir yardımcı ve uyarıcı-ikazcı,”

“Türk basını kendini devrim ideallerine vermiş, tam anlamıyla ulusal bir matbuattır.”

Basın Genel Direktörü sıfatıyla konuşmasını yapan Tör'ün basını devlet çıkarlarına ve yüksek menfaatlerine hizmet eden bir kamu kuruluşu gibi algıladığı görülmektedir.²⁰⁷ Dolayısıyla başta Türkiye'nin iç politikaları olmak üzere önemli siyasal konularda basın, devlet çıkarlarını gözetmesi gereken kamusal bir yapı olarak görülmektedir. Bu nedenle özellikle kimlikler konusunda basının kullanması gereken söylemin, devletin iç politikası ile uyumlu olması beklenmektedir.

Dönemin önemli iç politika konularından biri olan 1936-37 Seyit Rıza öncülüğündeki Dersim İsyanı'nın çıkış nedenleri arasında Kemalizm'in Türkleştirme politikaları, din ile aşiret yapısını etkileyen reformlar ve Kürt sosyal yapılarını yıkma girişimleri gösterilmektedir.²⁰⁸ Bu konuda basının devlet lehine bir söylem ve siyasal duruş sergilediği söylenebilir.

Tan Gazetesi'nin başta kimlik konusu olmak üzere iç politika değerlendirmelerinin hükümet politikaları ile uyumlu olduğu görülmektedir. Tan Gazetesi yazarı Latif Erenel'in "Doğu İllerinde" adlı yazı dizisinin 12 Eylül 1937'de yayımlanan kısmında "Dersimli'nin Eski Adetleri" başlıklı makalesinde dönemin Dersim bölgesinde yaşayan halkın kültürünü kaleme almıştır. Konuştukları dili "dağ

²⁰⁷ **Caner Arabacı**, "Basın - Siyasi İktidar İlişkilerinde Tarihsel Bir Örnek: Basın Birliği", Medya ve Siyaset İlişkileri Üzerine, ed. Zülfikar Damlapınar, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005, s. 38-39

²⁰⁸ **Hamit Bozarslan**, "Türkiye'de (1919-1980) Yazılı Kürt Tarihi Söylemi Üzerine Bazı Hususlar", Kürt Milliyetçiliği'nin Kökenleri, çev. Fahriye Adsay, Ümit Aydoğmuş, Sema Kılıç, ed. Abbas Vali, İstanbul: Avesta, 2005, s.48

Türkçesi” olarak tanımlamakla birlikte erkeklerle kadınların karışık oynadığı folklorun bölge halkı arasında “kovent”²⁰⁹ olarak isimlendirildiğini belirtmiştir. Düğünlerde gelin ve damadın birbirlerinin ayaklarına basma yarışını da ilk defa görmüştür ve ilginç bulmuştur.²¹⁰ Türkiye’nin batısı ile doğusu arasındaki kültür farklılığına değinen Erenel, yöre halkını dağ Türkçesi konuşan bir Türk topluluğu olarak makalesine yansıtmıştır.

Tan Gazetesi’nin bir gün sonra yayımladığı “Tunceli’nde Son Temizlik” haberini manşetten vermiştir. Haberin devamında Seyit Rıza “sergerde” ve “haydut başı” olarak nitelendirilmekte, diğer isyancılar ise “çapulcular” olarak tanımlanmaktaydı.²¹¹ Tan Gazetesi, Türk makamlarına teslim olan “Dersimli aşiretlerin en azılı reisi” ifadesiyle tanıtılan Seyit Rıza’nın Türk makamlarına teslim olmasının nedenini çaresiz kalmasına bağlamıştır.²¹² Tan Gazetesi ertesi gün yine birinci sayfadan verdiği Seyit Rıza haberinde Seyit Rıza’nın “hakikati çok geç anladığı için nedamet duyduğunu” yazmaktaydı.²¹³ Burada kullanılan söylemin hükümetin güvenlik politikasına uygun bir söylem olduğunu söyleyebiliriz. Tan Gazetesi’nin bu konuda Cumhuriyet Gazetesi ile aynı kulvarda olduğu söylenebilir. Ancak dış politika alanında hükümeti rahatsız edecek boyutta birbirlerini eleştirdiklerini görmekteyiz.

Almanya’da Hitler Nazizm’inin yükselişi sürüyordu. Tan Gazetesi, Cumhuriyet Gazetesi’nin Nazi Almanyası’nın propagandasını – bilerek veya bilmeyerek – yaptığını 14 Eylül 1937 tarihli sayısında “Gazeteler ve Yabancı Propaganda” başlıklı makalede kaleme almıştır. Haber ile propaganda arasındaki ayırım konusunda Cumhuriyet gazetesini uyararak ve Hitler Almanya’sını kastederek taraf tutmaması gerektiği yönündeki telkiniyle²¹⁴ basın alanında ilk büyük dış politika polemığının sinyali verilmekteydi. Dolayısıyla bu polemik toplumun da gündelik hayatında yer almaya başlayacaktı.

²⁰⁹ Kovent’in doğru yazılışı “govend”dir. Kürtlerin halk oyunlarına verdikleri genel addır.

²¹⁰ **Latif Erenel**, “Dersimlinin Eski Adetleri”, Tan Gazetesi (12 Eylül 1937), s.7

²¹¹ Tan Gazetesi (13 Eylül 1937), s.1

²¹² Tan Gazetesi (13 Eylül 1937), s.10

²¹³ Tan Gazetesi (14 Eylül 1937), s.1

²¹⁴ Tan Gazetesi (14 Eylül 1937), s.5

Tan ve Cumhuriyet gazeteleri arasında başlayan en büyük tartışma, Hitler'in Propaganda Bakanı Goebbels'in yapmış olduğu bir konuşmada "*Davamız Lehistan'da, Avusturya'da, Bulgaristan'da, Sırbistan'da, Türkiye'de muvafakkiyetle yürümektedir.*" sözü nedeniyle başladı. Tan Gazetesi yazarı Sabiha Sertel "Görüşler" sütununda "Herr Goebbels Doğru Söylüyor" başlıklı bir yazı yazarak Türkiye'de ırkçılığın yayılmakta olduğu tehlikesine vurgu yapıyordu. Ayrıca Goebbels'i Türkiye'nin Almanya ile aynı kulvarda yürüdüğünü düşündüren şeyin ne olduğunu sorgulamakta ve muhtemel cevapları sıralamaktadır. İsim vermeden Türkiye'yi ırkçılık tehlikesine iten bazı gizli örgütlerin bulunduğunu, ırkçılığın güçlü olduğu ülkelerde talebelik yapan Türk öğrencilerin (Cumhuriyet yazarı Nadir Nadi de yüksek tahsiline Viyana'da başladı ve Lozan'da tamamladı. O dönemlerde Cumhuriyet'e "Hitler Viyanası'ndan Röportajlar" adlı yazı dizisini gönderiyordu.) ırkçılığa sıcak bakmasının tehlikeli olduğunu vurgulamaktaydı. Cumhuriyet Gazetesi ise 18 Ekim 1937'de bu görüşleri anlamsız bulan bir makale yayımlandı ve Tan Gazetesi yazarı Sertel'i münasebetsizlikle suçlanmaktaydı. Ayrıca Sertel'in komünist faaliyetler yürüttüğü iddiasını da eklemekteydi.²¹⁵

Tan ve Cumhuriyet gazeteleri arasındaki kalem kavgası giderek ideolojik yaklaşım üzerinden kişileri karalamaya yönelik bir hal almıştı. Tan Gazetesi başyazarı Ahmet Emin Yalman da Cumhuriyet Gazetesi'ni doğrudan hedef alarak Cumhuriyetin açıkça Nazi propagandası yaptığını yazmaktaydı. Bu kez 20 Ekim 1937'de Cumhuriyet'in çift yıldız imzasıyla çıkan başyazısında gazeteleri Yahudi havrasına döndüğünü belirterek, Sabiha Sertel'in ve Ahmet Emin Yalman'ın da Yahudi olduklarını ima ediyordu. Ayrıca Tan Gazetesi'nin komünist propagandası yaptığının, bunu gizlemek için de faşizm karşıtı yazılar yazdıklarını ifade etmekteydi. Günlerce süren tartışmalarda Yunus Nadi Ahmet Emin Yalman'a yönelik "*Sen Yahudilikten dönme bir adamsın, Türk bile değilsin.*" Diyerek anti-semitist bir yaklaşım göstermekteydi. Aynı gazetenin yazarı Sabiha Sertel'i ise "*Bolşevik dudu, kadıncağız*" sıfatlarıyla hitap ederek anti-komünist bir yaklaşım göstermekteydi. Köktener, bu polemiklerden ve siyasal beyanatlardan Cumhuriyet Gazetesi'nin o dönemlerde Almanya'ya ve nasyonal sosyalizme sıcak baktığını,

²¹⁵ Aysun Köktener, A.g.e., s.54-55

komünizme ve sol görüşlere de karşı olduğunu savunmaktadır.²¹⁶

Savaşın başlamasıyla birlikte sıkıyönetim kararları uygulanmaya başladı ve basın üzerinde de kapsamlı baskılar başladı. Basını kısıtlayan kararlardan birisi de savaşı taraflar hakkında yorum yapılmaması üzerineydi. Gazeteler de buna büyük oranda dikkat etmekteydiler.²¹⁷ Ancak Cumhuriyet Gazetesi 1940 Temmuz’undan sonra Almanya’yı övücü şekilde haberler yayımlamaya başladı. 25 Temmuz 1940’da Türkiye ile Almanya arasında imzalanan ticaret antlaşmasından sonra Nadir Nadi “*Yeni Muahedenin Sebepleri ve Neticeleri*” başlıklı yazısında Türkiye’nin Almanya ile ilişkilerini daha da geliştirmesi gerektiğini içeren düşüncelerini açıkladı.²¹⁸

II. Dünya Savaşı nedeniyle 22 Kasım 1940’ta ilan edilen sıkıyönetim, 1947 Kasım’ına kadar bazı illeri kapsayacak şekilde sürdürüldü. Bu süre zarfında Matbuat Kanuna ek olarak Sıkı Yönetim Kararnameleri ile de basın denetim altına alınmaktaydı. Basın Yayın Genel Müdürlüğü, Sıkı Yönetim Komutanlığı ve savcılık birimleri, denetim mekanizmasının merkezindeydiler. Denetimlerden en çok zararı gören Tasvir-i Efkâr Gazetesi 25 kez kapatıldı. Ayrıca bir gazetenin kapatılması olayı, çıkarılan bir kararname nedeniyle başka gazetelerin bunu haber yapma imkânını ortadan kaldırmaktaydı.²¹⁹ Dönemin Türkiye’sinde en çok satan ikinci gazete olan Tan Gazetesi ise yaratmış olduğu özgürlükçü ve demokratik söylem ile güçlü bir kamuoyu oluşturmuştu. CHP’nin çok partili sistem karşıtı politikacılarına ciddi eleştiriler yönelterek parti içindeki dengeleri etkilemekteydi. Celal Bayar, İşçileri Bakanı Cami Baykut gibi CHP’liler Tan Gazetesi kadrosuyla işbirliği arayışındaydılar. Bu, CHP yönetimini rahatsız etmekteydi. CHP’den kaynaklı baskılar, 1 Aralık 1945 tarihli Tan Gazetesi’nde Sabiha Sertel tarafından “Görüşler” adlı köşe yazısında şu şekilde kaleme alınmaktaydı;

Halk Partisi, hükümet taraftarı gazetelere Tan ve Vatan gazetelerinin tenkitlerine cevap vermek vazifesini verdi. Fakat bu cevaplar hükümetin icraatını müdafaadan ziyade, Tan ve Vatan

²¹⁶ Aysun Köktener, A.g.e., s.59-60

²¹⁷ Aysun Köktener, A.g.e., s.61

²¹⁸ Nadir Nadi, “Yeni Muahedenin Sebepleri ve Neticeleri”, Cumhuriyet Gazetesi (26 Temmuz 1940), s.1

²¹⁹ Alpay Kabacalı, A.g.e., s.159-160

gazetelerine ve sahiplerine savrulan birçok iftiralar ve demogojilerle dolu hezeyanlardır. Halk Partisi, Tan ve Vatan gazetelerinin hürriyet ve demokrasi lehinde, halkın menfaatlarını müdafaa yolunda yaptığı neşriyatı hiyanet saydığı için bayilere, bu gazetelerin sattırılmaması, memurlara ve talebeye bu gazetelerin okunmaması hakkında bazen tahriri, bazen şifahi emirler verdi.”²²⁰

Bir grup genç 4 Aralık 1945'te Tan Gazetesi'ne ait tüm makineleri kırarak bir daha yayın yapamayacak şekilde Tan'ın yayın hayatını son verilmişti. Saatlerce süren saldırıya polisin müdahale etmemesi ve sonrasında soruşturma bile açılmaması saldırının hükümet işi olduğu kuşkusunu haklı çıkarmaktaydı.²²¹ Aslında İsmet İnönü'nün güvendiği milletvekillerinden olan ve CHP yayın organı gibi çalışan Tanin Gazetesi'nin sahibi Hüseyin Cahit Yalçın'ın 3 Aralık'ta kaleme aldığı ve manşetten verilen “Kalkın Ey Ehli Vatan” başlıklı yazısı, söz konusu saldırı için bir işaret niteliğindeydi. Yazıda mücadelenin başladığı, en azgın ve insafsız propaganda zehrinin dökülmesine izin verilmemesi gerektiği, bunu hükümetin değil, eli tutan gazeteciler ile hür vatandaşların yerine getirmesi gerektiği vurgulanmıştır.²²² Ertesi günün sabahı yani 4 Aralık 1945'te bir grup genç “Kahrolsun Komünistler, Kahrolsun Serteller” sloganlarıyla Tan Gazetesi'nin bulunduğu Cağaloğlu'na ilerlemekteydiler. Gençler arasında geleceğin gazetecileri ve milletvekilleri de bulunmaktaydı. Sadece Tan Gazetesi değil, ilerici yayınlar satan ABC Kitabevi, Yeni Dünya Gazetesi Bürosu, Fransızca yayın yapan La Turquie Gazetesi ve Berrak Kitabevi de aynı grup tarafından saldırıya uğradı.²²³

Kısaca değinmek gerekirse Cumhuriyet Gazetesi ile Tan Gazetesi arasında yaşanan ideolojik kavga, CHP içindeki bölünme sürecine paralel bir şekilde gelişmekteydi. Cumhuriyet ve Tanin Gazetesi gibi gazeteler, mevcut siyasi dengelerin korunmasını savunurken, Tan ve Vatan gibi gazeteler ile diğer muhalif yayınlar Kemalist ideolojiye uzak olmamalarına rağmen iktidar tarafından “ihanetçi” gibi algılanmaktaydılar.

²²⁰ **Sabiha Sertel**, “Bu Devrin İbret ve Meşveret Gazeteleri”, Tan Gazetesi (1 Aralık 145), s.1

²²¹ **Oral Çalışlar**, A.g.e., s.140-141

²²² **Hüseyin Cahit Yalçın**, “Kalkın Ey Ehli Vatan”, Tanin Gazetesi (3 Aralık 1945), s.1

²²³ **Tevfik Çavdar**, A.g.e., s.548

Bardakçı'ya göre Tan Gazetesi, siyasi iktidarı muhalefetin de alışmadığı bir şekilde ilk defa materyalist bir yaklaşımla eleştirmelerinden dolayı ve bunu gerçekleştirirken bilimsel dil yerine halk dilini kullanmaları, Tan Gazetesi'nin toplum üzerinde etkili olmasında önemli bir nedendi.²²⁴ Diğer yandan CHP'nin muhalif kanadını oluşturan Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan Tan ve Vatan gazetelerinde yazdıkları eleştirel makaleler nedeniyle partiden ihraç edildiler ve CHP dışında siyaset yapmanın imkânı da bu şekilde ortaya çıktı.²²⁵

1946'da İstanbul Sıkıyönetim Komutanlığı Sendika, Ses, Gün, Yığın ve Dost gibi sola eğilimli gazete ve dergileri kapatarak muhalif yayınların çıkmasına imkân vermemektedir. 25 Kasım 1946'da ilk sayısı çıkan Marko Paşa adlı mizah dergisinde başta Türkiye-ABD ilişkileri olmak üzere anti-demokratik kanunlar ve karaborsa gibi konular işlenmekteydi. Çok uzun zaman geçmeden dergi kadrosundaki Aziz Nesin, Sabahattin Ali, Rıfat Ilgaz ve Mustafa Uykusuz yargılandılar. Yargı süreci devam ederken Meclis'te sıkıyönetimin uzatılması görüşmelerinin 4 Aralık 1946 tarihli oturumunda Marko Paşa'dan da söz edilerek, bu yayına karşı "tedbir" alınması öneriliyordu.²²⁶

Basın konusunda yasama faaliyetleri siyasal sürece ve dış etkenlere göre sürekli değişmekteydi. Matbuat Kanunu'nda yapılan 1938 değişikliği 8 maddeyi kapsamaktaydı ve gazete kurmanın ve yayımlamanın bulunduğu ilin mülki amirine bildirmesine ve yüklü miktarda bir paranın bankaya teminat olarak yatırılması ve başka çok sayıda benzer koşullara bağlanmaktaydı. 29 Nisan 1940'da kabul edilen 3812 sayılı yasa ile Matbuat Kanununun 30. ve 35. Maddeleri değiştirilmekteydi. 30. Madde "*Milli hisleri inciten veya bu maksatla milli tarihi yanlış gösteren yazıları neşredenler elli liradan beş yüz liraya kadar ağır para cezasıyla cezalandırılırlar.*" ifadesini içermekteydi. 35. Madde ise nelerin yayınlanmayacağına dair hükümler içermekteydi. Bunlardan bazıları; mahkemesinin gizli olmasına karar verilen dava zabıtlarının yayımlanması, devlet emniyeti ile alakadar meseleler hakkında yapılmakta olan tahkikattan ve yine devlet emniyeti bakımından alınan tedbirlerden

²²⁴ İlhan Bardakçı, A.g.e., s.116

²²⁵ Erik Jan Zürcher, A.g.e., s. 310

²²⁶ Alpay Kabacalı, A.g.e., s. 213

bahsedilen yazıların yayımlanması ve mahkeme müzakerelerinin yayımlanması yasaklanmaktaydı.²²⁷

II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan iki kutuplu uluslararası sistem, yeni bir sürecin başlamasına neden oldu. Soğuk Savaş olarak tanımlanan ve 1990'ların başına kadar devam eden bu süreçte Türkiye'nin de siyasal yapısı değişmekteydi. Çok partili sistemde gelişmeye başlayan muhafazakâr nitelikteki burjuvazi sınıfı tarafından desteklenen Celal Bayar'ın ilk lideri olduğu Demokrat Parti, 14 Mayıs 1950 seçimlerinden 27 Mayıs müdahalesine kadar geçecek olan süreçte Cumhuriyet Halk Partisi karşısında üstünlük kazanmaktaydı.²²⁸

Demokrat Parti'nin kurulduğu yıllarda Türkiye basın tarihinde önemli bir yer tutacak olan Hürriyet Gazetesi 1 Mayıs 1948'den itibaren yayın hayatına başladı. Özellikle ilk bir aylık yayın döneminde komünizm karşıtı haberler ve makaleler yayımlanmaktaydı. Hürriyet'in "*Günlük Müstakil Siyasi Gazete*" sloganıyla yayımlanan ilk sayıda komünizm karşıtı haberler sıkça yer almaktadır. İlk sayfadan verilen "*Orta Şark'a Sokulmak İçin Rusların Çevirdiği Entrikalar*" başlıklı "*Great Britain and The East*" adlı dergiye dayandırılan haberde Türkiye ve İran dışındaki Ortadoğu ülkelerinin komünizm tehdidi altında olduğu ayrıca Romanya'da komünizmin yayılmasının hürriyete karşı bir tehdit olduğu belirtilmektedir. Gazetenin kurucusu Sedat Simavi ise yine ilk sayfadan yayımladığı makalesinde gazetenin yayın politikasından ve ilkelerinden bahsederek, kendilerini okuyuculara tanıtmaktadır. Simavi, gazetenin siyasi duruşunu ortaya koyarken Hürriyet Gazetesi'nin Türkiye'de demokrasiyi kökleştirmek amacıyla kurulduğunu, yayınlarında Demokrat Parti'nin körü körüne taraftarı olmayacağını, CHP'ye karşı da düşmanlık yapmayacağını açıklama zorunluluğu hissetmiştir. Ayrıca tarafsızlığa kanıt olarak Cumhurbaşkanı İnönü ile Demokrat Parti lideri Celal Bayar'ın makalelerine aynı sayfada yer vermiştir. Bir başka önemli ayrıntı ise Hürriyet Gazetesi'nin teknik alt yapısının ABD'den getirildiği de Simavi tarafından

²²⁷ Caner Arabacı, A.g.m., s. 24-25

²²⁸ Tanju Tosun, Türk Parti Sisteminde Merkez Sağda ve Merkez Solda Parçalanma, İstanbul: Boyut Kitapları, 1999, s. 84

açıklanmaktadır.²²⁹

Gazetenin diğer sayfalarına da göz atıldığında anti-komünizme dair haberlere devam ettiği görülmektedir. İkinci sayfada ABD’ye ait bir uçak gemisinin Türkiye’ye getirdiği uçaklardan ve başka bir ABD gemisinin de tank ve yedek parçalarını getirmekte olduğu haberi bulunmaktadır. Alt sütunlarda ise 1 Mayıs İşçi Bayramı “Bahar Bayramı” olarak ifade edilmiştir.²³⁰

Gazetenin üçüncü sayfasının sol üst sütununda Avrupa’nın komünizme karşı savunulmasına yönelik beş Avrupa devletinin savunma bakanlarının toplandığına dair bir habere yer verilmiş. Yan sütunda ise Türk askeri heyetinin Washington’da olduğu ve silah fabrikalarını dolaşacakları bildirilmiş. Alt sütunda ise bir Rus generalinin hastalıktan öldüğüne dair bir paragraflık haber geçilmiş. Üçüncü sütunda ABD’nin Türkiye’ye yaptığı Buğday yardımına yer verilmiş. Sayfanın alt kısmında ise ABD’ye sığınan Yugoslav Kralı’nın ülkesine yine kral olarak dönmek istediğini ve komünist Tito’yu halkın sevmediğini belirten bir haber servis edilmiş. Sayfanın sağ sütununda ise Yunanistan’daki iç savaş hakkında yapılan habere komünizm karşıtı Yunan Hükümeti’nin gözüyle yaklaşmış. “Yunanistan’da asi çeteciler temizleniyor” başlığı altında sadece hükümetin yapmış olduğu beyanatlara yer verilmiş.²³¹

Hürriyet’in ikinci sayısında da ABD’yi öven haberlere yer verilmekte. Bir Bulgar pilotun uçağıyla birlikte Türkiye’ye sığınmasını birinci sayfadan veren Hürriyet, Bulgar askerin Almanlarla Rusların aynı olduklarını, bu nedenle Bulgar ordusunda yüzlerce subayın kaçmak için fırsat kolladığını söylediği belirtilmiştir.²³² Bu tür haberlerin toplumda komünizme karşı yargıların oluşması amacıyla özellikle yoğun işlendiği ileri sürülebilir.

3 Mayıs 1948 tarihli Hürriyet Gazetesi’nin manşetinde ise komünistlerin ABD’de yasadışı ilan edildiklerine dair habere yer verilmektedir. Haberin devamında komünistlerin fesatçı faaliyetler yürütmeleri ve bundan dolayı Temsilciler

²²⁹ Hürriyet Gazetesi (1 Mayıs 1948), s.1.

²³⁰ Hürriyet Gazetesi (1 Mayıs 1948), s.2

²³¹ Hürriyet Gazetesi (1 Mayıs 1948), s.3

²³² Hürriyet Gazetesi (2 Mayıs 1948), s.1

Meclisi'nin başsavcılık makamını yetkilendirdiği belirtilmekte. Son olarak komünizmin ABD'de bir "dış mihrak" olarak tanımlandığına değinilmiştir.²³³ Gazetenin ikinci sayfasında Cevat Nizami'nin makalesinde İngiltere'nin ve ABD'nin kurtarıcı, Sovyet Rusya'yı ise Almanya ile birlikte özgürlük karşıtı ülke olarak sınıflandırmıştır. Sovyetlerde devletin sadece alıcı olduğu ve halkı fakirleştirdiğini belirtmiştir. Bu belirlemelerden yola çıkarak Türkiye'de de devletçiliğin benzer bir görev üstlendiğini bundan dolayı özel girişimcilere olanak tanınması gerektiğine yer vermiştir. Makalesinin son kısmında şu cümlelere yer vererek komünizmden sakınmak için devletçilik ilkesine dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamıştır;

*"Güneş bugün ABD'de doğmaktadır. Bütün dünya hiç olmazsa medeni dünya buradan gelen ışıgın altında usullerini, zihniyetini ve ruhunu yeniden ayarlamak mecburiyetindeler. Devletçilik, hele bunda ifrata kayılırsa, memleketleri hep korktuğumuz başka bir rejime sürükler ve yalnız iktisadi değil, fakat bütün hürriyetlerin mezarını hazırlar."*²³⁴

Hürriyet'in yayın politikasından anlaşılacağı üzere haberlerde ABD lehine konulara yer verilmekte ve komünizm bir tehdit olarak yansıtılmaktadır. Amerika'dan gelen yardımların haber verilmiş şeklinde toplumun ABD'ye sempati duymasının amaçlandığı görülmektedir. Hürriyet Gazetesi, bu tür haberlere ve makalelere sürekli yer vererek kendi gündemlerini sabit tutmuşlardır. Bu nedenle Türkiye'nin içinde bulunduğu siyasal koşullar göz önüne alındığında liberalizmi savunan Hürriyet'in de nitelik açısından Cumhuriyet Gazetesi gibi bir misyon gazetesi olarak yayım hayatına devam ettiği söylenebilir.

Hürriyet Gazetesi gibi liberalizmi savunan Demokrat Parti de ABD'nin paralelinde bir siyaset çizgisinde bulunmaktaydı. CHP'nin "devletçilik" siyasetini eleştiren ABD'nin Türkiye'deki sözcülüğünü Demokrat Parti üstlenmekteydi.²³⁵ Dolayısıyla Hürriyet Gazetesi ve Demokrat Parti sahip oldukları ortak hassasiyetler ve ideolojik rakiplerden dolayı birbirlerini desteklemekteydiler. Bu bağlamda karşı

²³³ Hürriyet Gazetesi (3 Mayıs 1948), s.1

²³⁴ Cevat Nizami, "Hürriyet Parçalanamaz", Hürriyet Gazetesi (3 Mayıs 1948), s.2

²³⁵ Erik Jan Zürcher, A.g.e., s.313

bloğu, devletçi siyasal sistemi benimseyen Cumhuriyet Gazetesi ve CHP oluşturmaktaydı.

Hürriyet, 4 Mayıs tarihli sayısında ilk defa iç politikada hükümeti eleştiren haberlere yer vermeye başladı. Haberde, yolsuzlukların arttığına ve devlet idaresinin kötü yönetilmesinden bahsedilmektedir.²³⁶

İtalya’da yapılan genel seçimlerde komünistlerin kaybetmesini “demokrasinin zaferi” olarak manşetten yansıtan Hürriyet,²³⁷ komünistlerin seçim gibi demokratik yollardan bile işbaşına gelmesini hoşgörüyü karşılamayacağını göstermiş olmaktadır. Bu nedenle Hürriyet’in dış politika konusunda ideolojik açıdan bir tarafın sözcülüğünü üstlendiği söylenebilir.

Hürriyet Gazetesi’nde Hikmet Feridun Es’in ABD’ye giderek California’da yaşayan Ermeniler hakkında hazırladığı yazı dizisi de kimlik ve kültürün yansıtılışında ne tür süzgeçlerin kullanılmakta olduğunu gösterebilmektedir. İlki 16 Mayıs 1948’de yayımlanan makalede California’nın Fresno bölgesinde Türkiye Kültürü’nün hâkim olduğunu ve bu hâkimiyeti Anadolu Ermenilerin üstlendiği belirtilmekte. Burada yaşayan Ermenilerde Türk düşmanlığının olduğu da ifade edilmektedir.²³⁸ Yazı dizisinin ikinci bölümünde ise California’da yaşayan Ermenilerin birbirlerine olan bağlılıklarına değinmiş ve bu nedenle bölgede çalışma yürütürken kendisini güvende hissetmediğini belirtmiştir. Hatta otel odasında kalırken kurduğu barikatın arkasında bir elinde makasla kendisini savunduğundan bahsetmektedir.²³⁹ Buradan anlaşılmaktadır ki, H. Feridun Es, Ermeni toplumunun bir arada yaşaması ve bağlarını koparmamış olması, kendisi için bir tehdit oluşturmaktadır ve “biz ile onlar” söylemi ile birlikte genel ruh halini makaleye yansıtarak, topluma bir Türk modeli sunmaktadır. Sonraki yazılarında da pide, güllaç, pastırma gibi ürünlerin Türk ürünleri olmasına rağmen Ermenilerin de bunları kendi kültürlerinin bir parçası olarak tanıtmalarından hoşnut olmadığı hissini

²³⁶ Hürriyet Gazetesi (4 Mayıs 1948), s.6

²³⁷ Hürriyet Gazetesi (9 Mayıs 1948), s.1

²³⁸ Hikmet Feridun Es, “Ermeni Kabe’sinde 40 Gün”, Hürriyet Gazetesi (16 Mayıs 1948), s.2

²³⁹ Hikmet Feridun Es, “Ermeni Kabe’sinde 40 Gün”, Hürriyet Gazetesi (17 Mayıs 1948), s.2

yansıtmaktadır.²⁴⁰

Es'in "Ermeni Kâbe'sinde 40 gün" adlı yazı dizisinin onuncu bölümünde Anadolu Ermenilerinin festivallerde Anadolu kıyafetleri giyerek davul - zurna eşliğinde ama Türkçe okunmayan şarkılarla çiftetelli ve harmandalı zeybek oynamalarını şaşırtıcı bularak makalesine şöyle devam etmiştir;

*"Çalanlar kadar oynayanlarda şaşırtıcı idiler. Aşağı yukarı bizim Zeybek... ABD'de doğmuş genç kızların diz kırıp, diz kapakta şamar şaplatarak bir harmandalı kırması oynamaları var ki şaşmamak kabil değil... Bundan sonrada üç genç kız karşılıklı aynen çiftetelliye benzeyen bir oyun oynadılar. Kırmızı üzerine sarı işlemeli elbiseleri cepkenler giyinmiş olan bu esmer güzelleri herkesin dikkatini çektiler. Ve şiddetle alkışlandılar. Propaganda böyle olur işte... Yenidünya tarafından beğenilecek ne çok şeylerimiz olduğunu o gün Türkiyeli Ermenilerin davul sesini, şarkılarımızı dinledikten ve danslarımızı seyrettikten sonra anladım. İkinci defa olarak bir şey daha gözüme çarptı. Amerika'daki Ermeniler çiftetelliden şişkebabına yemeklerimize adetlerimize, pidelerimize kadar her şeyimizi seviyorlardı. Hatta o kadar seviyorlardı ki bunlardan hemen hepsini benimsemişlerdi. Bize ait sevmedikleri şey yok gibiydi. Kendimizden başka... İşte burasını izah etmek –psikolojik bakımdan– pek zordur."*²⁴¹

Anlaşılabacağı üzere Es'in Türk kimliğini temsilen Anadolu kültürünü paylaşamama gibi bir yaklaşımının olduğunu görmekteyiz. Anadolu Ermenilerinin Anadolu Kültürü'nün bir parçası olduklarını göz ardı ederek ortaklaşmış değerlerin, özünde Türk Kültürü'ne ait olduğunu savunarak "egemen ulus" söylemini makalesinde geliştirmiştir.

Hürriyet'in 31 Mayıs 1948 tarihli sayısında manşetten verilen haberinde Veteriner Fakültesi'nin "komünist ocağı" haline geldiği ve bu nedenle çıkan solcu

²⁴⁰ Hikmet Feridun Es, "Ermeni Kabe'sinde 40 Gün", Hürriyet Gazetesi (18 Mayıs 1948), s.2

²⁴¹ Hikmet Feridun Es, "Ermeni Kâbe'sinde 40 Gün", Hürriyet Gazetesi (25 Mayıs 1948), s.2

tahrikler hakkında Tarım Bakanı Tahsin Coşkan'ın mecliste bir konuşma yaptığını kaleme almıştır. Gazete, Coşkan'ın konuşmasında komünizmin bir felaket olduğunu ve maalesef memleketin her tarafında bunun tezahürlerinin görüldüğünü, bununla birlikte Türk Milleti'nin bünyesinin buna müsait olmadığını belirtmektedir.²⁴² Türkiye siyasetinde komünizm karşıtlığında bu kez yayılma korkusu psikolojisi topluma yansıtılırken siyasetçilerin görüşleri de referans alınarak komünizm karşıtlığı temelindeki yaklaşımın güçlendirilmeye çalışıldığı söylenilebilir.

Diğer yandan dönemin Türkiye'sinde ağırlıklı olarak yabancı dil eğitiminde Fransızcaya yer verilmekte olduğunu ancak Türkiye'nin daha çok İngiltere ve ABD ile yakın ilişkiler içinde olmasından dolayı hükümetin İngilizce lisanına ağırlık vermesi gerektiğine dair birinci sayfadan makale yayınlayarak²⁴³ hükümetin bu doğrultuda eğitim politikasında adım atmasını tavsiye ettiği görülmektedir.

Hürriyet Gazetesi, ayrıca Kıbrıs konusunda da bir yazı dizisine yer vererek Kıbrıs konusunda kamuoyunu hassas kılmaya çalışmaktadır. Rakım Çalapala tarafından kaleme alınan “Kıbrıs Ne Âlemde” başlıklı yazı dizisinin ilk bölümünde Kıbrıs'ın 70 yıldır anavatanından ayrı olduğunu vurgulayarak adadaki Türklerle röportajlara yer vermektedir. Röportaj sonunda Kıbrıslıların milliyetlerine çok bağlı olduklarını da belirtmiştir.²⁴⁴ Çalapala'nın bu yazı dizisinin Yunanistan kamuoyunun Kıbrıs'ta güçlenmekte olan Enosis fikrinin desteklenmeye başladığı döneme denk gelmesi²⁴⁵ dikkat çekicidir.

Kıbrıs Sorunu'nun basının etkisiyle giderek gündemde yer işgal etmesiyle birlikte toplumda Kıbrıs'ta yaşayan Türklerin korunması noktasında ortak bir hassasiyetin gelişmesi durumu ortaya çıkmıştır. Ancak müdahale konusunda basın ikiye bölünmüştür. Son Havadis, Tercüman ve Adalet gibi sağ çizgide yayın yapan gazeteler müdahaleyi zorunlu görürken, Milliyet, Cumhuriyet, Akşam ve Ulus gibi gazeteler hükümetin müdahale içermeyen Kıbrıs politikasını desteklemekteydiler.²⁴⁶

²⁴² Hürriyet Gazetesi (3 Haziran 1948), s.1

²⁴³ Hürriyet Gazetesi (26 Temmuz 1948), s.1

²⁴⁴ **Rakım Çalapala**, “Kıbrıs Ne Âlemde”, Hürriyet Gazetesi (23 Ağustos 1948), s.2

²⁴⁵ **Süha Bölükbaşı**, A.g.e., s.62

²⁴⁶ **Duygu Sezer**, *Kamuoyu ve Dış Politika*, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1972, s.180

DP'nin 1950'de elde ettiği seçim zaferinin ardından partinin çıkardığı 5680 sayılı Basın Kanunu, 15 Temmuz 1950'de yani hükümetin kurulmasından üç ay sonra hayata geçirilmiştir. Ancak basına getirilen özgürlük, DP'yi yıpratmaya başlamıştı. CHP destekçisi basının ağır ithamları ve hakarete varacak söylemleri dava edildiğinde Basın Kanunu nedeniyle mahkemeler ceza verememekteydi.²⁴⁷ Adnan Menderes liderliğindeki Demokrat Parti'nin 1954 seçimlerinden yine iktidar olarak çıkmasından sonra Cumhuriyet Gazetesi gibi CHP'nin propaganda silahı olan Ulus Gazetesi Demokrat Parti'yi tahrik edici düzeyde daha fazla eleştirmektedir. CHP'nin yayın organı olarak bilinen Ulus Gazetesi'nin yapmış olduğu muhalefeti aslında CHP'nin muhalefeti olduğunu kabul eden DP, basın alanındaki hukuki düzenlemeleri rafa kaldırmak zorunda kaldı.²⁴⁸

Cumhuriyetin kuruluşunun 25. yılı nedeniyle Nihad Sami Banarlı'nın Hürriyet'te yayımlanan "Cumhuriyet Devriminin Gençliği" başlıklı makalesinde Türk gençliğini vatansever bir toplum olarak niteleyip yabancı ideolojileri de Türk gençliğine karşı bir tehdit olarak görmektedir. Banarlı, gençliği Kars, Ardahan dolaylarında yeni bir Çanakkale destanı yazmaya hazır bir kitle²⁴⁹ olarak görerek tehdidin Sovyetler Birliği olduğunu ifade etmiştir. İç ve dış tehdit söylemini sık kullanan bir gazete olan Hürriyet, vatansever gençliğin aynı zamanda komünizm karşısı olması gerektiğini de savunmaktadır.

1955 yılında "6-7 Eylül Olayları" olarak bilinen vakada, yaratılan "vatansever kitle" tarafından kontrollü yürütülmesinde basına önemli rol verildiği görülmektedir. 6 Eylül'de öğle saatlerinde Ekspres Gazetesi'nin çıkarttığı ikinci baskıda "Atamızın Evi Bomba ile Hasara Uğratıldı" manşeti²⁵⁰, başta İstanbul olmak üzere gayrimüslimlerin yaşadığı kentlerde sistemli bir saldırının başlatılmasına yeşil ışık yaktı. Özellikle Hürriyet, Tercüman, Yeni Sabah ve Cumhuriyet Gazetesi önce milliyetçi bir söylem kullanarak ve Rumların kışkırtıcı olduğunu savunarak onlarca ölümü, 200'den fazla tecavüzü ve binlerce iş yeri ve evin yağmalanmasını dikkate

²⁴⁷ Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 42. Birleşim (29 Kasım 1960), Cilt: 3, s.6

²⁴⁸ **Nazlı Ilıcak**, *27 Mayıs Yargılanıyor*, İstanbul: Kervan Yayınları, Cilt: 1, 1975, s.54

²⁴⁹ **Nihad Sami Banarlı**, "Cumhuriyet Devriminin Gençliği", Hürriyet Gazetesi (29 Ekim 1948), s.2

²⁵⁰ Ekspres Gazetesi, (6 Eylül 1955), İkinci baskı, s.1

almamaktaydılar.²⁵¹ Tempo Dergisi'ne röportaj veren Emekli Orgeneral Sabri Yirmibeşoğlu, söz konusu olayı “mükemmel bir özel harp işi” olarak ifade etmesi, gazetelerin de bu noktada rol üstlenmiş olduğunu ortaya çıkarmaktadır.²⁵²

6-7 Eylül olayları, Tan Gazetesi'nin yayın hayatına son veren “vatanseverlerin” saldırısı ile karşılaştırıldığında, bunun daha kapsamlı ve sistemli olduğu görülmektedir. Ancak yöntemin ve o dönemlerde kullanılan söylemlerin benzer olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kitleleri hassaslaştırmada basın rolü daha etkin olduğu söylenebilir.

Basının etki alanının genişlemesine paralel olarak Sedat Simavi'nin Hürriyet Gazetesi ile başlayan yeni kuşak Türkiye basın sektörüne ERCÜMENT KARACAN'ın Milliyet Gazetesi de katıldı. Ardından Sefa Kılıçoğlu'nun Yenisabah'ı ve İLİCAK'ın Tercüman'ı diğer gazetelere rakip olmaya başladı. İstanbul merkezli günlük gazetelerin Anadolu'nun diğer ücra illerine de gitmesi bir yandan gazetelere büyük reklam gelirleri kazandırırken diğer yandan piyasaya entegre olması sonucunu ortaya çıkardı. Etkisini kaybeden yerel basın da küçüldü ve büyük basının kontrolü altına girdiler.²⁵³ Bu durum basının belli bir grubun etkisi altına girmesi sürecinde ilk adımlardan birisi olduğu söylenebilir.

Finansal açıdan bakıldığında 1950'li yıllardan sonra büyüyen basın sektörünü reklam gelirleri karşılayamaz duruma geldi. 1950-1960 dönemlerinde resmi ilanlardan gelen gelir aynı zamanda hükümete bağımlılığı da ortaya çıkarmıştır. 1980'lere doğru ise piyasada bulunan şirketlere ve tekellere bağımlılık başladı.²⁵⁴

Bardakçı'ya göre 27 Mayıs 1960 darbesi sonrası oluşan yeni siyasal havanın getirdiği özgürlükçü rüzgârda sol fikirlerin kendisini ifade etme olanağı bulduğunu vurgulamaktadır. “Sokak basını” olarak tanımlanan sol fikir dergi ve gazetelerinin yaratmış olduğu kitleyi belli bir ölçüde yönlendirebilme yeteneğine sahip olmuştu. Ancak aşırı sağcı kitle ile başlayan fikir mücadelesinin şiddet ortamına imkân

²⁵¹ <http://bianet.org/bianet/azinliklar/116904-6-7-eylulde-ne-oldu> , 16.09.2010

²⁵² Tempo Dergisi, 9-15 Haziran 1991, s.24-27

²⁵³ Tefvik Çavdar, A.g.e., s. 553

²⁵⁴ Tefvik Çavdar, A.g.e., s. 554

yaratması riskinden dolayı 12 Mart 1971’de süreç yeniden sol fikirlere kapalı bir düzenin oluşmasına neden oldu.²⁵⁵

27 Mayıs’ta gerçekleşen darbe sonucu cuntacı subaylarca oluşturulan Milli Birlik Komitesi’ne sunulan hükümet programında basına yaklaşım da yer almaktadır. Hükümet programında basınla ilgili şu görüşlere yer verilmiştir;

“Hür basın, kurulacak İkinci Cumhuriyetin başlıca mesnetlerinden biridir. Demokraside ileri merhalelere ulaşmış Garp âleminin basın hürriyeti anlayışı ve Basın kanunları, bizim anlayışımız ve kanunlarımız olacaktır. Radyo, halk hizmetinde, olan bitenden halkımızı günü gününe haberdar eden, onun kültür seviyesini yükselten ve bunların yanında, bir bir partinin veya "bir menfaat zümresinin değil, bütün Türk Milletinin malı olan, Türk Devletinin sesini duyuran bir müessese olacaktır.”²⁵⁶

Milli Birlik Komitesi’ne sunulan hükümet programında basının bağımsız ve hür olması hedeflendiği söylenebilir. Komite çalışmalarının basın tarafından takip edilmesi ve gerektiğinde çalışmalara katkı sunmaları için olanak sağlanması komitenin basına olan yaklaşımında hoşgörülü bir tutumun olduğunu ortaya koymaktadır. Komite üyesi Numan Esin’in basına çok taviz verilmesinin anlamsız olduğunu ileri sürmesi üzerine söz alan Ulaştırma Bakanı Sıtkı Ulay basından istifade edilmesi gerektiğini ve bazen Abidin Daver gibi ihtisas sahibi basın mensuplarının çalışmalara önemli katkı sunabileceğini belirterek Esin’in eleştirisine cevap vermiştir.²⁵⁷ 9 Kasım 1960’da görüşülen Basın Kanunu ile ilgili değişiklik çalışmalarında basının tepkisi komite üyelerince yoğun olarak dikkate alınmaktadır.²⁵⁸ Diğer yandan oluşturulacak olan Temsilciler Meclisi’ne siyasi parti temsilcilerinin yanı sıra üniversitelerden, meslek birliklerinden, sendikalardan ve basından üyelerin alınmasına karar verilmiştir. Basın’ın bu oluşuma dâhil

²⁵⁵ İlhan Bardakçı, A.g.e., s. 120

²⁵⁶ Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, İkinci Birleşim (11 Temmuz 1960), Cilt: 1, s.8

²⁵⁷ Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 23. Birleşim (13 Ekim 1960), Cilt:2, s.5

²⁵⁸ Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 34. Birleşim (9 Kasım 1960), Cilt:3, s.18-22

edilmesinde Milli Birlik Komitesi'nin çalışmalarına vermiş oldukları katkının etkisi olduğu ifade edilmektedir.²⁵⁹ Bu doğrultuda Basın kuruluşları arasından Temsilciler Meclisine 12 üyelik kontenjan ayrılmasına karar verilmiştir. Basına verilen kontenjan, temsil gücü açısından yargı ve üniversiteler ile Temsilciler Meclisi'nde aynı düzeyde temsil edilmeleri sonucunu ortaya çıkarmıştır.²⁶⁰ Milli Birlik Komitesi'nin Anayasa tasarısı çalışmalarında Vehbi Ersü'nün basını “dördüncü kuvvet”, orduyu ise “beşinci kuvvet”²⁶¹ olarak sınıflandırması dönemin Türkiye'sinde basının toplum üzerinde yaratmış olduğu etkiyi ortaya koymaktadır.

Gazetelerin sahip olduğu etki karşısında hükümetin kâğıt fiyatlarına zam yapması gibi bir kozu olmasına rağmen, basının yarattığı kamuoyu baskısı sayesinde hükümetin kâğıt fiyatlarını yine yarı yarıya düşürme zorunda kalması gibi durumlar da yaşanmıştır.²⁶²

1980 öncesine kadarki süreçte basın 1960 – 1971 dönemi haricinde devlet tarafından kontrol altında tutulduğunu görmekteyiz. Ancak gazeteler üzerinde kurulan denetimlerin siyasal süreçle alakalı olarak değişkenlik gösterdiğini söyleyebiliriz. Osmanlı devleti döneminde basın üzerindeki yasaklar hukuki temellere dayandırılmaya çalışılırken hükümetin veya padişahın aleyhine gelişecek yönelimlerin de engellenmesine çalışılmıştır. Kurtuluş Savaşı sürecinde ise vatanseverlik çizgisinde güçlü bir ittifakın oluştuğu ve hatta birbirlerinden güç aldıklarını söyleyebiliriz. Cumhuriyetin kuruluş yılları ile birlikte inşa edilmeye başlayan ulus-devlet politikasının ve modernleşme çabalarının başarılı olması için hilafet yanlısı basına karşı sert bir tutum izlenirken diğer yandan cumhuriyet değerlerini topluma benimsetmekle sorumlu olan gazetelere de destek verilmiştir.

Ancak küresel dengelerin değişmeye başladığı 1930'larda ve II. Dünya Savaşı yıllarında önemli gazetelerin milliyetçilik ve hatta ırkçılık dalgasına kapıldığını görmekteyiz. Bununla birlikte şeriat karşıtlığının yerini büyük oranda

²⁵⁹ Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 48. Birleşim (7 Aralık 1960), Cilt:3, s.4

²⁶⁰ Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 53. Birleşim (12 Aralık 1960), Cilt:4, s.37

²⁶¹ Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 87. Birleşim (17 Mayıs 1961), Cilt:6, s.29

²⁶² Cumhuriyet Senatosu Tutanağı, 3. Birleşim, Cilt:2, (7 Kasım 1974), s.80

komünizm karşıtlığı almaya başladığını söyleyebiliriz. Bu nedenle hükümetlerin aşırıcılığa karşı alınan tedbirler çerçevesinde gazetelerin yayınlarının durdurulması yetkisini ve basın kanunun kapsamını genişleterek önlem almaya çalıştığını görmekteyiz. II. Dünya Savaşı'nın sonunda çok partili sistemle birlikte basında da değişim süreci başladı. ABD etkisinin Türkiye'de yoğun hissedildiği ve bundan dolayı topluma Amerikan yaşam tarzının sevdinilmesi için liberal gazetelerin yoğun çaba harcadığını görmekteyiz. Bundan sonraki süreçte kapitalist sisteme entegre olmaya çalışan Türkiye'ye uygun bir basın sektörü gelişmeye başladı. Ancak burada basının hükümetten çok toplumu ulus-devlet politikasına uygun bir şekilde dönüştürmek için çaba sarf ettiğini söyleyebiliriz.

2.1.3 1980 Öncesinde Radyoculuk ve TRT'nin Rolü

Türkiye'de ilk radyo yayını 1927 yılında faaliyete geçti. Önce Ankara'da sonra da İstanbul'da yayın yapmaya başlayan ilk radyonun teknik alt yapısını Fransız bir şirket kurarken, yayın hakkı Telsiz, Telefon Türk AŞ'ye (TTTAŞ) verildi. Yayın kalitesindeki yetersizlik nedeniyle lisansı 1936'da feshedildi. 1933 yılında kararlaştırılan Ankara ve İstanbul merkezli iki radyo kanalı ise ancak 1949 yılında hayata geçirilebildi.²⁶³

Radyo yayıncılığının 1936'dan 1964'e kadar dönemini kapsayan süreçte sadece devlet tekelinden bahsedilebilmektedir.²⁶⁴ Özellikle II. Dünya Savaşı yıllarında dünya gelişmelerine olan ilginin artmasıyla radyo dinleyici kitlesinde de büyük artış olmuştur. Devlet tekelinde bulunan radyo, bürokratik mekanizmanın etkisi altında kalarak "hükümetin veya devletin ağzı" olarak nitelendirilmiştir.²⁶⁵

1964 yılında kurulan TRT (Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu), Anayasa'nın verdiği yetkiyle televizyonculukta da tekel durumundaydı. TRT'nin ilk

²⁶³ Hüseyin Aykol, *Haber Basınından İslamcı Medyaya*, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008, s.76.

²⁶⁴ Uygur Kocabaşoğlu, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna (TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri)* Ankara: AÜSBF Yayınları, 1980, s. 170

²⁶⁵ "Uygur Kocabaşoğlu, "Radyo", Türkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s.2732-2737" Akt. D. Beybin Kejanlıoğlu, *Türkiye'de Medyanın Dönüşümü*, Ankara: İmge Kitabevi, 2004, s. 171

televizyon yayını 1968’de faaliyete geçti. 1983’de kurulan Radyo Televizyon Yüksek Kurulu (RTYK) çok kanallı dönemin başladığı 1989’a kadar sadece TRT’yi denetleyen bir denetim kuruluşuydu. Dolayısıyla RTÜK, faaliyet alanı bakımından “TRT Denetleme Kurumu” olarak da nitelendirilmekteydi.²⁶⁶

1960’ta gerçekleşen askeri darbenin hemen arkasından oluşturulan 1961 Anayasasında ve 1963 yılında çıkartılan TRT Yasasıyla TRT, “özerk” bir kurum statüsüne getirildi. Ancak özerk yapıya sahip TRT, darbe sonrasında kurulan hükümetleri rahatsız etmekteydi. Süleyman Demirel liderliğindeki Adalet Partisi Hükümeti, TRT’nin özerkliğini kaldırdı. 12 Mart 1971 Darbesinin hemen ardından aynı yıl yapılan yasa değişikliğiyle TRT bu kez “tarafsız kurum” olarak tanımlandı.²⁶⁷ Ancak TRT’ye atfedilen tarafsızlık sıfatı, iktidar mücadeleleri ve gelişen siyasal koşullardan dolayı sürekli tartışma konusu olmuştur. Özellikle meclis genel kurul konuşmalarında AP il CHP arasında TRT hakkında şiddetli tartışmalar yürütülmüştür.

Cumhuriyet Halk Partisi’nin tekrar iktidara gelmesinden sonra 1974’te dönemin başbakanı Bülent Ecevit’in, TRT Genel Müdürlüğü’ne gazeteci kökenli İsmail Cem İpekçi’yi ataması AP tarafından çok sert eleştirilmekteydi. AP’den Ankara Milletvekili Yiğit Köker; İ. Cem İpekçi’yi kastederek “*Hazin olan cihazlardan biri de, aynı zatın Devletimiz için tehlikeli olduğu parlamentoda belirtilmiş olan «Türkiye kültürü» ifadesini ısrarla kullanmaya devam etmesi ve bunu TRT mikrofonlarıyla ekranlarından tekrar ettirmesidir,*” ifadelerini kullanmakta ve Kars’ta çocukların çıplak ayaklı görüntülerini kasıtlı olarak TRT’de yayınlamasından rahatsız olduğunu açıkça ifade etmiştir.²⁶⁸

Cumhuriyet Senatosu’nda Konsolide Devlet Bütçesi görüşmelerinde Adalet Partisi adına söz alan Kocaeli Milletvekili Lütfi Tokoğlu, TRT hakkında “*Türkiye Devletinin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü korumak için Devletin emrinde pek çok vasıta vardır, fakat hiç şüphe yok ki, bu vasıtaların en mühimlerinden biri de TRT’dir.*” İfadesini kullanmıştır. Ardından konuyu Ecevit’in başbakan olduğu iktidar

²⁶⁶ **Bülent Çaplı**, *Fili Tarif Etmek*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2008, s.11

²⁶⁷ **Hüseyin Aykol**, A.g.e., s.77

²⁶⁸ Cumhuriyet Senatosu Tutanağı, 23. Birleşim, Cilt:18, (28 Ocak 1975), s.579-580

partisi CHP'nin TRT üzerinde kurduğu tahakküme getirmiştir. Ecevit'in TRT'nin başına getirdiği İsmail Cem'in devlet memurluğu yapmamasını, yazdığı kitaptan yola çıkarak sol görüşlü olduğunu ve bu düşüncelere sahip kişilerin TRT gibi kurumlarda olmamaları gerektiğini savunmuştur. Bu koşullar altında TRT, CHP'nin propaganda aracı haline geldiğini, Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bütünlüğünü korumak görevinden alıkonulduğunu ileri sürmüştür.²⁶⁹ Adalet Partili milletvekili Tokoğlu'nun nasıl bir TRT sorusuna olası cevabının devlet siyasal düzenine hizmet eden bir kurum olacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle idealindeki TRT yöneticisinin sol görüşlü olmaması gerektiği sonucu çıkarılabilir.

CHP Grubu adına söz alan İstanbul Milletvekili Fikret Gündoğan, Tokoğlu'nun konuşmasına cevap olarak şu açıklamayı yapmıştır;

“Sizin için TRT'nin ancak ve yalnız bir tek vazifesi ve anlamı vardır: Eğer 1950' den 1960'a kadar tamamen kendi keyfinize, kendi amalinize, bütün çıkar hesaplarınıza, milleti bezdirecek, bunalımlara itecek kadar yandaş bir radyo gibi kullandığınız takdirdedir ki, siz ancak TRT'den şikâyet etmezsiniz, memnun olursunuz. Çünkü sizin şikâyet ettiğiniz TRT, yalan söyleyen, gerçekleri gizleyen, yalın ayakları, çıplakları, açları, sefilleri, sürünenleri, yolsuzları her şeyi göstermeyip, yalnız sizin borazanınızı öttüren bir partizan borazanı haline geldiği zaman, siz bu TRT'den memnun olursunuz. Gerisi, Allah selâmet versin, kimse sizin yanınızda tutunamaz ve ne gariptir ki, sizin beğenmediğiniz bugünkü TRT İdaresini halk içtenlikle beğeniyor ve tutuyor. Siz aslında TRT'yi değil, halkın o yayınlardan esinlenerek gerçekleri anlamasından ve size, seneler boyunca onlara çektirdiğiniz ıstıraplardan ve onun size vereceği cezalardan korktuğunuz için TRT'den şikâyet ediyorsunuz.”²⁷⁰

CHP ile AP arasında bir mücadele alanına dönüşen TRT'nin iktidar olmak veya iktidarı korumak açısından siyasiler için stratejik bir kurum olduğu

²⁶⁹ Cumhuriyet Senatosu Tutanağı, 26. Birleşim, Cilt:19, (5 Şubat 1975), s.42

²⁷⁰ Cumhuriyet Senatosu Tutanağı, 26. Birleşim, Cilt:19, (5 Şubat 1975), s.54

anlaşılmaktadır. CHP ile AP arasındaki TRT tartışması, Kenan Evren'in 12 Eylül 1980'de TRT'den yaptığı yönetime el koyma konuşmasına kadar sürmüştür.

2.1.4 1980-1990 Döneminden Çok Kanallı Medya Sürecine Geçiş

12 Eylül 1980'de gerçekleşen darbe sonrasında gazetelerin, dergilerin, radyoların ve televizyonların aynı yayın gruplarına dâhil olmalarından dolayı gazete ve televizyon kuruluşlarının ayrı ayrı değerlendirilmesinin yanı sıra medya grupları seviyesinde bir bütün olarak değerlendirilmeleri gerekmektedir. Bundan dolayı benzer yayın politikaları ve aynı yönetimlere bağlı yayın kuruluşlarını anma yerine bağlı oldukları medya grubunu ifade etmek daha pratik olacaktır.

Darbenin hemen ardından basında çıkan manşetlerden en göze çarpanı Geleceğin medya devini Doğan Yayın Grubu adı altında kuracak olan Aydın Doğan'ın sahibi olduğu Milliyet Gazetesi'ne aittir. 14 Eylülde Milliyet'in ilk sayfasından yayımlanan "12 Eylül'ün Başarısı Şarttır" başlıklı başyazıda vatansever herkesin yeni yönetimin amaçlarına başarı ile ulaşmasına yardımcı olması gerektiği, TSK'nin müdahale etme koşullarının ortadan kalkması, 12 Eylül'ün başarıya ulaşmasına yani Türk Demokrasisi'nin hayat bulmasını sağlayacaktır. Denilerek Milliyet, TSK'nin gerçekleştirmiş olduğu darbenin başarılı olması halinde demokrasinin de başarılı olacağını savunmuştur.²⁷¹

Cumhuriyet Gazetesi'nde Uğur Mumcu'nun kaleme aldığı makalede Silahlı Kuvvetlerin istikrarsızlaştırılan siyasal bir ortamdan dolayı emir-komuta zinciri içinde yönetime el koyulmasını yağmurun yağması kadar doğal bir olay olarak nitelmiştir. Ordunun darbeyi kalıcı bir yönetim kurmak için gerçekleştirmediğini, bunun da büyük bir güvence olduğunu savunmaktaydı.²⁷²

Tercüman Gazetesi "Allah Yardımcıları Olsun" başlıklı başyazıda müdahalenin amacının Türk demokrasisine nitelik kazandırmak olduğu

²⁷¹ Milliyet Gazetesi (14 Eylül 1980), s.1

²⁷² Uğur Mumcu, "Neye Yarar...", Cumhuriyet Gazetesi (14 Eylül 1980), s.3

savunuluyordu.²⁷³ Hürriyet ise yayımladığı “Bugün Yeni Bir Gündür” başlıklı yazısında anarşi ve terörün 12 Eylül müdahalesi ile sona erdiği, TSK’nin rejimin güvencesi olduğu belirtilmiştir. Makalenin son kısmına “Ne mutlu Türküm diyene... Haydi, işbaşına” ifadeleri eklenerek TSK’nin propaganda çalışmalarına katkıda bulunmuştur.²⁷⁴ Diğer sol gazete ve dergiler darbenin ardından yayın yapma imkânı bulamadan kapatıldılar ve çalışanları cezaevlerine gönderildi.²⁷⁵

12 Eylül Darbesi ile başlayan yeni siyasal süreçte medya alanında ilk değişiklik TRT’de gerçekleşmiştir. Ocak 1981’de Emekli Tümgeneral Macit Akman general ve albaylardan oluşan bir ekiple TRT’yi yaklaşık 3 yıl yönetmiştir.²⁷⁶

Devlet kademeleri içinde köklenen sağcı dalga, oluşturmakta olduğu hegemonyada basına da önemli roller atfedilmiştir. Devletin ve toplumun yeniden yapılandırılması için üniversiteler, sendikalar, yargı, din ve kültür kurumları gibi basın da bu yapılanma sürecine dâhil edilmiştir.²⁷⁷

12 Eylül darbesinin amaçlarından biri olarak gösterilen “milli birlik ve beraberliğin sağlanması”, medyada da “milli fikirlerin basın ve yayıncılıktaki egemenliği” şeklinde hayat bulmuştur. Böylece devletin resmi ideolojisinin dışında herhangi bir yayın politikasının varlığı hukuken de engellenmeye çalışılmıştır. Her ne kadar bu engellerin kaldırılması için bireysel veya kurumsal düzeylerde girişimlerde bulunulmuşsa da etkisi fazla olmamıştır. Yoğun bürokratik incelemelerden geçebilen tek tük siyasi içerikli program TRT’de yayınlanmak için onay alabilmiştir. Bunlardan birisi Mehmet Ali Birand’ın sunduğu ve ayda bir kere yayınlanan 32. Gün adlı haber programıydı. Bu programın yayınlanması da dönemin başbakanı Turgut Özal’ın girişimlerinin sonucuydu.²⁷⁸

Radio ise TRT-1, TRT-2, TRT-3 olmak üzere üç kanaldan yayın yapmaktaydı. Ana postanın ulaşamadığı yerlerde ise il radyoları hizmet vermekteydi. Yayınlarda öncelik anarşi ve teröre karşı devletten yana tutum sergileyen

²⁷³ Tercüman Gazetesi (14 Eylül 1980), s.1

²⁷⁴ Hürriyet Gazetesi (14 Eylül 1980), s.1

²⁷⁵ **Oral Çalışlar**, A.g.e., s. 11

²⁷⁶ Beybin Kejanlıoğlu, A.g.e., s. 212

²⁷⁷ **Gülseren Adaklı**, A.g.e., s. 146

²⁷⁸ **Erol Mutlu**, *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2005, s.386

programların sunulmasıydı. Ayrıca %30 oranında yabancı programların da yayınlanması öngörülmekteydi.²⁷⁹

12 Eylül döneminde TRT gibi devlet kuruluşu olmayan yazılı basına karşı daha katı bir tutum izlendiği söylenebilir. Darbenin ilk günü Aydınlık, Demokrat ve Hergün gazeteleri kapatıldı. 1984 yılının sonuna kadar Güneş, Tan, Bulvar ve Posta gazeteleri yayın hayatına başladı. Hürriyet, Günaydın, Tercüman, Cumhuriyet, Güneş ve Milliyet gibi yüksek tirajlı gazetelerin genel yayın müdürleri ya hapis cezalarından dolayı ya yayın sahiplerinin gazetelerin politik çizgisini kaydırması sonucu ya da ekonomik nedenlerden dolayı değişti. Toplamda 500.000 tiraj kaybı yaşandı. Ünlü köşe yazarlarının yüksek ücretlerle bir gazeteden bir başka gazeteye transfer edilme furyası başladı. Holdingler gazetelere yatırım yaparak medya sektörünü oluşturmaya ve diğer finansal sektörlerle entegre etmeye başladılar.²⁸⁰ Diğer yandan 1980-1984 yılları arasında 927 yayın yasaklandı, yazı işleri müdürlerine 184 yıldan fazla hapis cezası verildi.²⁸¹

1982 Anayasası ile Türk Ceza Kanunu'nun düşünce ve örgütlenme özgürlüğünü kısıtlayan 141. ve 142. maddesi nedeniyle cezaevlerine giren çok sayıda vatandaş bulunmaktaydı. Gazetecilikten gelenler de bu maddelerden yargılanmaktaydı.²⁸² Gazeteler ise cuntayı eleştiren en küçük ifadeler yüzünden kapatılmaktaydı. Nadir Nadi'nin "Tuhafların Tasarı" başlıklı makalesinden dolayı Cumhuriyet Gazetesi 24 Ocak – 18 Şubat tarihleri arasında yayın yasağı almıştır. Hürriyet ise TKP Genel Sekreteri İsmail Bilen'in ölüm ilanını basması gerekçesiyle 30 Kasım 1983'te bir günlüğüne kapatılmıştır. Bu tür baskılar gazetelerin siyasi haberlerden çok adli ve magazin haberlerini yayınlamasına neden olmuştur.²⁸³

1983'te Turgut Özal'ın lideri olduğu ANAP Hükümeti TBMM'de bakanlar kurulu programında basının hür demokratik zeminde faaliyet göstermesi gerektiğine değinilerek radyo, televizyon ve diğer basın ve yayın araçlarının tarafsızlık ilkesine bağlı kalmalarının esas alındığı belirtilmektedir. Milli kültürün tanıtılmasında basın

²⁷⁹ Beybin Kejanhoğlu, A.g.e., s.214

²⁸⁰ Oral Çalışlar, A.g.e., s.27

²⁸¹ Basın 80-84, Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği yayını, 1984, s.198

²⁸² Oral Çalışlar, A.g.e., s.11

²⁸³ Gülseren Adaklı, A.g.e., s.146

sorumlulukları olduğu ve bu doğrultuda Anadolu basınının desteklenmesi gerektiği de vurgulanmıştır. Halk eğitiminin devamını sağlamak için okul dışı eğitim ve kültür faaliyetlerinin geliştirilmesinde televizyondan yararlanılması gerektiği eklenmiştir.²⁸⁴

Halkçı Parti'den Antalya Milletvekili Aydın Güven Gürkan, TBMM kürsüsünden yaptığı konuşmasında TRT'nin 1982 Anayasa'sına göre laik ve demokratik ilkeleri yaymakla yükümlü olduğunu hatırlatarak “tarafsız kurum” statüsündeki TRT'nin hükümet tarafından art niyetli kullanılmaması gerektiğini belirtmiştir. Yazılı basının ise finansal güçlerle kurmuş olduğu ilişkiden dolayı holdinglerin ekonomi-politikasına göre yayın yaptıklarını ifade etmiştir. Holdinglerin de hükümetle olan ilişkisinden dolayı basının hükümet yararına haberler yaptığını ileri sürerken, muhalefet partilerinin basında daha az yer aldığını belirtmiştir.²⁸⁵

Diğer yandan Birleşik Krallık'taki BBC esaslarından esinlenilerek 2954 sayılı yasanın 19. maddesince hazırlanan “İcraatın İçinden” adlı TRT programının 31 Ocak 1984'te yayınlanmasıyla mecliste muhalefet partileri tarafından hükümet aleyhine yasa teklifleri sunulmaya başlanmıştır. Bunun başlıca gerekçesi, hükümetin icraatlarını 30 dakika boyunca TRT'den kendi istediği şekilde ifade edebilmesine karşılık muhalefet partilerinin cevap hakkını kullanamamasıydı. Bu durum iktidardaki partiye önemli bir propaganda avantajı sağlamaktaydı.²⁸⁶

TRT'nin tartışma konusu olan “İcraat'ın İçinden” adlı haksız siyasi rekabet programının yanı sıra “kurum dışı yapım” kavramı da ilk kez M Ali Birand'ın sunduğu “32. Gün” adlı programla başladı. Özel yapımların artmasıyla TRT'nin yayınlarında kalite artmaya başladı. Hatta TRT'de çalışan birçok kişi istifa ederek kendi yapım şirketlerini kurdu veya yapım şirketlerinde yüksek maaşlarla çalışmaya başladı ve TRT için özel programlar hazırlamaya başladılar. Alemdar ve Kaya'ya göre bu süreç “bir tür “özelleştirme” olarak nitelenebilir.”²⁸⁷

²⁸⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 10. Birleşim, Cilt:1, (19 Aralık 1983), s.79

²⁸⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 53. Birleşim, Cilt:3, (17 Nisan 1984), s.296

²⁸⁶ Erol Mutlu, A.g.e., s.388

²⁸⁷ Korkmaz Alemdar ve Raşit Kaya, *Radyo-Televizyonda Yeni Düzen: Dünya Deneyi ve Türkiye'deki Arayışlar*, Ankara: TOBB Yayınları, 1993, s.54

Aydın Güven Gürkan'ın eleştirdiği medya-işadamlı ilişkileri hakkında görüşlerini doğrulayan gelişmeler Aydın Doğan'ın 1979'da Milliyet Gazetesi'ni satın almasıyla başlamıştı. 1982'de işadamları Ömer Çavuşoğlu ve Ahmet Kozanoğlu'nun Güneş Gazetesi ile medya sektörüne girmeleri sonraki önemli adım oldu. Daha sonra Güneş Gazetesi yine işadamları Mehmet Ali Yılmaz ve Asil Nadir tarafından satın alındı. Asil Nadir, 5 Temmuz 1988'de Günaydın, Tan, Ekonomik Bülten, Ulus, Kocaeli, Sakarya, Ekspres ve Yeni Meram gazetelerini bünyesinde toplayan Veb Ofset Grubu'nu oluşturdu. 1991 yılında Sabah Gazetesi'nin %10 hissesi 9 milyon dolar karşılığında Mehmet Emin Karamehmet'in sahibi olduğu Çukurova Grubu'na satıldı. 1990'da İngiliz Basın Kralı Robert Maxwell de Hürriyet'in %49'luk hissesini satın aldı ancak satış gerçekleşmedi. 1993'te İktisat Bankası'nın sahibi Erol Aksoy, 17 milyon dolar karşılığında Hürriyet'in %25'lik hissesine sahip oldu. Gazetelerin belirli ellerde toplanmaya başlaması ile basında tekelleşme konusu kamuoyunda ve siyasetçiler arasında öncelikli tartışma konularından birisi haline geldi. Doğan Grubu'nun Milliyet'in yanında Hürriyet Gazetesi'ni de satın almasıyla tekelleşme kuşkusu daha da artmaktaydı.²⁸⁸ Medya sektörüne işadamlarının hâkim olmasıyla birlikte politikacılar ile medya arasındaki ilişkinin aynı zamanda politikacı-sermaye ilişkisi olarak da tanımlanmasının imkânını ortaya çıkarmaktadır.

Hür Parti'den Afyon Milletvekili Mustafa Şükrü Yüzbaşıoğlu, 12 Eylül sürecinde basın suçundan mahkûm olan gazeteciler için basın özgürlüğü ve affı konusunda TBMM'de söz alarak basının Kurtuluş Savaşı'ndan bu yana ülkenin yararına hizmet verdiğini ifade etmiştir. Cumhuriyet devrimlerinin yerleşmesinde basının önemli rolü olduğunu hatırlatarak tutuklu bulunan basın mensuplarının serbest bırakılmalarının ülke yararına olacağını vurgulamıştır. Türkiye'deki cezaevlerinde düşünce suçlularının, basın mensuplarının varlığı, dünya kamuoyunda Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğunu tartışılır kıldığını da sözlerine ekleyerek Meclisten gazetecileri kapsayan bir af kanunu için destek istemiştir.²⁸⁹ Bu destek ancak 1991 yılında 141., 142. ve 163. maddelerin kaldırılmasıyla gerçekleşti.²⁹⁰

²⁸⁸ **Mehmet Sağnak**, *Medya-Politik 1983-1993 Yılları Arasında Medya-Politikacı ilişkileri*, İstanbul: Eti Kitapları, 1996, s.56

²⁸⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 58. Birleşim, Cilt:3, (26 Nisan 1984), s.444

²⁹⁰ **Alpay Kabacalı**, A.g.e., s. 339

Basının kâr odaklı kuruluşlar haline gelmesiyle birlikte tirajların düşmemesi için popülist yayınlara ağırlık verilmeye başlanarak, içerikleri zayıf gazeteler yaratılmıştır.²⁹¹ Gazetelerdeki yayın kalitesinin düşmesi ve müstehcenlik içeren yayınların artması başta muhafazakâr siyasetçiler olmak üzere birçok kesim tarafından tartışma konusu haline gelmekteydi. ANAP’tan Bingöl Milletvekili Hakkı Artukarslan’ın yapmış olduğu TBMM genel kurul konuşmasında Türkiye’de çıkan yayınların Türk aile yapısına zarar verdiğini, mili, manevi ve kültürel değerlere ters gelen yayınların daha sıkı denetlenmesi gerektiğini savunmuştur. “Türküm ve Müslüman’ım” diyen her politikacının ve her basın mensubunun konuya hassasiyetle yaklaşması gerektiğini belirterek²⁹² var olan yayınların Türk kimliğine ve Türk aile yapısına karşı tehdit olduğunu savunmaktadır. Bununla birlikte basının politika konularında düzeysiz olduğu eleştirileri de mecliste dile getirilmekteydi.²⁹³ Görüldüğü üzere siyasi temsilcilerden dönük eleştiriler daha çok basının nasıl bir yaklaşımla yayın yapması gerektiği üzerinde yoğunlaşmaktaydı.

Dönemin başbakanı Turgut Özal’ın da basına karşı mesafeli bir tavrı vardı. Yönetimde olduğu süre içinden 1988 yılına kadar gazete kâğıdına yapmış olduğu 19 zam, basın ile olan ilişkileri germekteydi. Özal döneminde gazete kâğıdının tonu 10.750’den 859.000 liraya çıkmıştır. Bu duruma tepki gösteren Gazete Sahipleri Sendikası, 17 Nisan 1988’de çıkan tüm gazetelerin ilk sayfalarından Özal Hükümeti’nin yaptığı kâğıt zammına karşılık gazete fiyatlarını 50 lira arttırdıklarını ilan etmekteydi. Özal, bu tutuma karşılık olarak ertesi gün yani 18 Nisan 1988’de %35’lik yeni bir zam açıklamıştır.²⁹⁴ Özal’la başlayan mesafeli ama kontrol altında tutmayı amaç edinen medya ile ilişkiler yaklaşımı sonraki siyasetçiler için de bir model oldu. İktidara gelmek için uygulana taktiklerde medya önemli bir rol

²⁹¹ Nurullah Aydın, A.g.e., s. 226

²⁹² TBMM Tutanak Dergisi, 71. Birleşim, Cilt:4, (29 Mayıs 1984), s. 68

²⁹³ Milliyetçi Demokrasi Partisi’nin Bitlis Milletvekili Kâmrân İnan da basının dış politikaya olan ilgisizliğini eleştirmektedir. Gerek yaşanan Irak-İran Savaşı’ndan gerek Avrupa ve Ortadoğu ile yürütölmeye çalışılan ilişkilerden kamuoyunun bihaber olduğunu vurgulamıştır. Dış basında ise Türkiye hakkında yapılan haberlerin, kendi görüşlerinin yanı sıra Türkiye’deki gazetelerin çizmiş olduğu Türkiye profilinden de farklı olduğunu savunmaktadır. Bkz.TBMM Tutanak Dergisi, 77. Birleşim, Cilt:4, (12 Haziran 1984), s. 285

²⁹⁴ Gülseren Adaklı, A.g.e., s. 148-149

oynamaktaydı.²⁹⁵

1987'den itibaren başlayan Türkiye'nin Bulgaristan ile yaşadığı göçmen sorununda Türk Kamuoyu'nu konuya duyarlı hale getirtmek için TRT'nin Genel Müdürü Tunca Toskay'ın girişimiyle “Yeniden Doğmak” adlı dizi film çektirildi. Aynı yıl TRT'de yayımlanmaya başlanan dizide Bulgaristan'da yaşayan Türklerin gördüğü Bulgar baskısı konu edilmekteydi. Bu dizi ile Türk kamuoyunda Bulgaristan Türkleri konusunda hassasiyet oluşması sağlanarak, hükümetin dış politikada destek görmesi sağlandı. Bulgaristan hükümetinin Türkiye ile uzlaşma yoluna gitmesi sonrasında dizi, Dışişleri Bakanlığı'nın talebi üzerine yayından kaldırıldı²⁹⁶

12 Eylül Darbesi sonrasında bastırılmış ve devlet kontrolü altına alınmış bir basının finansal açıdan ayakta kalmak için iş dünyası ile entegre olduğu görülmektedir. Hükümetin ve muhalefetin basına verdiği önem daha çok siyasette polemiklere ortam hazırlamayan, milli kimliği temsil edebilecek yayın yapılması temelinde geliştiği görülmektedir.

2.2 Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'de Liberalleşme ve Medyanın Gelişimi

Dünya genelinde değerlendirildiğinde sadece birkaç sektör medya sektörü kadar hızlı bir şekilde neoliberal ideolojinin temellerini kavrayabilmiştir.²⁹⁷ Türkiye'de ise, neoliberal ekonomi-politikalarının geliştirilmesinde en önemli etken, dışa açılma modeliyle Turgut Özal iktidarı olmuştur. Batı'da gerçekleşen ekonomik sistem gibi Türkiye'de de devletin küçülmesi, sektörlerden çekilmesi ve özel girişimlerin desteklenip güçlendirilmesi için çaba sarf edilmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak bireyci ve tüketici bir toplum modelinin yaratılması amaçlanmıştır.²⁹⁸ Türkiye medyası da neoliberal gelişime uygun olarak şekillenmeye başlamıştır.

²⁹⁵ Vedat Demir, A.g.e., s.202

²⁹⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 14. Birleşim, Cilt:1, (27 Ocak 1988), s. 660

²⁹⁷ Robert McChesney, *Medya Sorunu*, İstanbul: Kalkedon, Çev. Çiğdem Çıdamlı, Emel Coşkun ve Erdoğan Usta, 2006, s.55

²⁹⁸ Cem Pekman, “Çokuluslu Reklamcılık, Uluslar arası Düzenlemeler ve Ulusal Uygulamalar: Kuralları Kim İster?”, *Medya Politikaları*, der. Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk ve Gülseren Adaklı, Ankara: İmge Kitabevi, 2001, s.214

Turgut Özal, ABD gezisindeyken gazetecilere verdiği demeçte, dış memleketlerden kanal kiralayanların Türkiye'ye yayın yapabileceğini belirtmesi üzerine Uzan Ailesi, sahip oldukları Rumeli Holding aracılığıyla vergi cenneti olan Liechtenstein Prensliği'nin başkenti Vaduz'da kurdukları Magic Box Incorporated şirketi üzerinden 7 Şubat 1990'da Federal Almanya'dan yayın yapmak için Eutelsat uydusundan iki kanal kiralamıştır. Dış bağlantılarını tamamlayan Uzan Ailesi, Türkiye'de de gerekli kişilerden izinlerini almıştır. Bunların başında tabii ki Turgut Özal ve Akbulut Hükümeti geliyordu. Nitekim Cumhurbaşkanı'nın oğlu Ahmet Özal'da 19 Aralık 1990'da şirkete resmen ortak olmuştur.²⁹⁹ Hukuki açıdan Star 1'in yayına geçmesi olanaksızken, Özal'ın etkisi bu sorunu ortadan kaldırmıştır.³⁰⁰

TRT ve Star1, DYP'nin iktidar olmasıyla bu partinin etki alanına girmişlerdir. Türkiye'nin ilk özel kanalı olan STAR 1'de Ahmet Özal ile Uzanlar arasında ilk çekişmeler bu dönemde başladı. Bu ilk çekişmenin nedeni gümrük komisyoncusu Turgay Aksoylu'nun 20 milyar liralık senetle Magic Box'a haciz koydurma girişimiyle açığa çıkmıştı. Şirket hesaplarında bu miktarda bir ticari işlem yapılmadığı halde bu senedin ne karşılığında imzalandığı açıklığa kavuşmamaktaydı. Senet üzerinde Ahmet Özal'ın ve kimliği henüz saptanamamış bir kişinin imzası ve şirketin kaşesinin olması ne tür bir ilişki ağının olduğunun ipuçlarını veriyordu. Ahmet Özal'ın Star1'deki payının %1 olarak görünmesine rağmen %50 ortaklık gerektiren işlemlerde bulunabilmesi oldukça dikkat çekici bir durumdu.³⁰¹

Kısacası hükümetin liberalleşmeye paralel olarak özel girişimlerden oluşan çok kanallı bir televizyonculuk sürecinin başlaması için adımlar atılmaktaydı. Ancak uygulamaya konulan yöntem, şeffaf ve hukuka uygun görülmemektedir.

²⁹⁹ Beybin Kejanhoğlu, A.g.e., s.352

³⁰⁰ Gülseren Adaklı, A.g.e., s.180

³⁰¹ Beybin Kejanhoğlu, A.g.e., s. 350

2.2.1 Özel Televizyonculuk Döneminde Medya-Sermaye-Siyaset İlişkisi

a. Sermayenin Güçlenişi ve Medyaya Yansımaları

1990 sonrasında medyanın finansal açıdan güçlenmesi, siyaset ile olan ilişkileri de yoğunlaştırmıştır. Medya sahipleri, yayın organlarını bir “silah” gibi kullanarak siyasi iktidarla ve diğer siyasi kurumlarla ilişkilenererek kendi çıkarlarını gözetmeye çalışmışlardır. Özellikle özelleştirmelerde ve banka satın almalarında sermaye destekli medyanın, siyaset ile olan ilişkisinde önemli bir rol üstlenmiştir.³⁰²

Sermaye çevrelerini çıkarlarının zarar görmesi halinde kontrol ettikleri gazetelerin manşetleri ve televizyon yayınları farklılaşmaktadır. Örneğin DYP-RP iktidarı döneminde bedelsiz oto ithaline imkân tanıyan kararname sonrasında Tofaş Otomotiv ortaklarından Doğan Grubu, Doğan Yayın Grubu aracılığıyla 24 Aralık 1995 seçimlerinin hemen ardından DYP lideri Tansu Çiller aleyhine muhalif haberciliğe ağırlık vermiştir.³⁰³

1 Mart 1992’de yayın hayatına başlayan Show TV, %50’den fazla hisseye sahip bankacı Erol Aksoy, %20’şer hisselerine sahip Hürriyet ve Sabah grupları ile Grundig, Profilo Holding ve Ahmet Erteğün arasında paylaşılmıştı.³⁰⁴ Show TV, kısa haberleri, “kırmızı noktalı” filmleri ve Hollywood dizileri ve filmleri ile Amerika’dan kopyalanan yarışma ve “talk show”larıyla tam bir kültür yozlaştırma aracı görevi görmekteydi. Sanayici, Bursa milletvekili ve Devlet Bakanı Cavit Çağlar’ın 1 Aralık 1992’de Flash TV’nin kuruluşunda önemli etkisi bulunmaktadır. Bu kanal daha çok yerli yapımlara ve haber programlarına ağırlık vermiştir. Ancak hiçbir zaman fazla ilgi gören ve izlenen bir kanal olamamıştır. 1992’de yayın hayatına başlayan 3. televizyon yine sanayici Kadir Has’a ait olan HBB (Has Bilgi Birikim) olmuştur. Klasikleşmiş eski Hollywood filmleri, Amerikan futbolu maçları ve camiden hutbe yayınlarıyla dikkat çekmiştir. Ancak bu kanalın ömrü de fazla

³⁰² Atilla Özsever, A.g.e, s. 121

³⁰³ Vedat Demir, A.g.e., s.206

³⁰⁴ Gülseren Adaklı, A.g.e., s.235

uzun olamamıştır.³⁰⁵

Türkiye’de yaşanan 2001 krizi nedeniyle oluşan yeni ekonomik düzlemde yaşanan rekabet, medya sahibi olan finans çevrelerinin medyayı kullanarak birbirlerine karşı üstünlük elde etme gayretlerine sahne olmuştur. Doğan Grubu ile Bilgin-Ciner, Çukurova ve Uzan gruplarından oluşan Anti-Doğan Grubu’nun arasında yaşanan cepheleşme, medya üzerinden açıkça kamuoyuna yansımıştır.³⁰⁶

Doğan Medya Grubu’nun Doğan ailesine ait diğer finansal alanlarla ilgili yaptığı veya atladığı haberler de medya-sermaye ilişkisini daha iyi açıklamaktadır. Özellikle 3 Mart 2000’de Petrol Ofisi’nin %51 hissesini satın alarak yönetimi ele geçirmesini haber yapan Doğan Medya Grubu, daha sonra 1200 işçinin çıkarılmasını ve sonrasında başlayan grevi haber yapmayınca başta rakip medya kurumları olmak üzere birçok yerden eleştiriler gelmeye başladı.³⁰⁷ Bir başka örnek ise Refah Partisi döneminde gerçekleşen “kayıp trilyon” davasının Refah Partisi yanlısı medya tarafından haber yapılmamasıdır.

Diğer yandan uluslararası sermayenin parçası olan çok uluslu medya tekellerinin Türkiye’de yoğun faaliyetler içinde olmamasına rağmen ulusal medyaya sahip olan yerli sermayenin, yabancı sermaye ile olan yoğun ilişkisi nedeniyle medya mülkiyeti konusunda yabancı ve yerli sermaye farkı büyük oranda kalkmıştır.³⁰⁸ Bir başka deyişle Türkiye’deki medyanın finansal anlamda küreselleşme sürecine paralel olarak geliştiği ileri sürülebilir.

Medyanın 1990’larla birlikte Türkiye’de sermaye ile iç içe geçmiş olan yapısı, siyasal aktörlerin medyayı daha fazla ciddiye almasına ve kontrol altında tutmaya daha fazla çabalamasına neden olmaktadır. Bu nedenle medya ile iktidar arasındaki ilişkinin daha yoğun olduğu ve siyasiler açısından öncelikli bir konu haline geldiği söylenebilir.

³⁰⁵ **Gülseren Adaklı**, A.g.e., s.235

³⁰⁶ **Atilla Özsever**, A.g.e, s. 122

³⁰⁷ **Atilla Özsever**, A.g.e, s. 147

³⁰⁸ **Selda Bulut**, A.g.e., s.109

b. Medya – Siyaset İlişkisi Temelinde Devlet Kontrolcülüğü

Medya kuruluşlarını denetleyen Radyo Televizyon Yüksek Kurulu, 11 Kasım 1983'te 2954 sayılı yeni radyo ve televizyon yasası ile faaliyete geçmiştir. Bu yasanın en önemli maddesi, Radyo Televizyon Yüksek Kurulu'nun kurulmasına dair 4-a. maddesidir. Bu kurulun amacı polis ve meteoroloji radyo yayınları dâhil olmak üzere yurt içinde yapılacak olan radyo ve televizyon yayınlarının milli siyasete uygunluğunun denetlenmesiydi. Bu maddenin diğer fıkralarında ise “Devletin milli güvenlik siyasetinin ve ekonomik menfaatlerinin gereklerine uymak” ve “karamsarlık, umutsuzluk, kargaşa, dehşet, saldırganlık gibi olumsuz duygular uyandırma amacına yönelik yayınlar yapmamak” gibi detaylı “yayın esasları” açıklanmıştır. Bu yasa, 6 Kasım 1983 seçimlerinden sonra çıkarılan “son an” yasalarından biridir. Bu yasa 19. , 20. ve 21. maddeleri ile TRT'nin tarafsızlık ilkesini ortadan kaldırmıştır.³⁰⁹

1984-1988 yılları arasında TRT Genel Müdürü olan Tunca Toskay, görev yaptığı dönem içinde, “tarafı”, “hükümet yanlısı”, “partizan yayınlar” , “ülkücü kadrolaşma hareketi” ve daha sonra aklanan yolsuzluklarla anılmaktadır. Hatta 200 civarında Türkçe sözcük (devrim, özgürlük, etkinlik, söylev, ulus, doğa, vs...) yasaklanmış ve bazı sanatçılara ekrana çıkma yasağı uygulanmıştır. Kısacası, ifade özgürlüğü açısından TRT yayınları eskisinden pek de farklı olmamıştır. Başta Basın Kanunu ve Türk Ceza Kanunu olmak üzere, basın özgürlüğünü kısıtlayan hükümleri içeren yasalarda hiçbir değişiklik yapılmamıştır. Kitap, gazete, dergiler ile yazar, çevirmen ve gazeteciler açısından yargılamalar, toplatmalar, imha kararları ve mali baskılarla dolu bir dönem geçmiştir.³¹⁰

SHP İstanbul Milletvekili Aytekin Kotil de TBMM Genel Kurul konuşmasında ANAP iktidarının basına ekonomik engeller getirmekle birlikte 12 Eylül sınırlamalarına yeni sınırlamalar eklediğini ifade etmiştir. ANAP'ın TRT'yi dilediği gibi kullanmasının, “İcraatın İçinden” gibi ANAP iktidarının propagandasını yapmasının tarafsızlık ilkesine ters olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan, basının ise

³⁰⁹ Beybin Kejanhoğlu, A.g.e., s.218

³¹⁰ Beybin Kejanhoğlu, A.g.e., s.247

ANAP yanlısı yayın çizgisi izlemeleri yönünde baskı yapmakta olduğunu vurgulamıştır.³¹¹

TRT tarafından hazırlanan birçok program ve belgeselde ilginç yasaklardan dolayı Meclis gündemine taşınmıştır. Bunlardan en çarpıcı olanı Kıbrıs Harekâtı Belgeseli'nde Ecevit'ten hiç bahsedilmemiş olmasıydı. Bununla ilgili bir soru önergesini yanıtlayan M. Yılmaz, Ecevit'in siyasi yasaklı olduğunu ve sıkıyönetimin yarattığı aşırı hassasiyetin buna neden olduğunu açıklamıştır.³¹²

1994 başlarında İçişleri Bakanlığı'nın hazırladığı “ideolojik amaçlı” radyo ve televizyonlar hakkındaki raporda Türkiye’de yerel düzeyde ve ülke çapında yayın yapan 96 radyo ile 30 televizyon kanalının “ideolojik amaçla” kurulduğu belirtilmektedir. Daha çok Orta ve Doğu Anadolu’da faaliyet gösteren bu yayınlardan 45 radyo ile 19 televizyonun “şeriatçı” çizgide oldukları ileri sürülmüştür. Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da yayın yapan 14 radyo ve 5 televizyonun “Kürtçü” yayın yapmakta olduklarına yer verilmiştir. “Aşırı solcu” yayınların Batı Anadolu’da yoğun olduklarını ve bunlardan 11’inin Dev-Sol’a yakın 31 radyo ve 4 televizyondan yapıldığı belirtilmektedir. “Ülkücülerin” ise 6 radyo ve 2 televizyon kanalları olduğu belirtilmiştir.³¹³ İçişleri Bakanlığı'nın, yayın kuruluşlarını ideolojik açıdan kategorize ederek takip etmiş olması da devlet kontrolcülüğünün bir başka yansıması olarak görülebilir.

Dış politika habercilerinin ve editörlerinin bir kısmı, Türkiye dış politikasında ulusal çıkarların korunmasında medyanın yayın politikalarının, devlet politikaları ile örtüşmekte olduğunu ifade etmişlerdir. Diğer grup ise medyanın kendine ait öncelikleri olduğunu savunmaktadır. Bir dış politika yazarının Nordik ülkelerde bir gazetecinin doğru gördüğü her şeyi yazabileceğini ancak Türkiye gibi ülkelerde duruma göre milli çıkarların gözetilme hassasiyeti olduğu görüşüne karşılık bir haber müdürü de dış politikadaki ulusal çıkarlarla medyanın önceliklerinin bir

³¹¹ TBMM Tutanak Dergisi, 64. Birleşim, Cilt:10, (4 Mayıs 1988), s.388

³¹² **Beybin Kejanlıoğlu**, A.g.e., s. 249

³¹³ Cumhuriyet Gazetesi, (21 Nisan 1994), s.13

şekilde örtüşmekte olduğunu savunmuştur.³¹⁴

Sonuç olarak medyanın 1980’li yıllardan bu yana karşılaşmış olduğu baskı, kontrolcülük temelinde devam etmektedir. Gerek kanunlar, gerekse de toplumsal kimliğin üretmiş olduğu hassasiyetler, başta gazeteler olmak üzere diğer medya kuruluşlarını çeşitlilik adına kısıtlamaktadır. Başta “milli çıkar” söyleminin yaratmış olduğu oto-kontrolcülük olmak üzere ideolojik temelde oluşturulan kısıtlamalar, farklı görüşte yayın yapan medya kuruluşlarının hareket alanını daraltmakta ve devlet kontrolcülüğüne daha fazla maruz kalmaktadır. Ancak büyük yayın gruplarını oluşturan egemen medyanın, karşılaştığı kontrolcülük küçük medya kurumları kadar katı olmamaktadır. Bunda siyaset ile egemen medyanın ortak çıkarlarının bulunması temel nedendir. Siyasal alanda aktör olabilecek medya kısmını da bu grup oluşturmaktadır.

2.2.2 Türkiye’de “Egemen Medya” Oluşumu ve Siyasal Alana Etkisi

Medyanın sermaye sahipliği temelinde bölünmüşlüğünden dolayı içlerinden en yaygın olanları ile sürdürülen ilişkiler daha belirleyici olmaktadır. Bu anlamda hangilerinin belirleyici olduğunu görmek için yayın gruplarını kurumsal güçleri çerçevesinde değerlendirmek yararlı olacaktır.

Doğan Yayın Grubu’nu oluşturan gazeteler ve ortalama tirajları; Posta (tirajı 487.000), Hürriyet (tirajı 441.000), Fanatik (tirajı 223.000), Milliyet (tirajı 152.000), Vatan (tirajı 144.000), Radikal (tirajı 38.000), Referans (tirajı 11.000)³¹⁵. Televizyonlar: Kanal D, Star TV, CNN Türk (Time Warner ile ortak), TNT (Time Warner ile ortak), Cartoon Network (Time Warner ile ortak). Ayrıca dijital yayın platformu D-Smart da Doğan Yayın Grubundadır. Doğan Haber Ajansı ile bağlı bulunduğu medya grubuna haberleri servis yapmaktadır. Radyolar; Radyo D, CNN Türk Radyo (Time Warner ile ortak), Slow Türk, Radyo Moda. TV ve müzik yayıncılığı; D Productions, Kanal D Home Video, Doğan Music Company. Dergi ve

³¹⁴ **Mücahit Küçükylmaz ve Hakan Çopur**, Türk Basınında Dış Habercilik, Ankara: SETA Yayınları, 2010, s.94

³¹⁵ <http://www.medyatava.com/tiraj.asp>, 15.08.2010

Kitap Yayıncılığı: Doğan Burda Dergi (25 ayrı dergiyi bünyesinde barındırmaktadır.), Doğan Egmont (0-14 yaş aralığı için kurulan lider yayınevi), Doğan Kitap. İnternet Yayınlarından bazıları: hurriyet.com.tr, milliyet.com.tr, cnnturk.com, yenibiris.com.tr, hurriyetemlak.com, milliyetemlak.com.tr, hurriyetoto.com, arabam.com ve anneyiz.biz. Dağıtım ve Perakendecilik: Yaysat, DPP ve D&R. Basım: Doğan Ofset ve DPC. Avrupa Yatırımları: Doğan Medya International, TME, Kanal D Romanya, Euro D ve Euro Star. Diğer Faaliyetler: Doğan Dış Ticaret (Gazete kağıdı ve baskı malzemelerinin ithalatından sorumlu), Doğan Factoring (kurumlarının ö deme sorunlarını ve mali riskleri azaltmak için kurulan fon şirketi)³¹⁶

Turkuvaz A.Ş. adına Çalık Medya Grubunu oluşturan Gazeteler; Sabah (tirajı 336.000), Takvim (tirajı 121.000), Yeni Asır (tirajı 34.000), ve Fotomaç (tirajı 236.000). Turkuvaz Dergi Yayıncılık (25 dergiyi bünyesinde barındırıyor). Televizyon Kanalı: ATV ve ATV Avrupa. Diğer faaliyetleri: Turkuvaz Haber Ajansı, Turkuvaz Dağıtım, Turkuvaz Prodüksüyon, Turkuvaz Kitapçılık, Turkuvaz Matbaacılık, Turkuvaz Medya Digital (Online hizmetler ve diğer bilişim alanlarında hizmet vermektedir.)³¹⁷

Çukurova Medya Grubunu oluşturan gazeteler; Akşam (tirajı 144.000), Güneş (tirajı 110.000). Televizyon Kanalları; Show TV, Show Max, Show Türk, Show Plus, Sky Türk. Ayrıca platform kanalları; Türk Max ve Digtürk bulunmaktadır. Bunların yanında çeşitli dergiler ve radyo kanalları bulunmaktadır.³¹⁸

Ciner Medya Grubunu oluşturan Gazete ve dergiler; Gazete Habertürk (tirajı 250.000), Ciner Gazete ve Yayıncılık bünyesinde 5 dergi bulunmakta. Televizyon: Habertürk TV ve Bloomberg HT (Yabancı ortaklı ekonomi kanalı). Diğer faaliyetler: C Yapım ve Filmcilik, Habertürk Gazetecilik ve Matbaacılık.³¹⁹

³¹⁶ <http://www.dmg.com.tr/tr/Hakkimizda.aspx>, 15.08. 2010

³¹⁷ http://www.calik.com/14_TR_Sektorler-Medya.aspx, 15.08. 2010

³¹⁸ <http://www.cukurovaholding.com.tr/turkce/index2.htm>, 16.08.2010

³¹⁹ <http://www.cinergroup.com.tr/medya.php>, 16.08.2010

Türkiye genelinde günlük ortalama 4.500.000 ulusal gazete satışı³²⁰ içinde yaklaşık 3.500.000’lik tirajın yukarıdaki dört medya grubu tarafından kontrol altında tutulması, egemen medyanın bu gruplar arasında oluşturulduğunu göstermektedir. Finansal alt yapıyla birlikte güçlenen bu medya gruplarının topluma sağladıkları bilgi akışı karteli, enformasyon kontrol mekanizmasının kontrol altında tutulduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Egemen medyanın yönetici kademelerine bakıldığında sınıfsal veya toplumsal konumlarda bir benzerliğin olduğu görülmektedir. Başta devlet bürokrasisi olmak üzere çeşitli denetim ve yönetim birimlerinde görev yapmış eğitilmiş ve alanlarında tecrübeli kişiler bu medya devlerinde istihdam edilmektedirler. Siyasi aktörlerle güçlü bir iletişimi olan Milliyet Gazetesi yazarı Fikret Bila, bu kesimden bir örnektir.³²¹

Medya sektörüne banka sahiplerinin ve işadamlarının girmiş olması, medyanın gerek finansal amaçla gerekse de siyasal iktidarla ilişkileri düzenlemek gibi kritik amaçlarla devreye sokulabildiği görülmektedir. İktidarla ve diğer siyasi odaklarla kurulan girift ilişkiler medyayı işlevi açısından “büyük güç” haline getirmiştir. Özellikle liberal ekonomi-politikayı benimsemiş olan egemen medyanın yayıncılık ilkeleri bu temelde şekillenmiştir. Özelleştirmelerin yoğun şekilde gündemde olduğu 1995 yılında egemen medyanın başlıca yayın organlarından Show TV’nin haber bültenleri için dönemin yayın yönetmeni Ufuk Güldemir, “*tarafsız, milletin çıkarlarını gözetken, demokratikleşmeden, özelleştirmeden ve serbest piyasa ekonomisinden yana olan, tam bağımsız, tam tarafsız bir haber bülteni*” tanımını yapmıştır.³²² Bu bağlamda yayın politikalarında tarafsızlık ve özelleştirmeden yana olmak aynı denklem içinde kullanılarak yayın ilkelerinin tutarsızlığı ve gerektiğinde bir politikanın taraftarlığını yapabileceğini kamuoyuyla paylaşıldığı söylenebilir. Buradan hareketle belirtilen “ilkeler” temelinde siyasi aktörlerle de ilişki geliştirildiği anlaşılmaktadır.

³²⁰ <http://www.medyatava.com/tiraj.asp>, 15.08.2010

³²¹ Gülseren Adaklı, A.g.e., s.330

³²² Çiler Dursun, A.g.e., s.148-150

Siyasi aktörler, başta seçim kampanyaları olmak üzere neredeyse her faaliyette medyaya ihtiyaç duymaktadır. Siyasal gündemi oluşturmada etkili olan egemen medyanın, hangi siyasetçiyi veya partiyi ön plana koyacağına kendisi karar verebileceğinden³²³ siyasetçilerin yürüteceği kampanyada medya ile ilişkiler kritik bir çalışma ayağı haline gelmektedir. Günümüzde siyasi aktörlerin iktidara gelmek veya iktidarda kalmak için klasik propagandanın yanında medya ile ilişkilerini sıcak tutması gerekliliği önemli bir husus halini almıştır. Türkiye’de Refah Partisi istisnası dışında medyayı karşısına alarak iktidara gelmiş başka hiçbir siyasi aktör bulunmamaktadır.³²⁴ Refah Partisi’nin genel başkanı Necmettin Erbakan’ın egemen medyaya karşı eleştirel bir tavrı olduğunda bunu “bir kısım medya” söylemi ile dile getirmesi³²⁵ ve bu şekilde medyayı doğrudan hedef almayı da göze alamamış olması dikkat çekici bir husustur.

Türkiye’de 2000’li yıllarda yukarıdaki medya örgütlenmelerinin egemenliği görülmektedir ve toplumun ana bilgi ve haber alma kaynaklarını kontrol etmekte olduğu anlaşılmaktadır. Diğer yandan Türkiye’nin AB ile ilişkileri çerçevesinde medyanın kanun ve yönetmelikler temelinde bazı reformları gerçekleştirmesi söz konusu olmuştur. Düzenleme süreci, bilgi toplumunun oluşturulmasını amaçlamakta ve süreç halen devam etmektedir.³²⁶

³²³ **Ferruh Uztuğ**, Siyasal İletişim Yönetimi, İstanbul: MediCat, 2004, s.266

³²⁴ **Naci Bostancı**, Siyaset, Medya ve Ötesi, Ankara: Vadi Yayınları, 1998, s. 168

³²⁵ **Naci Bostancı**, A.g.e., s.129

³²⁶ <http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=75&l=1>, 02.09.2010

SONUÇ

Medya'nın hem uluslararası siyaset alanında hem de yerel politikalar ekseninde geçmişten günümüze kadar geçirmiş olduğu değişimin ve gelişimin analizi sosyal bilimlerde sıkça işlenmesine rağmen, birçok aktörün ve olgunun medya ile olan sürekli etkileşimi, bu çalışma alanını güncel ve dinamik tutmuştur. Başta tarihsel gelişim içinde kutsal kitapların yayılması, matbaanın aydınlanmaya olan etkisi, Fransız İhtilali ve bağımsızlık mücadeleleri gibi devrimsel süreçlerde yazılı kitle iletişim araçlarının toplumsal ve siyasal alandaki derin etkisi günümüzde teknolojinin gelişmesiyle daha da boyut kazanmıştır.

Kutsal kitapların yayılmasıyla devrimsel fikirlerin önce toplumu sonra da iktidarı dönüştürmesi ile başlayan tarihsel süreç, matbaanın icadıyla farklı fikirlerin yayılmasına imkân tanımıştır. Başta Fransız Devrimi olmak üzere gelişen toplumsal hareketlerde yazılı materyallerin sadece enformasyon amaçlı değil aynı zamanda propaganda aracı görevi gördüğünü söyleyebiliriz.

Sanayi Devrimi ile başlayan süreçte finansal yapının güçlenmesi ile kâr odaklı basın sektörünün de yapılanmakta olduğu görülmektedir. Bu bağlamda basının iktidardan bağımsız bir yapı haline gelmesi söz konusudur. Ayrıca iktidar ile basın arasındaki ilişkiye göre dolaylı ittifak veya sansür ile benzeri baskıların uygulanması gündeme gelmekteydi.

I. ve II. dünya savaşları sırasında medyanın psikolojik savaş amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Savaş ortamının vermiş olduğu siyasal ve psikolojik hava nedeniyle iktidar ile basının koordineli çalışması söz konusu olmaktadır. Hem radyo hem de gazeteler tarafından iktidarın istediği şekilde yayınların yapılması, medyanın olağanüstü dönemlerde edilgen bir konumda olduğunu göstermiştir. Diğer yandan toplumun olağanüstü koşullarda enformasyona olan ihtiyacı nedeniyle yayınlara karşı büyük bir ilginin bulunması bir diğer önemli husustur. Nazi Almanyasının

Propaganda Bakanlığı veya Sovyetler Birliği'ndeki devlete bağlı basın organlarının kitleleri motive ederek, toplumun iktidara uymasını sağlaması ve bu yönde savaşa destek verilmesinde kitle iletişim araçlarının önemli rolü bulunmaktadır.

Özellikle II. Dünya Savaşı ve sonrasında basının hem ekonomik alanda hem de siyasal alanda önemli bir araç haline gelmesi, siyasi aktörlerin medyayı kontrol altında tutma veya işbirliği yapma zorunluluğuyla karşı karşıya bırakmıştır. Başta liberal ekonomiyi benimseyen ülkelerde basının özel sektör haline gelmesi, devletin medyayı ve dolayısıyla iletişim ağlarını kontrol etme imkânlarını büyük ölçüde kısıtlamıştır. Bu nedenle medyanın liberal ülkelerde devletten bağımsız bir güç olarak algılanması ağırlık kazanmaktadır.

Realist bakış açısında devletten başka hiçbir gücün uluslararası siyaseti etkilemeyeceği ve devletten başka aktörün var olamayacağına yönelik en net eleştirilerden biri de medya ve yaratmış olduğu etki alanının varlığı olmaktadır. Neo-liberal bakış açısında medyanın uluslararası ve yerel siyaset alanında devlet dışı bir aktör olarak tartışılması ve siyasal denklemin içinde önemli bir belirleyici odak olarak algılanması, medyanın sosyal bilimlerdeki etkisini ortaya koymaktadır.

Demokratikleşme sürecinde olan ancak devletçi politikalarından kopamayan eski doğu bloğu, Ortadoğu ve Latin Amerika gibi bölgelerde basının kontrol altında tutulması, iktidarın paylaşılmaması için klasik bir önlem olmakla birlikte, liberalleştirme veya açık ekonomik modelin benimsetilmesi için medyanın uluslararası güçler ve ekonomik karteller tarafından kullanılmaya çalışılması halen örnekleriyle devam etmektedir.

Türkiye özelinde basının tarihsel açıdan incelenmesi için Osmanlı döneminde basının gelişimini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Öncelikle basının önce devlet tekelinde olması, mevcut rejim ile doğrudan alakalı bir durumdur. Meşrutiyet döneminde devletten bağımsız yayın kuruluşları ortaya çıksa da eleştirel yayın yapmak kapatılmayla ve hapis cezalarıyla sonuçlanmaktaydı. Bu nedenle basının Osmanlı döneminde büyük baskı altında tutulduğu rahatlıkla söylenebilir.

Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte yeni devletin toplumsal projelerinde basına önem verildiği görülmektedir. Başta Cumhuriyet Gazetesi olmak üzere birçok gazete, ulusal kimliğin oluşturulmasında iktidarla birlikte çalışmışlardır. Arap Alfabesinin yerini Türk Alfabesinin alması, eğitim seferberliğinde ve benzer proje ile yeniliklerde gazetelere önemli misyonlar biçilmiştir. Diğer yandan tek partili rejimden ve tek bir ideolojinin hâkimiyetinden dolayı fikirsel olarak farklı olan bazı gazetelerin iktidar ile sorunlar yaşadığı görülmüştür. Halk tarafından benimsenmiş olan Tan Gazetesi örneğinde de görüldüğü üzere yayın politikalarının eleştirel olması, iktidarı zor duruma sokabilmiştir. Bu noktada Cumhuriyet Gazetesi, iktidarın savunuculuğunu yaparak, Tan Gazetesine karşı yoğun karalama kampanyası yürütmüştür.

Özellikle II. Dünya Savaşı sürecinde iki gazetenin Türkiye dış politikası ve dış gelişmelerle ilgili görüş ayrılıkları siyasal ve toplumsal alana net bir şekilde yansıdığı görülmektedir. Cumhuriyet gazetesinin Nazi Almanya'sı ile Faşist rejim ile yönetilen İtalya'yı destekleyen bir söylem ile yayınlar yapması, Tan Gazetesi tarafından eleştirilmekteydi. Bu temelde başlayan siyasal tartışma sonucunda taraflar birbirlerini ırkçılıkla ve komünistlik ile suçlayabilmekteydi. Ancak iktidar tarafından desteklenen Cumhuriyet Gazetesi karşısında fikirsel mücadele veren Tan Gazetesi, kışkırtıcı haberler sonrasında anti-komünist slogan atan kitle tarafından yağmalanarak yayın hayatı sona erdirilmiştir. Bu bağlamda muhalif yayın yapmanın zorluğunda temel neden tek partili siyasal rejime bağlanabilir.

Çok partili rejime geçiş süreci ve ABD ile gelişen ilişkilerin varlığı, muhalif yayınların Tan Gazetesi kadar baskı altında tutulamayacağına bir işaret niteliğindeydi. 1948'de yayın hayatına başlayan Hürriyet Gazetesi'nin Demokrat Parti yanlısı yayın çizgisi, CHP ve çizgisindeki yayın kuruluşları tarafından eskisi kadar kolay engellenememekteydi. Bunda siyasal konjonktürün önemli bir etkisi olduğu söylenebilir.

Hürriyet'in ABD yanlısı ve anti-komünist yayın politikası, CHP'yi çok da rahatsız etmemektedir. Ancak Demokrat Parti ile olan yakın ilişkisi, siyasal dengeler açısından CHP'yi tehdit etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'de yaşanan ihtilallerde

siyasi iktidar ile birlikte muhalif basın temsilcileri de tutuklanabilmekteydi. Bu durum, basın ile siyasi alan arasındaki ilişkinin iç içe geçmiş olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de basından medya sektörüne geçiş diğer demokratikleşme sürecindeki ülkeler gibi sancılı sürdüğü görülmektedir. Özellikle 12 Eylül Darbesi ile 1990’lı yılların başlarındaki geçiş süreci, sadece basını değil, ekonomik sistemi de şekillendirmiştir. Birbirleriyle bağlantılı olarak sermayenin, medya ile olan ilişkisi, siyaset ile medya ile olan ilişki kadar derinleşmiştir. Dolayısıyla hem ulusal çıkarlar, ulusal kimlik ve devlet politikaları gibi esnekliği olmayan konularda medyanın bu hassas alanlarda devleti destekleyici bir araç olmayı sürdürdüğü gözlemlenmektedir. 12 Eylül’den bu yana süren oto-kontrol, basına yönelik yasalarla da düzenlenmektedir. Diğer yandan uluslararası ekonomik dengeler ve Avrupa Birliği’ne üyelik süreci gibi dış etkenler değişimi zorlamakta ve Türkiye basınının bu konuda rol alması ve toplumu değişime hazırlaması için toplum inşasında etken bir noktada olduğu söylenebilir.

Ancak seçim kampanyaları gibi Türkiye siyasetine yön veren süreçlerde medya ile kurulan ilişkiler kalıcılışıma başlayarak “yandaş medya” veya “bir kısım medya” söylemi siyaset literatürüne girmeye başlamıştır. Ayrıca medya sektörünün finansal alt yapısı göz önüne alındığında kurulan ilişkiler çok daha boyutlu olmaktadır. Başta özelleştirme ve liberal politikalar olmak üzere medya sektörünün bazı siyasi erkler ile işbirliğine gittiği görülmektedir. Bu bağlamda siyasal alanın şekillenmesinde ve toplum ile bir bağ oluşturmada medyanın kilit rol oynadığı söylenebilir. Popülist yayın politikaları ve iktidarın oluşturmaya çalıştığı ulusal kimliğin inşası temelinde geliştirilen söylem, egemen medya tarafından benimsenmekte olduğu görülmektedir. Başta Kıbrıs Sorunu, Kardak Krizi ve uluslararası spor müsabakaları gibi örneklerde görüldüğü üzere medyanın Türkiye dış politikasına yön verebilecek bir etki ve hassasiyet oluşturulabilmesi, sahip olduğu gücün artmakta olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

“Aktör” kavramı konusunda araştırmanın giriş bölümünde yapılan tanıma göre medyanın küresel ve yerel boyutta toplumu ve siyasi aktörleri yönlendirebilen

“etki gücü değişkenlik gösteren” bir aktör olduğu söylenebilir. Ancak iç siyasette ve özellikle rejimin güvenliğini, devletin kökleşmiş politikalarını etkileyecek konularda daha az etkili olduğu söylenebilir. Türkiye örneği, bu önermenin geçerliliğini güçlendirmektedir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular şöyle özetlenebilir;

- Medya, kurumsal yapısı, yayın politikası ve tarihsel tecrübesiyle toplumsal ve siyasal hayatın vazgeçilmez bir unsurudur.
- Yaşanan önemli toplumsal olaylarda medyanın gerektiğinde yatıştırıcı, gerektiğinde kışkırtıcı rol üstlenebildiği görülebilmektedir. Medyanın üstleneceği rol, siyasal konjonktüre yani iç ve dış etkenlere bağlı olarak değişebilmektedir.
- Medya, ekonomik sisteme entegre olmuştur. Bu nedenle finansal yapılarla ilişkisi iktidarla ile olan ilişkisinden daha derindir.
- Günümüzde İktidar partileri dâhil olmak üzere tüm siyasi kesimler medya ile olan ilişkileri öncelikli konulardan biri haline getirmiştir. Gerek propaganda boyutu gerekse de enformasyon boyutu açısından medya çalışmaları, siyasi alanın da vazgeçilmez bir unsuru haline gelmiştir.
- Gazete tirajları ve televizyona olan ilgi dikkate alındığında medyanın toplumsal hayatın merkezine girmiş olduğu görülmektedir. Bu bağlamda medya, kitle ile siyasiler arasında kurulan bağda kilit rol üstlenmektedir.

KAYNAKÇA

ADAKLI, Gülseren, *Türkiye’de Medya Endüstrisi*, Ankara: Ütopya Yayınları, 2006.

ALEMDAR, Korkmaz, “Basında Kadro Dergisi ve Kadro Hareketi ile İlgili Bazı Görüşler”, *Kadro*, Ed. Doç. Dr. Cem Alpar, Ankara: Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, 1978, 21-42.

----- **ALEMDAR, Korkmaz ve KAYA, Raşit**, *Radio-Televizyonda Yeni Düzen: Dünya Deneyi ve Türkiye’deki Arayışlar*, Ankara: TOBB Yayınları, 1993.

ARABACI, Caner, “Basın Siyasi İktidar İlişkilerinde Tarihsel Bir Örnek: Basın Birliği”, *Medya ve Siyaset İlişkileri Üzerine*, ed. Zülfikar Damlapınar, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005, s.19-69.

ARHAN, Faruk, DEMİNER, Temel ve diğerleri, *Medya Eleştirisi ya da Hermes’i Sorgulamak*, Ankara: Öteki Yayınevi, 1998

ARI, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, İstanbul: Alfa Yayınları, 1996.

ARMSTRONG, Scott, “Sansür Hileleri”, *Medya ve Savaş Yalanları*, der. LenoraFoerstel, çev. Ahmet Antmen, İstanbul: Yordam Kitap, 2007, s.27-35.

ARSAN, Esra, *Avrupa Birliği ve Gazetecilik*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2008.

AYDIN, Nurullah, *İnsan Hakları, Demokrasi ve Medya*, İstanbul: Kum Saati Yayınları, 2008.

AYHAN, Ahmet, *Propaganda Nedir?* , İstanbul: Literatürk Yayınları, 2007.

AYKOL, Hüseyin, *Haber Basınından İslamcı Medyaya*, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2008.

AYTAÇ, Gürsel, *Edebiyat ve Medya*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2002.

BARDAKÇI, İlhan, *Mukayeseli Devlet, Fikir ve Basın Rejimleri*, İstanbul: Selçuklu Matbaası, 1977.

BAŞARAN, Funda, *İletişim ve Emperyalizm*, Ankara: Ütopya Yayınları, 2000.

BİLGİN, Nuri, *Kimlik İnşası*, Ankara: Aşina Kitaplar, 2007.

BOSTANCI, Naci, *Siyaset, Medya ve Ötesi*, Ankara: Vadi Yayınları, 1998.

BOZARSLAN, Hamit, “Türkiye’de (1919-1980) Yazılı Kürt Tarihi Söylemi Üzerine Bazı Hususlar”, *Kürt Milliyetçiliği’nin Kökenleri*, çev. Fahriye Adsay, Ümit Aydoğmuş, Sema Kılıç, ed. Abbas Vali, İstanbul: Avesta, 2005.

BOZDAĞ, İsmet, *Dünya’da ve Türkiye’de Basın İstibdadı*, İstanbul: Emre Yayınları, 1992.

BÖLÜKBAŞI, Süha, *Barışçı Çözumsuzlük*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001.

BRECHER, Jeremy, COSTELLO, Tim ve SMITH, Brendan, *Aşağıdan Küreselleşme*, Çev. Berna Kurt, Zeynep Kutluata ve diğerleri, İstanbul: Aram Yayıncılık, 2002.

BRIGGS, Asa ve BURKE, Peter, *Medyanın Toplumsal Tarihi*, Çev: İbrahim Şener, İstanbul: İzdüşüm Yayınları, 2004.

BULUT, Selda, “Medyada Çok Uluslu Şirket Egemenliğine Doğru Evrilme: Tupert Murdoch ve Fox TV”, *Sermayenin Medyası Medyanın Sermayesi*, der: Selda Bulut, Ankara: Ütopya Yayınları, 2009.

CHOMSKY, Noam, *İmparatorluğa Karşı Durmak*, Çev. Nuri Ersoy, İstanbul: Aram Yayıncılık, 2003.

----- **CHOMSKY, Noam**, *Sömürgecilikten Küreselleşmeye*, Çev. M. Erdem Sakıncı, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2001,

ÇALIŞLAR, Oral, *12 Eylül ve Andıçlanan Gazetecilik*, İstanbul: Güncel Yayıncılık, 2006.

ÇAPLI, Bülent, *Fili Tarif Etmek*, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2008.

ÇAVDAR, Tefik, *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler*, Ankara: İmge Kitabevi, 2007.

DAĞI, İhsan D., *Kimlik Söylem Siyaset*, Ankara: İmge Kitabevi, 1998.

DAVIES, Norman, *Avrupa Tarihi*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2006.

DEMİR, Vedat, *Türkiye’de Medya Siyaset İlişkisi*, İstanbul: Beta Basın Yayın, 2007.

DEMİRER, Temel ve ÖZGÜR, Gökçer ve ÖZBUDUN, Sibel, *İmparatorun Soytarısı Egemen Medya*, Ankara: Ütopya, 2007.

DONNAN, Hastings ve WILSON, Thomas M., *Sınırlar: Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları*, Çev. Zeki Yaş, Ankara: Ütopya Yayınları, 2002.

DURSUN, Çiler, *TV Haberlerinde İdeoloji*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2001.

ERGUN, Doğan, *Kimlikler Kısacasında Ulusal Kişilik*, Ankara: İmge Kitabevi, 2000.

ERKAN, Hüsnü, *Bilgi Uygarlığı İçin Yeniden Yapılanma*, Ankara, İmge Yayınevi, 2000.

FAGEN, Richard, *Communication and Politics*, Boston: Little, Brown and Co., 1966.

FALK, Richard, *Küreselleşme ve Din*, Çev. Hasan Tuncay Başoğlu, İstanbul: Küre Yayınları, 2003.

FISKE, John, *Popüler Kültürü Anlamak*, Çev. Süleyman İrvan, Ankara: Ark Yayınları, 1999.

- **FISKE, John**, *İletişim Çalışmalarına Giriş*, çev. Süleyman İrvan, Ankara: Ark Yayınları, 1996.
- GELLNER, Ernest**, *Uluslar ve Ulusçuluk*, Çev. Büşra Ersanlı ve Günay Göksu Erdoğan, İstanbul: Hil Yayın, 2008.
- GERAY, Haluk**, *İletişim ve Teknoloji*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2003.
- GÖNLÜBOL, Mehmet**, *Uluslararası Politika*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2000.
- GIDDENS, Anthony**, *Ulus-Devlet ve Şiddet*, Çev. Cumhur Atay, İstanbul: Kalkedon Yayınları, 2008.
- GRIPSRUD, Jostein**, *Understanding Media Culture*, London: Hodder Arnold Publication, 2002.
- GUREVITCH, Michael ve BLUMLER, Jay G.**, “Political Communication Systems and Democratic Values”, *Mass Media and Democracy*, Der. Judith Lichtenberg, New York: Cambridge University Press, 1990.
- HALLIN, Daniel C. ve MANCINI, Paolo**, *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, 2004.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan**, *Felsefe Ansiklopedisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1979.
- HERMAN, Edward S. ve CHOMSKY, Noam**, *Rızanın İmalatı*, Çev. Ender Abadoğlu, İstanbul: Aram Yayıncılık, 2006.
- HALL, Stuart**, “İdeoloji ve İletişim Kuramı”, *Medya Kültür Siyaset*, Der. Süleyman İrvan, Çev. Ahmet Gürata Ankara: Alp Yayınevi, 1997.
- HORTAŞÇU, Nuran**, *Ben Biz Siz Hepimiz: Toplumsal Kimlik ve Gruplararası İlişkiler*, Ankara: İmge Kitabevi, 2007.
- ILICAK, Nazlı**, *27 Mayıs Yargılanıyor*, İstanbul: Kervan Yayınları, Cilt: 1, 1975, s.54

INNIS, Harold A., *İmparatorluk ve İletişim Araçları*, Çev. Nurcan Törenli, ed. David Godfery, Ankara: Ütopya Yayınları, 2006.

International Encyclopedia of Propaganda, ed. Robert Cole, Chicago and London: Fitzroy Dearborn Publishers, 1998.

IŞIK, Metin, “Türkiye’deki İletişim Sisteminin Medya Siyaset İlişkilerine Yansımaları”, *Medya ve Siyaset İlişkileri Üzerine*, Ed. Zülfikar Damlapınar, Ankara: Turhan Kitabevi, 2005.

JEANNENEY, Jean-Noel, *Başlangıcından Günümüze Medya Tarihi*, Çev. Esra Atuk, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998.

KABACALI, Alpay, *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.

KAYA, A. Raşit, *İktidar Yumağı*, Ankara: İmge Yayınevi, 2009.

KEJANLIOĞLU, Beybin, *Türkiye’de Medyanın Dönüşümü*, Ankara: İmge Kitabevi, 2004.

KEYMAN, E. Fuat, “Kimlik ve Demokrasi”, *Devlet ve Ötesi*, Der. Atila Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.

KIŞLALI, Ahmet Taner, *Siyasal Sistemler*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1991.

----- **KIŞLALI, Ahmet Taner**, *Siyaset Bilimi*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1987.

KIZILYÜREK, Niyazi, *Milliyetçilik Kıskaçında Kıbrıs*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

KOCABAŞOĞLU, Uygur, *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna (TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri)*, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1980

KOCABAŞOĞLU, Uygur, “Radyo”, Türkiye Cumhuriyeti Ansiklopedisi, İstanbul: İletişim Yayınları, 1985, s.2732-2737” Akt. Kejanlıoğlu, D. Beybin, Türkiye’de Medyanın Dönüşümü, Ankara: İmge Kitabevi, 2004

KÖKTENER, Aysun, *Bir Gazetenin Tarihi; Cumhuriyet*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2004.

KÜÇÜKYILMAZ, Mücahit ve ÇOPUR, Hakan, *Türk Basınında Dış Habercilik*, Ankara: SETA Yayınları, 2010.

LANG, Kurt, *Kitle İletişim Kuramları*, der. Erol Mutlu, Ankara: Ütopya, 2005.

LOVE, Maryan Cusimano, “Global Media and Foreign Policy”, *Media Power & Media Politics*, ed. Mark J. Rozell, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 2003, s. 235-264.

LUNDBY, Knut ve RONNING, Helge, “Medya Kültür İletişim: Medya Kültürü Aracılığıyla Modernliğin Yorumlanması”, *Medya Kültür Siyaset*, der. Süleyman İrvan, çev. Nilgün Gürkan Ankara: Alp Yayınevi, 2002.

MCCHESENEY, Robert, *Medya Sorunu*, İstanbul: Kalkedon, Çev. Çiğdem Çidamlı, Emel Coşkun ve Erdoğan Usta, 2006.

MEYER, Thomas, *Medya Demokrasisi*, Çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Türkiye İş Bankası ve Kültür Yayınları, 2004.

MURDOCH, Graham, “*Media, Culture and Modern Times: Social Sciences Investigations.*”, Handbook of Media and Communications Research Methodologies, Der. Klaus Bruhn Jensen, London and New York: Routledge, 2002.

MUTLU, Erol, *Globalleşme, Popüler Kültür ve Medya*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2005.

NALÇAOĞLU, Halil, *Medya ve Toplum*, İstanbul: Ips İletişim Vakfı Yayınları, 2003.

NAVEH, Chanan, “The Role of the Media in Foreign Policy Decision-Making: A Theoretical Framework”, *Conflict and Communication Online*, Vol.1, No:2, 2002.

OBA, Ali Engin, *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Ankara: İmge Yayınevi, 1995.

OPPENHEIMER, Franz, *Devlet*, Çev. Alaeddin Şenel ve Yavuz Sabuncu, İstanbul: Engin Yayıncılık, 1997.

OSKAY, Ünsal, “Yıkanmak İstemeyen Çocuklar Olalım”, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1998.

ÖZDEK, Yasemin, *Uluslararası Politika ve İnsan Hakları*, Ankara: Öteki Yayınevi, 2000.

ÖZSEVER, Atilla, *Tekelci Medyada Örgütsüz Gazeteci*, Ankara: İmge Kitabevi, 2004.

PARENTİ, Michael, *İmparatorluğa Hayır*, Çev. Serpil Demirci ve İbrahim Yıldız, Ankara: Ütopya Yayınları, 2002.

----- **PARENTİ, Michael**, *Kirli Gerçekler*, Çev. Ali Tartanoğlu, Ankara: İmge Kitabevi, 1997

PEKMAN, Cem, “Çokuluslu Reklamcılık, Uluslar arası Düzenlemeler ve Ulusal Uygulamalar: Kuralları Kim İster?”, *Medya Politikaları*, der. Beybin Kejanlıoğlu, Sevilay Çelenk ve Gülseren Adaklı, Ankara: İmge Kitabevi, 2001.

RUCHT, Dieter, “The Quadruple ‘A’: Media strategies of protest movements since the 1960s”, *Cyberprotest: New Media Citizens and Social Movements*, ed. Wim van de Donk ve diğerleri, London: Routledge, 2004.

SAĞNAK, Mehmet, *Medya-Politik 1983-1993 Yılları Arasında Medya-Politikacı ilişkileri*, İstanbul: Eti Kitapları, 1996.

SAID, Edward W., *Medyada İslam*, Çev. Aysun Babacan, İstanbul: Metis Yayınları, 2007.

- SANDER, Oral**, *Siyasi Tarih (İlk Çağlardan 1918'e)*, Ankara: İmge Yayınevi, 1992.
- SASSI, Sinikka**, "The Transformation of the Public Sphere?", *New Media and Politics*, ed. Barrie Axford ve Richard Huggins, London: SAGE Publications, 2001, s. 89-106.
- SAUNDERS, Frances Stonor**, *Parayı Verdi Düdüğü Çaldı*, Çev. Ülker İnce, İstanbul: Doğan Kitap, 2004.
- SCHILLER, Herbert**, *Zihin Yönlendirenler*, Çev. Cevdet Cerit, İstanbul: Pınar Yayınları, 1993.
- SELÇUK, Sami**, *Demokratik Yönetim Özgür Birey*, Ankara: İmge Kitabevi, 2010.
- SEZER, Duygu**, *Kamuoyu ve Dış Politika*, Ankara: AÜSBF Yayınları, 1972.
- SMITH, Anthony D.**, *Milli Kimlik*, İstanbul: İletişim Yayınları, Çev. Bahadır Sina Şener, 1994.
- SOROS, George**, *Küreselleşme Üzerine*, Çev. Mert Keçik, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2003
- SHRÖDER, Peter**, *Siyasi Stratejiler*, Çev. Şeyma Akın, M. Ali Can, Ankara: Liberte Yayınları, 2004.
- TAŞ, Mehmet**, *Avrupa'da Irkçılık*, Ankara: İmge Kitabevi, 1999.
- TAYFUR, M. Tahir**, *Devlet ve Ötesi*, Der. Atilla Eralp İstanbul: İletişim Yayınları, 2005.
- THOMPSON, John B.**, *Medya ve Modernite*, çev. Serdar Öztürk, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2008.
- TOKGÖZ, Oya**, *Siyasal İletişimi Anlamak*, Ankara: İmge Kitabevi, 2008.
- TOPUZ, Hıfzı**, *Siyasal Reklamcılık*, İstanbul: Cem Yayınevi, 1991.

- TOSUN, Tanju**, *Türk Parti Sisteminde Merkez Sağda ve Merkez Solda Parçalanma*, İstanbul: Boyut Kitapları, 1999.
- TÖRENLİ, Nurcan**, *Yeni Medya Yeni İletişim Ortamı*, Ankara: Bilim ve Sanat, 2005.
- TRENTO, Joseph J.**, *CIA'nın Gizli Tarihi*, çev. Enver Günsel, İstanbul: Pegasus Yayınları, 2006.
- UZTUĞ, Ferruh**, *Siyasal İletişim Yönetimi*, İstanbul: MediCat, 2004.
- VOLKAN, Vamık D.**, *Körü Körüne İnanç*, Çev. Özgür Karaçam, İstanbul: Okuyan Us Yayınları, 2005.
- YALVAÇ, Faruk**, “Devlet”, *Devlet ve Ötesi: Uluslararası İlişkilerde Temel Kavramlar*, Der. Atila Eralp, İstanbul: İletişim Yayınları, 2005
- YAVUZ, Şahinde**, *Reklamları İzlediniz*, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2007.
- ZAYANI, Muhammed**, *El-Cezire Olayı*, İstanbul: Versus Kitap, 2005.
- ZEPEZAUER, Mark**, *CIA'nın Büyük Operasyonları*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996.
- ZHARNA, R. S.**, “El-Cezire ve Amerikan Kamu Diplomasisi: Kültürlerarası Bir İletişim(sizlik) Dansı”, *El-Cezire Olayı: Yeni Arap Medyası Üzerine Eleştirel Perspektifler*, Ed. Muhammed Zayani, Çev. Gamze Erbil, İstanbul: Versus Kitap, 2005.
- ZURCHER, Erik Jan**, *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*, çev. Yasemin Sener, İstanbul: İletişim Yayınları, 1995.

TUTANAKLAR

MİLLİ BİRLİK KOMİTESİ TUTANAKLARI

Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 2. Birleşim (11 Temmuz 1960), Cilt: 1, s.8

Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 23. Birleşim (13 Ekim 1960), Cilt:2, s.5

Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 34. Birleşim (9 Kasım 1960), Cilt:3, s.18-22

Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 42. Birleşim (29 Kasım 1960), Cilt: 3, s.6

Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 48. Birleşim (7 Aralık 1960), Cilt:3, s.4

Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 53. Birleşim (12 Aralık 1960), Cilt:4, s.37

Milli Birlik Komitesi Genel Kurul Toplantısı Açık Birleşim Tutanağı, 87. Birleşim (17 Mayıs 1961), Cilt:6, s.29

CUMHURİYET SENATOSU TUTANAKLARI

Cumhuriyet Senatosu Tutanağı, 3. Birleşim, Cilt:2 (7 Kasım 1974), s.80

Cumhuriyet Senatosu Tutanağı, 23. Birleşim, Cilt:18, (28 Ocak 1975), s.579-580

Cumhuriyet Senatosu Tutanağı, 26. Birleşim, Cilt:19, (5 Şubat 1975), s.42

Cumhuriyet Senatosu Tutanağı, 26. Birleşim, Cilt:19, (5 Şubat 1975), s.54

TBMM TUTANAK DERGİSİ

TBMM Tutanak Dergisi, 10. Birleşim, Cilt:1, (19 Aralık 1983), s.79

TBMM Tutanak Dergisi, 53. Birleşim, Cilt:3, (17 Nisan 1984), s.296

TBMM Tutanak Dergisi, 58. Birleşim, Cilt:3, (26 Nisan 1984), s.444

TBMM Tutanak Dergisi, 71. Birleşim, Cilt:4, (29 Mayıs 1984), s.68

TBMM Tutanak Dergisi, 77. Birleşim, Cilt:4, (12 Haziran 1984), s.285

TBMM Tutanak Dergisi, 14. Birleşim, Cilt:1, (27 Ocak 1988), s.660

TBMM Tutanak Dergisi, 64. Birleşim, Cilt:10, (4 Mayıs 1988), s.388

WEB SİTELERİ

AKKILIÇ, Yılmaz, “*Dünya’da ve Osmanlı’da İlk Basımevleri*”,
http://www.cgdbursa.org/cgd_bsntarih.asp , 10.07.2008

<http://www.tukoder.org.tr/index.php?a=69>, 13.06.2009

<http://www.ntvmsnbc.com/news/402066.asp>, 17.05.2008

<http://bianet.org/bianet/azinliklar/116904-6-7-eylulde-ne-oldu>, 16.09.2010

<http://www.medyatava.com/tiraj.asp>, 15.08.2010

<http://www.dmg.com.tr/tr/Hakkimizda.aspx>, 15.08.2010

http://www.calik.com/14_TR_Sektorler-Medya.aspx, 15.08.2010

<http://www.cinergroup.com.tr/medya.php>, 16.08.2010

<http://www.cukurovaholding.com.tr/turkce/index2.htm>, 16.08.2010

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=75&l=1>, 02.09.2010

SÜRELİ YAYINLAR

AYDIN, Mustafa, “*Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz*”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, C.LI/ Sayı 1-4 (1996) , s. 71-114.

COX, Robert W., “*Beyond Empire and Terror: Critical Reflections On The Political Economy of World Order*”, New Political Economy, Vol: 9, No: 3, 2004, ss.307-323.

ERDOĞAN, İrfan, “*Uluslararası İletişim Düzeni*” , Bilim ve Ütopya Dergisi, Sayı 12 (1995) , s.14-17.

ÖZKAN, Abdullah, “*Küreselleşme Sürecinde Medya ve Siyaset: “Medya Gücü” mü, “Gücün Medyası” mı?*”, Stratejik Araştırmalar Dergisi, TASAM yayınları, 2006, sayı:8, s.6-12.

DİĞER KAYNAKLAR

Nutuk, Cilt 2, s.653, 1966.

TBMM Zabıt Ceridesi, cilt 15

Basın 80-84, Ankara: Çağdaş Gazeteciler Derneği yayını, 1984, s.198

Tempo Dergisi, 9-15 Haziran 1991, s.24-27

GAZETELER

CUMHURİYET GAZETESİ

Cumhuriyet Gazetesi (7 Ekim 1928), s.1

“Ben Türküm”, Cumhuriyet Gazetesi (24 Ekim 1928), s.1

“Türkiye’nin Fizionomisi”, Cumhuriyet Gazetesi (5 Kasım 1928), s.1

NADİ, Yunus, “Türk Harfleri”, Cumhuriyet Gazetesi (12 Kasım 1928), s.1

Cumhuriyet Gazetesi (1 Aralık 1928), s.1

“En Eski Türk Kabilesi”, Cumhuriyet Gazetesi (22 Aralık 1928), s.3

Cumhuriyet Gazetesi (22 Mayıs 1934), s.1

NADİ, Nadir, “Yeni Muahedenin Sebep ve Neticeleri”, Cumhuriyet Gazetesi (26 Temmuz 1940), s.1

MUMCU, Uğur, “Neye Yarar...”, Cumhuriyet Gazetesi (14 Eylül 1980), s.3

Cumhuriyet Gazetesi, (21 Nisan 1994), s.13

HÜRRİYET GAZETESİ

Hürriyet Gazetesi (1 Mayıs 1948), s.1

Hürriyet Gazetesi (1 Mayıs 1948), s.2

Hürriyet Gazetesi (1 Mayıs 1948), s.3

Hürriyet Gazetesi (2 Mayıs 1948), s.1

Hürriyet Gazetesi (3 Mayıs 1948), s.1

NİZAMİ, Cevat, “Hürriyet Parçalanamaz”, Hürriyet Gazetesi (3 Mayıs 1948), s.2

Hürriyet Gazetesi (4 Mayıs 1948), s.6

Hürriyet Gazetesi (9 Mayıs 1948), s.1

ES, Hikmet Feridun, “Ermeni Kâbe’sinde 40 Gün”, Hürriyet Gazetesi (16 Mayıs 1948), s.2

ES, Hikmet Feridun, “Ermeni Kâbe’sinde 40 Gün”, Hürriyet Gazetesi (17 Mayıs 1948), s.2

ES, Hikmet Feridun, “Ermeni Kâbe’sinde 40 Gün”, Hürriyet Gazetesi (18 Mayıs 1948), s.2

ES, Hikmet Feridun, “Ermeni Kâbe’sinde 40 Gün”, Hürriyet Gazetesi (25 Mayıs 1948), s.2

Hürriyet Gazetesi (3 Haziran 1948), s.1

Hürriyet Gazetesi (26 Temmuz 1948), s.1

ÇALAPALA, Rakım, “Kıbrıs Ne Âlemde”, Hürriyet Gazetesi (23 Ağustos 1948), s.2

BANARLI, Nihad Sami, “Cumhuriyet Devriminin Gençliği”, Hürriyet Gazetesi (29 Ekim 1948), s.2

Hürriyet Gazetesi (14 Eylül 1980), s.1

Hürriyet Gazetesi, (28 Ocak 1996), s.1

Hürriyet Gazetesi, (30 Ocak 1996), s.1

TAN GAZETESİ

YALMAN, Ahmet Emin, “Günün Meseleleri”, Tan Gazetesi (1 Eylül 1937), s.1

ERENEL, Latif, “Dersimlinin Eski Adetleri”, Tan Gazetesi (12 Eylül 1937), s.7

Tan Gazetesi (13 Eylül 1937), s.1

Tan Gazetesi (13 Eylül 1937), s.10

Tan Gazetesi (14 Eylül 1937), s.1

Tan Gazetesi (14 Eylül 1937), s.5

SERTEL, Sabiha, “Bu Devrin İbret ve Meşveret Gazeteleri”, Tan Gazetesi (1 Aralık 1945), s.1

DIĞER GAZETELER

Fotomaç Gazetesi (8 Eylül 2004), s.1

Milliyet Gazetesi (14 Eylül 1980), s.1

Sabah Gazetesi (26 Temmuz 2006), s.1

Tercüman Gazetesi (14 Eylül 1980), s.1

YALÇIN, Hüseyin Cahit, “Kalkın Ey Ehli Vatan”, Tanin Gazetesi (3 Aralık 1945), s.1

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: EVREN ÇEVİK

Doğum Yeri: Gölcük

Doğum Tarihi: 1 Eylül 1981

Adres: Gn. Dr. Tevfik Sağlam. Cad. 128/16 Etlik – ANKARA

İlköğretim: Şehit Namık Tümer İlkokulu / DİYARBAKIR

Ortaöğretim: Yahya Kemal Beyatlı Lisesi / ANKARA

Lisans: Yakın Doğu Üniversitesi / LEFKOŞA

Bölüm: İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi – Uluslararası İlişkiler

E-Posta: evrenoser@gmail.com

Telefon: +90 555 528 30 97